

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

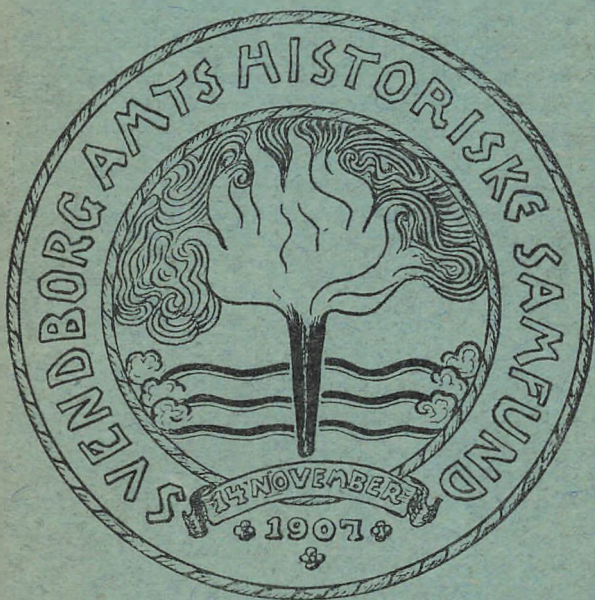
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SVENDBORG AMT

AARSSKRIFT

FOR

1931

23. Bind.

NYBORG

C. SCHØNEMANN'S BOGTRYKKERI

1931

Til Medlemmerne.

MEDLEMSLISTEN, der vedlægges nærværende Skrift, er, som Medlemmerne vil se det, for Svendborg Amts Vedkommende ordnet sognevis og alfabetisk. Det medfører den Fordel, at ethvert Medlem hurtigt og let kan se, hvem i hans Sogn, der er Medlemmer af »historisk Samfund«. I enkelte Sogne i Amtet er der slet ingen Medlemmer, i mange kun enkelte eller ganske faa. Alle Vegne kan der vindes ny Tilslutning, hvis »Samfundet«s nuværende Medlemmer vil det.

Det er Bestyrelsens Haab, at mange af Medlemmerne nu vil gøre et lille Arbejde for at skaffe den Tilgang af ny Medlemmer, som tiltrænges.

Der haves endnu betydelige Restoplæg af saa godt som alle de Skrifter, »hist. Samfund« har udgivet. Kun Bogen om Marstal er ganske udsolgt. Ny-tiltrædende Medlemmer kan, om de ønsker det, faa enkelte af disse Skrifter eller hele Samlingen til en meget billig Pris.

Bestyrelsen har vedtaget, at en fuldstændig Række af Skrifterne indtil Aarbogen for 1928—30 maa gaa for 10 Kr. Enkelte Skrifter er forholdsvis dyrere.

En Fortegnelse over Skrifterne med Angivelse af de enkelte Bidrag kan faas tilsendt ved Henvendelse til undertegnede Formand, som ogsaa gerne modtager Indmeldelse af ny Medlemmer og besvarer alle Henvendelser vedrørende »hist. Samfund«s Virksomhed.

Medlemsbidraget er 2 Kr. aarlig + Porto.

»Birkely«, Vejstrup i December 1931.

P. B. V.

Thøger Dissing.

SVENDBORG AMT

AARSSKRIFT

FOR

1931

23. Bind.

NYBORG
C. SCHØNEMANN'S BOGTRYKKERI
1931

REDAKTIONSUDVALG:

J. CHR. CLAUSEN, Præst, Korinth.

THØGER DISSING, fhv. Højskoleforstander, Vejstrup.

Rise Sogns Degne- og Skolehistorie.

Af Lærer M. Eriksen, Jegerup, Vojens.

Degnehistorien.

FORSKELLIGE Bestemmelser viser, at Degneinstitutionen i Danmark er af meget gammel Oprindelse, og at den eksisterede allerede før Reformationen. Naar jeg i det følgende skal fortælle om de gamle Degne i Rise, kan jeg selvfølgelig ikke paavise nogen Degn saa langt tilbage i Tiden. Men paa selve Reformationstiden har der vistnok været en Degn i Rise ved Navn Nis. Hans Navn findes i et sønderjysk Skatte-register fra 1533, hvor ogsaa Ærø er omtalt (Udg. af Rigsarkivet v. F. Falkenstjerne og Anna Hude). Der kunde vel være en Mulighed for, at Nis Degn kunde være et Personnavn, men der er dog forskellige Tegn, der tyder paa, at Nis er Sognets Degn. Han er den sidst opførte paa Listen for Rise. Den sidste i Rækken for Bregninge er ligeledes en Degn, og de betaler omtrent samme Sum, og paa denne Tid har der vistnok ikke været Degne ved flere af Landsbykirkerne paa Ærø end disse to.

Den næste Degn i Rise, som jeg har lidt Kendskab til, er Claus Degn. Han dør 1641, men han maa have været i Embedet fra før 1631; thi da sendte Borgmester og Raad i Ærøskøbing følgende Skrivelse til Biskop Hans Mikkelsen i Odense:

Voris ganske venlig Hilsen forsend med Gud allermegett: Næst voris villige och redeborn tjenest altid tilforn Kjere D. Hans Mikkelsen, sønderlige thilforladendis goede Ven och Kjere Hr. Biskop. Konde Eders hæderlige och Højlærthed øy ikke forholde, som och Eders Fromhed vil vitterligen, adt her tilforn i Byen ingen særdelis scholemester været haffver, hvoroffver Vngdommen her enthil er bleffven møget forsømmit och iche førd thill Guds frycht som det sig burde, hvilke wy Storligen ma beklage och efterdy Gud allermegett: velsigner Byen med Folk och Ungdom, for hvis Skyld Vy ganske gjerne, vil legge voris Flid och Formuffve thil, adt herefter matte thil Guds Ære, Vngdommens Velfærd och salighed os forordnis en schole tjener som dagligen Kunde optucte och lere Ungdommen udi deris saligheds Sag. och thil samme Persons Underholdning for Almuffvens fattigdoms Skyld, dy ere aff dend skadelige ild og Brand Byen Ahr 1629 overgik sauel aff stor indkorttering udi Gerad, end iche uden en ringe Løn och Underholdning kunde afstedkomme, hvorfor thil hæderlige, højlærde Dr. Hansz Mickelsen voris gandske venlige, och ydmyge Begjæringh adtt han ville paa sin Embdisz Vegne, dett saa forordene, adt herefter matte, for det første idt aff dy Landsby Sæde-Degnekald, som ligge iche uden en halff fjerringuegs fraa Byen, efter kgl. Mayst. Kirkeordinanz och derom udgiffn Mandater, thil forn Skolemesters, Vnderholdning, leggis och forordnisz och siden udi fremtid (om muliggt) dy andre thil Disiplenis forbedring, hvilket formenendisz adt være kgl. Mayst. ordinanz och Mandater gemesz. —

Eders Hæderlige Højlærthed ville och samtøcke, aff Landens Kirkenis indkomst en Ringe ting thil forne Schole tjeners Vnderholdning enthil solænge der bliffer et Degnekald ledige, hvilket Gud allermegett vil Eders H. H. sauel och alle som der vdi samtøcke, och Bevilge, Rigeligen och vel belønne. Wy aff voris Ringe och yderste formuffve vill det med vorisz Redeborn tjenst, velvillighed och andet gott fortjene. Hvormed Eders H. H. med allt hvis hannem kjert Wy ville hafne, udi Guds Beskermelse, throligen befalendisz.

Aff Erriszkjøbing den 6. May Anno 1631.

E. H. H. T. V. A.
Borgmester och Raad her sammesteds.

Hæderlige og Højlærde, Dr. Hansz Michelsen, Super-

intendent offver Fynsz Sticht, Residerendisz Vdi Ottense, voris Sønderlige thilfortroendisz gode Ven och kjere Hrr Biskop udi Hende, ydmygeligen.

Raadets Ønske, at faa anvist et Landsby Degne- kald til Underholdning af en Skolemester i Byen, er meget nærliggende og kan maaske nok forsvares efter Kirkeordinansen, endskønt der jo ikke er Tale om at underholde en Bys Skolemester, men kun det, at Landsbyernes Degneindtægter skal være til selve Byens Latinskole. Da Resultatet vel bliver et og det samme, har Biskoppen straks anbefalet deres Begæring og sendt den til Kong Christian den Fjerde.

Den 24. Juni gør han derfor vitterligt:

»at eftersom udi vor Kjøbstad Erroeskiøbing hidindtil Skolen ved Capellanen der sammesteds haffuer værrit betient. Hvoroffuer Ungdommen undertiden skall værre bleffen forsømmit. Da haffuer vi naadigst bevilget, at her efter en Skolemester der sammesteds skall forordnis, som Børnene tilbørligen kan Instruere; Thil hvis løns Forbedring vi och naadig haffe bevilget at maa lægges et got Degnekald, naar noget der paa Landet ledigt bliffuer, som och siden her effter altid skall ligge och bliffue til foreskrefne Skolemesters Underholdning, dog at derimod Indseende hafues, at Degnetjenesten udi alle Maader, som det sig bør, bliffuer betient«.

Denne Kongeskrivelse siger jo ikke bestemt, at det skulde være Rise Degnekald, der skulde lægges til Skolen i Ærøskøbing, men saaledes blev det; thi den 16. Marts 1641 „forfarede“ Biskoppen, at Claus Degn i Rise er død, og da det nu er bestemt, tilskriver han Provsten:

»at efterdi Degnetjenesten skal forsiunes som det sig bør, hvilket aff Skolemesteren iche skee kand uden forsømmelse paa begge Steder, da beder jeg Eder, at I paa mine Vegne ville værre offuer en billig Contract imellem Skolemesteren og Substituten, saa at alting paa begge Steder kan gaa ligelig og ret til«.

Denne Kontrakt lader heller ikke vente længe paa sig; allerede Mandagen d. 31. Marts bestemmes den

i Ærøskøbing Kirke under Overværelse af Provsten paa Ærø Jens Andersen, Tranderup, Laurits Nielsen, Sognepræst i Ærøskøbing, og Otto Jacobsen, Sognepræst til Rise. Desuden af Borgmester Knut Ditlevsen, Amtsskriver Claus Madsen samt Raadmændene Hans Brandt og Hans Clausen og de to mest interesserede i Kontrakten, Jørgen Lauritsen, Skolemester i „Kjøbing“, og Hans Jensen, Borger sammesteds, „da han skal være Substitut til Rise Sogn“. En saadan „billig Contract“, som Biskoppen ønskede, kom til at se saaledes ud:

Fra Valborig Dag Aar 1641 til Valborig Dag 1642 fem og Tuffue Slette daller tho Mark lubsk udi huer daller, visse og uvisse Løn, der kand falde Inden og Uden Kirken for lig, Brudefolk, Barselquinde og for Korn tienden at skriffue (Om Bonden vill giffue hannem noget) hvorimod Hans Jensen lovede at tage Vare paa Degnetjenesten med Sang, Siungen inden og uden Kirken, Som det sig bør et Aarstid, disligest at læse Luter Catekismus for Børnene saa der ingen Klage kommer der offuer.

Den sædvanlige Degnerente til Helmis, Jul og Paaske intet befatte sig, det være sig Korn og fittallig, Brød og Penge.

Nævnte Skolemester, hvis Navn ogsaa skrives Jørgen Lauridsen Monrad, blev forflyttet 1644 til Svendstrup paa Als, hvor han blev Kapellan.

Kontrakten gjaldt kun for et Aar, men jeg antager, at den kom til at gælde, indtil en af Parterne blev forflyttet. Om der skrives en ny Kontrakt, da Jørg. Laur. Monrad rejser, har jeg ikke kunnet faa oplyst, men den 24. Juli 1648 har atter flere hæderlige, vellærde og velagtede Mænd „Offuerværrit efter voris kiere Hr. Biscops befaling en venlig Contract Imellem vellærde Karl Rasmus Jespersøn Smed, Skolemester i Erritskiøbing og Hans Jensen, Substitut i Rise, om hvad Løn Skolemesteren kierlig skall giffue forbemeldte Hans Jensen for hand betiene Rise

Degnekald for hannem med Sang og Ringe saa og for Ungdommen at informere i Catecismus og Børnelærdom som forsvarlig kand værre; da lovede forbem. Skolemester Rasmus Smed at giffue foreskreffne Hans Jensen Substitut aarlig alt *Degnekornet aff Skouen* Item huad Offuer, som faldt inden Kirken med Brudefolk, Barselquider desligest Ligpenge aff alt Sognet (nuværende Rise Sogn, Marstal Landsogn og Marstal By) saa och huad Grund dertil hører, dog skall Substituten Hans Jensen aarlig giffue Skolemesteren til Martini Dag tu Specie Daler og tre gode Oste och skall Hans Jensen nu førstkomends Michels Dag oppebære Degnekornet aff Skouen og siden fremdelis aarlig, saalænge han samme Degnetieneste rettelig og troligen betiener og huis gamle Restance Hans Jensen haffede at fordre hos Skolemesteren bleffue saaledis bilagt, at Hans Jensen skall selff beholde i dette Aar de tu Specie Daler Item Paaske Rente tilkommendis Aar 1649 og derimod er alt deris Regnskab klart. Och effter denne Dag har Hans Jensen intet at fordre hos Skolemesteren i nogen Maade“.

Det omtalte „Skouen“, hvoraf Substituten skulde have Degnekornet, er det nuværende Marstal Landsogn og Marstal By, som indtil 1766 hørte under Rise Sogn. Man skulde tro, at denne Kontrakt var bedre for Hans Jensen end den foregaaende, idet der i „Skouen“ dengang var 31 Gaarde; men en Opgørelse over Degneindkomsterne fra 1682 tyder ikke paa, at det har været særlig gode økonomiske Forhold for Substituten. I Forhold til mange andre Degne og Substituter, har han haft et meget stort Arbejde; thi i Følge de gamle Bestemmelser skal han komme til dem, der ikke bo i Kirkebyen, mindst

en Gang om Maaneden, „naar det er dejligt Solskin og Børn kunne komme fra Huse“, og paa dette Tidspunkt er der foruden Kirkebyen Store Rise syv andre store Landsbyer i Sognet. At denne Substitutindretning ikke har været videre velset paa Øen, viser et Brev, som Sognepræsten i Bregninge i 1665 sendte Biskoppen, og hvori han fremkommer med de uheldige Forhold ved en saadan Substitut eller Løbedegn, som de har i Rise, men at de der i Sognet, hvor de har „en Sidde Degn“, vedblivende ønsker en saadan, naar de nu snart skal skifte.

Endnu i 1671 er Hans Jensen Substitut i Rise. Biskop Niels Bang bekræfter d. 4. Oktbr. d. Aar den Kontrakt, som hans Formand har oprettet mellem Hans Jensen og Skolemesteren i Ærøskøbing og bestemmer ligeledes, at Hans Jensens Søn, Jens Hansen skal rette sig efter samme Kontrakt, hvis han overlever Faderen, hvilket maa betyde, at det allerede paa dette Tidspunkt var bestemt, at han skulde være Faderens Eftermand. Samtidig med, at Biskoppen godkender Kontrakten, kommer der en ny Bestemmelse til, idet han tilføjer: „Naar flere end Substituten behoffuis at siunge for noget Lig, skall Substituten ey værre tillat at tage nogen fremmed til sig at siunge, mend Skolemesteren i Erritskiøbing selff eller ved en aff Disiplene siunge med Substituten“.

Ikke længe efter har han sikkert fratraadt Substituttjenesten, som Sønnen nu overtager; thi den 4. Jan. 1675 mødes denne og den nye Skolemester Hans Knudsen hos Provsten Johannes Torsenius i Bregninge Præstegaard, hvor de begge godkender og underskriver Kontrakten; men til Slut tilføjer Jens Han-

sen: „dog loffuer Skolemesteren Hans Knudsen for min ringe Vilkaars Skyld at efftergiffue en Slet Daler och en Ost saa god som en Slet Daler eller Penge derfor“. Se, det var atter en lille Forbedring for den Rise Substitut, der selv skrev sig som Degn, saaledes i 1682 i en Fortegnelse over Indkomsterne til Rise Degnekald, der tilstrækkelig viser, at det var nødvendigt at regne med hver eneste Daler, selv om det kun ogsaa var en Slet Daler. Indkomsterne opgør han saaledes:

»Til Degnekaldet her ligger ey mere end 2 Skp. Saaeland; Nog bekommer hand udaf Gudsgave Lehn (Marstal Landsogn og Marstal By. Forf. Anm.) 6 Tønder Korn. Mend saasom Degnen of forbem. Indkomst giver aarlig til Skolemsteren 2 Rdl., kand Degne-Indkomsten ey regnes højere end for 4 tønder Korn.

Dette er Rise Degneindkomst och ey videre, huoraff kand eragtes, at hans Ophold og Lejlighed er gandske fattig.

Mend for en snes Aar siden er effterskreffne Indkomst draget fra Rise Degnekald og henlagt til Skolemesteren i Erritskiøbing, Saasom 30 Td. 3 Skp. Biug.

Nog Paaskerenter 4 slette daler

Nog Midsommer Tiende 3 slette daler.«

Jens Hansen Degn.

Det var i Jens Hansens Tid, at Christian den Femtes Lov af 15. April 1683 udstedtes, og den indeholdt den Bestemmelse, at alle Substituter skal afskaffes, undtagen de, der er Hjælpere hos gamle eller svage Degne, og desuden blev bestemt, at Degneembedets Indtægt skulde lægges til den, der havde Degnetjenesten, mod at der afleveredes en aarlig Pension, den saakaldte Degnepension, til Byernes latinske Skoler, men den maa ikke overstige Femtedelen af Degnenes Kornindkomster. Hvorvidt Jens Hansen nu fik Degnelønnen eller ikke, har jeg ikke kunnet faa oplyst, men jeg har god Grund til at antage, at Skolemesteren Hans Knudsen har holdt sig til Kon-

trakten af 4. Jan. 1675, som Jens Hansen ved egen Haands Underskrift lover:

«at Indgaa och at holde saa længe Jeg Kaldet ved Guds Naade forestaar.»

Endnu den 25. Novbr. 1692 passer han Degne-tjenesten, men derefter hører man ikke mere til ham; allerede inden Oktober 1693 ser vi af en Skrivelse fra Biskop Kingo til Sognepræsten Hr. Dominicus Brandt, at der er kommen en ny Degn, som hedder Peder Vallund. Mon han ikke skulde være en Slægtning af den daværende Sognepræst i Bregninge, Christoffer Vallund.

Peder Vallund.

Peder Vallund skal efter Loven have Degneindtægten, hvad Hans Knudsen ikke vil tillade. Peder Vallund klager saa til Biskoppen, som derefter den 19. Oktb. 1693 tilskriver Sognepræsten saaledes:

Saasom Eders Degn Peder Vallund beklager sig, at Skolemesteren i Erritskiøbing, Hans Knudsen endogh betager hannem hands Midsommer Tiende der aff Sognet, som Hands Mayestæts naadigst Lov hannem och alle Degne i almindelighed har tillagt, saa meldis Eder dette til venlig efter Retning, at bem. Midsommer Tiende her efter følger Degnen Peder Vallund och Skolemesteren i Erritskiøbing sig dermed aldelis intet haffuer at befatte, mend skall være fornøyet med det Korn affgiftt der aff Sognet, som hannem tillagdes. det i hannem kand lade sig forstaa om hand tiere til ermeldte Midsommer Tiendes Oppebørsel skulle frembyde.»

Efter dette maa det vel antages, at Peder Vallund fik Lov til at beholde sin Midsommertiende i Fred. Han dør 1698 og begravnes den 22. Juli, saa det var kun kort Tid, han var Degn, og han var vistnok heller ikke gammel, da han døde, idet hans Hustru overlever ham i mange Aar og begravnes ved Nytaarstid 1727, uden Prædiken.

Den næste Degn i Embedet er

Johan Jensen Groth.

Hans Knudsen er endnu i Ærøskøbing, og han

har endnu ikke opgivet Haabet om at faa Del i Degneindtægten, men nu bliver det Sognets Bønder for meget af det gode, og de stiller sig paa den nye Degns Side og indsender en Klage over Hans Knudsen til Hertug Philip Ernst i Glyksborg. De bemærker, at hvis Skolemesteren skal have det meste af Degnelønnen, kan Degnen ikke klare sig, og enten maa de saa give denne mere, hvad der „overgaar deres Formue“, eller ogsaa maa de se, at han tager andet Arbejde for at forøge sine Indkomster, hvad de ikke gerne ser, da det ikke passer til hans Stilling. Bøndernes Skrivelse er dateret den 29. April 1699 og undertegnet af: Albert Lauritsen, Rise (Degns nærmeste Nabo), Niels Jensen, Rise, Gregers Henriksen, Dunkier, Hans Rasmussen, Lille Rise, Anders Christensen, Stokkeby, og Las Christensen, Olde.

Samtidig henvender Johan Groth sig til Øens gejstlige Ret, der den 20. Juni dømmer i Sagen. Denne Ret, Provsteretten, bestaar paa denne Tid af Provsten, Simon Christensen, Tranderup, og Sognepræsterne Dominicus Brandt, Rise, og Christopher Vallund, Bregninge, og fælder følgende

D o m:

Udi dend Sag imellem dend hæderlige og vellærde Mand Johan Groth, Sogne Degn udi Rise Sogn paa dend ene Side og den anden hæderlige og vellærde Mand Hans Knudsen, Latine Skolemester i Erritskiøbing angaaende Degnepensionen af Rise Kald kjendis saaledis, at Johan Jensen Groth, Sædedegn i Rise skall levere udi rette Tid dend femte Part efter Lovens 2 Bog 15 Cap. 13 Artk. hvorpaa och bemeldte Joh. Groths Kaldsbrev allernaadigst er udstedt. Derimod haver mer bem. Hans Knudsen intet at befatte sig med forbem. Degne Indkomsters Oppebørsel i nogen Maade enten hemmelig eller aabenbaar med mindre Hand vil anses for en ulydig undersaat imod Hands Kgl. May. allern. udgifne Lou.

Dette Resultat er Hans Knudsen ikke tilfreds med, og nu forsøger han den sidste Udvej, idet han føl-

ger Bøndernes Eksempel og klager til Hertugen, en Fremgangsmaade, som ikke saa sjældent blev brugt, naar en Afgørelse var faldet uheldigt ud. Han bereder nu om Hertugens Hjælp, og denne lader Skrivelsen gaa videre til Kong Frederik den Fjerde, der, før han endnu har været Konge i en Maaned, den 23. September tilskriver Kingo saaledes:

Wor bevogenhed tilforn! Hvad Der er bleven til skræfen fra hans Kierlighed Hertug Phillip Ernst til Glyksborg paa Rectoris Skolæ i Arroeskiøbing hands Vegne imod den Sædedegn, som du i Rise skal have indsat, kand du af hos følgende Brev videre see og formene; thi er Voris allernaadigste Villie og Befaling, at du dig derpaa uophørligen erklærer och er saadan din Erklæring med allerforderligste allerunderdanigste tilsender.

Dermed skeer Vor Villie.«

Hvad Biskop Kingo har haft at svare hertil, ved jeg ikke; men jeg vil dog antage, at han har holdt sig til den Afgørelse, han traf den 19. Oktober 1695.

Johan Groth maa dog ikke have rigtig Tiltro til sin Sag; thi den 2. Decbr. s. Aar skriver han til Biskoppen. I Skrivelsen findes en Fortegnelse over alle Skolebørnene i Sognet fordelt efter Byerne. Antallet for de forskellige Byer er saaledes:

I Rise er 94 Skolebørn.

I Dunkær er 80 Skolebørn.

I Risinge (er det nuværende Lille Rise [Forf. Anmærkn.]) 44 Skolebørn.

I Olde 54 Skolebørn.

I Stokkeby 55 Skolebørn.

„Foruden disse var der 60 unge folch i Skouen“, og det bliver ialt 387. Paa de „60 unge folch i Skouen“ er der ikke opgivet noget Navn, hvad der er paa de øvrige.

Skrivelsen slutter med følgende Linier:

»Jeg lever i den visse forhaabning, at min allernaadigste Herre og Konge og min velædle Hr. Biskop dette mit store Ar-

bejde med naade anseer og lader mig til mine mange fattige-
smaa Børns fremtarf beholde Degne-Kornet. som Gud haver giffet
min allernaadigste Herre, salig Højgloulig i Erkendelse Kong
Christian d. 5te mig haver Cønfirmeret og min velædle Hr. Biskop
Doct. Thomas Kingo mig fattige Mand haver voceret at nyde.«

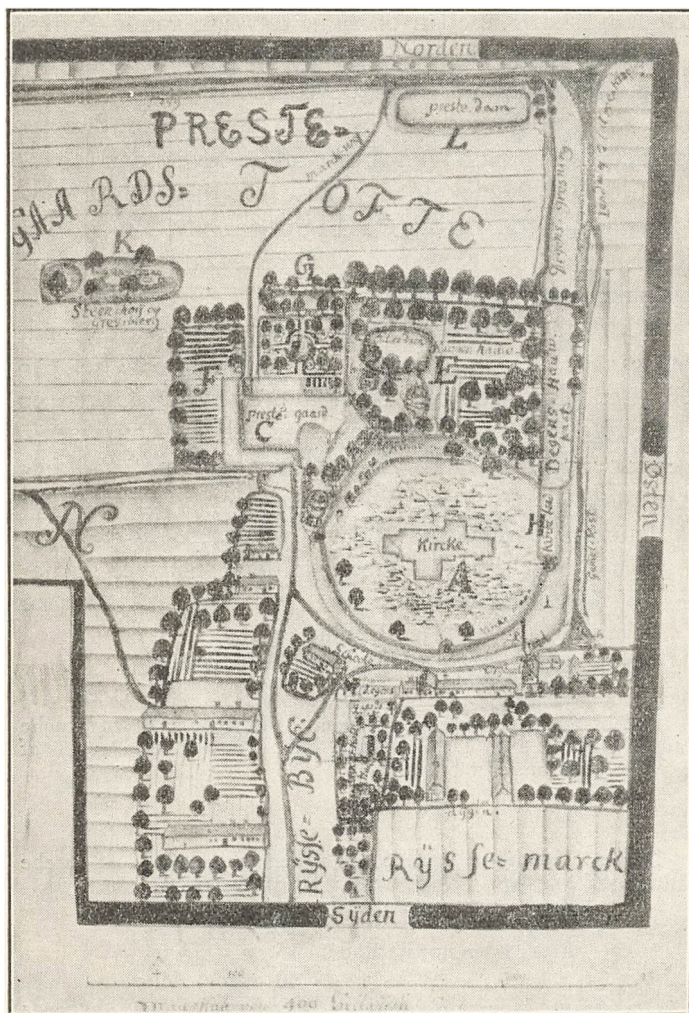
Om det er denne sidste Skrivelse, der har gjort
Udslaget, ved jeg ikke; men Dommen af 20. Juni
fik Lov at gælde, saa heller ikke denne Gang lyk-
kedes det den gode, latinske Skolemester Hans Knud-
sen at faa sig tilkendt mere end Femteparten af
Degnekornet, saa vi skulde tro, at Johan Groth for
Fremtiden kunde faa Lov til at have sit Degnekorn
i Fred; men i 1723 er der atter een, som ikke vil
anerkende hans Ret. Det er Enken efter en senere
Skolemester, Rektor Frederik Christiansen, der døde
i 1721. Hun forlanger en større Pension af Johan
Groth og ligeledes af Degnen i Tranderup Thomas
Christensen. Det er hendes Broder, en Samuel Schou,
der forsvarer hendes Sag for Provsteretten. Indtil
1710 var der en Sognepræst af dette Navn i Ærøskø-
bing, og det kunde jo tænkes, at baade Madam
Christiansen og Samuel Schou var Børn af ham. Ret-
ten er denne Gang sat i Bregninge Præstegaard den
8. Aug. 1723, og den Bregninge Sognedegn Chr.
Møller er Stevningsmand og Retten bestaar af Prov-
sten Johannes Stenlosius, Bregninge, Sognepræst Chr.
Fabricius i Rise og Sognepræst Ditlef Lucoppidan,
Ærøskøbing.

Johan Groth taler selv sin og sin Kollegas Sag
og afviser Madammens Forlangende og henviser til
Provsterettens Dom af 1699, til en kgl. Forordning
af 1701 og „til mit eget Tingvidne den 6. Octb. 1722“
og slutter, at „i leven Live har Manden aldrig for-
dret nogen, saa maa han da have været enig med

mig, og nu er det fjerde Aaret efter hans Død.“ Han forlanger, at Enken skal betale 4 Rd. til Omkostninger og 2 Rd. til ham for Tidsspilde. Thomas Christensen forlanger 1 Rd. for sin Tid. Dornmen falder den 21. Septbr. 1723. Enkens Forlangende afvises, og hun dømmes til inden femten Dage at betale 2 Rd. til Omkostninger, men ingen af Degnene fik Erstatning for deres spildte Tid. Endelig lader det til, at der bliver Ro om denne Sag, og i Aaret 1740 nedlægges den latinske Skole i Ærøskøbing. Degnepensionen bliver nu fastsat til 8 Tdr. Byg aarlig, og denne Kornydelse af Degneembedet vedvarer, til den ophæves ved Loven af 23. April 1850.

Af Kirkebogen for Rise Sogn ses, at Johan Groth har haft mindst seks Børn, fire Sønner og 2 Døtre. Den 28. Decbr. 1700 døbes en Søn, som faar Navnet Andreas Brandt; at Barnet netop har faaet dette Navn, er nok en Opmærksomhed mod Sognepræsten, der Dagen efter maa begrave sin femtenaarige Søn af samme Navn. En Søn Mons. Jens Johansen Groth vies i 1724 i Rise Kirke til Jomfru Anna Cathrine Rabe.

Direkte og paalidelige Oplysninger om, hvorfra Johan Groth stammer, har det ikke været mig muligt at skaffe. Maaske han er fra Assens, idet en Studiosus Johan Groth fra Assens d. 4. November 1687 stod Fadder i Bregninge Kirke til Sandemands Barn i Leby sammen med Sognepræsten i Rise. Den 20. Septbr. 1688 bar Mette, Johan Groths i Tranderup Præstegaard et Barn til Daaben i Bregninge Kirke. I Tranderup har aldrig været nogen Præst af dette Navn, men der kunde vel være en Mulighed for, at Johan Groth har været der som Huslærer,

Rise Kirke 1734 med nærmeste Omgivelser.

Hjælpepræst, Kapellan el. lign. for den gamle Provst Christensen, og af denne er bleven hjulpet ind i det ledige Degnekald i Rise 1698.

I en Jordebog fra 1734 over de ærøske Præstegaarde findes ogsaa en Fortegnelse over den Jord, der tilhørte Degnekaldet i Rise. I Jordebogen findes en Mængde farvelagte Tegninger. Et Billede fra hvert Sogn viser Kirken med Præstegaard, Degnehus og nærmeste Lokalteter.

Midt paa Billedet ser vi Kirke og Kirkegaard. Syd derfor ses Organistens Bolig. I samme Hus var Graasten Tingstue. Gaarden lige Syd for Kirken er Peder Hansens, tidl. den omtalte Albert Lauridsens. Vest for denne Gaard ligger Degneboligen, og længere mod Vest ligger Skolen med Vej omkring. Om Skolen og Skolemesteren skal vi senere høre.

Hvad der tilhører Degnekaldet beskrives saaledes i Jordebogen:

Degnets Hus	Grund og Kohlhaug.		
	Bred mod Nord	42 seelandske	Allen
	Bred mod Syd	27	»
	Lang	53	»

I den Synder Ende af Degnets Kohlhaug er en Stuche Hauge Jord med en Dam. Denne liden Plett haver Degnen af de fyrstelige Bønder i besæt.

* * *

Degnes Hauge, beliggende paa den østen Side af Kirche Muuren og Præstens Hauge og saa langs Wejens Westre Syde.

Bred i den synder Syde	14 seel.	Allen
Lang	120	»
Brede i den nordre Ende	15	»

1740 quadr. Allen

Om denne Hauge ved den østen Syde er et Dige, hvorpaa staar nogle Pille. Norden for denne Hauge ligger en Plett Jord, som er spitzig i den nordre Ende. Samme Jord ligger imellem Præstegaardens Tofft paa den west Syde och langs Wejen paa den østen. Samme Jord er bred i den synder Ende 20 Allen; lang 162 Allen; bred i den nordre Ende, hvor den har den

største Bredde er ungefær 20 Allen fra Spitzten 21 Allen. Dette Stuche Jord er Gresning och bliver Degen af den furstelige Amtsforvalter og Bønderne Disputeret, som den forfattede Pro^s coll vorklarer.

At der føres Proces om dette Stykke Jord, har jeg ikke andet Kendskab til, end hvad der staar her; men da omtalte Jord langt ned i Tiden har tilhørt Degneembedet, maa jeg antage, at denne Disputats ikke har givet Anledning til nogen Forandring.

Vest for Præstegaardstoften er en Ager, som ogsaa tilhører Degneembedet. Den beskrives som godt Jord eller Byg Jord og kaldes:

	Sille=Kiers Ager	
	i Store Rysse Wester March.	
Bred i den østen Ende	10 ¹ / ₂ seel.	Allen
Lang	543 ¹ / ₂ " "	" "
Brede i den westen Ende	10 ¹ / ₂ " "	" "
	5341	quadr. Allen

Alt i alt er Jordarealets Størrelse højt regnet 11600 Kv. Alen. Den omtalte „Seelandske Alleen“ og den indtil for faa Aar siden gældende danske Alen er ens. Sille=Kier Ager er nok den af Degnen Jens Hansen i 1682 betegnede som 2. Skp. Saeland. Der er nu ellers rigeligt Maal; men det gjaldt vel om at gøre det saa ringe som muligt. Jordebogen, som vistnok er enestaaende i sin Art, er udarbejdet af Tyske= ren „Christian Ludolph Pape, Prem. Leiuⁿtant un^{te}r den Stift Fynschen National Regiment Infanteriæ i Odense“.

I et almindeligt Landbysogn var Degnens Arbejde jo nok til at overkomme, dog var han meget afhængig af Præsten og kan næsten betragtes som hans Tje= ner. Han skulde besøge Præstens Embedsbreve, og ofte maatte han gaa omkring i Sognet og opkræve

Præstens Paaske=Æg og anden Løn. Han skulde ringe med Kirkeklokken Morgen og Aften, lede Kirkesangen ved Gudstjenester og andre Lejligheder. Han skulde „synges for Lig“. Søndag Formiddag før Gudstjenesten skulde han undervise Ungdommen i Børnelærdom med „Lyst og Lempe“. I Sognets Byer skulde han komme en Gang om Maanedn og undervise, catechisere med Børnene og om Aftenen med Ungdommen. Naar Ungdommen var færdig ved Undervisningen, var der Dans og anden Lystighed. Det var disse „Fester“, der gik under Navnet „Katekismusgilder“, og som har givet Anledning til Mundheldet, at „Degne og Duer gør skidne Stuer“. Det har ikke været saa faa af disse Katekismusgilder, Johan Groth saaledes har været med til i det daværende Rise Sogn, hvor nu Marstal er kommet fra senere. Foruden Kirkebyen Store Rise med 21 Gaarde var der Byerne Olde med 14 Gaarde, Stokkeby med 15, Lille Rise (eller som Johan Groth selv skrev Risinge) med 14, Dunkær med 16, Ommel med 14, Kraghnæs med 10 og Marstal med 7. Henimod 1740, da Johan Groth blev en ældre Mand og har været Degn i over fyrretyve Aar, kan han ikke overkomme at komme rundt til Sognets Byer for at catechisere med Børn og Ungdom. I disse Aar er der endog stillet større Krav til hans Arbejdsevne, idet der da blev bygget en Kirke i Marstal. Sognet har nu to Kirker, og som Degn skal han gøre Tjeneste begge Steder; men længe varer det heller ikke, før han tænker paa at give Kaldet fra sig.

Den 17. Oktb. 1740 skriver Sognepræsten Aug. Kuhlmann til Biskop Ramus ang. Degnen:

»at Embedet bliver forsømt, men da Degnen nu er gammel, vil han godt afstaa Kaldet til en anden, der vil give ham noget til Ophold; thi da de begge (Groth og Hustru) er gamle, kan de

ikke tage en vicarius, da han maaske ikke vil være fornøyet med deres Levemaade, og det gøres højt fornødent; thi her Catechiseres aldrig i Ugen af Degnen, og naar det sker faa Gange om Søndagen til ingen Nytte, og Marstall Ungdom er i den post maadeligen forsynet.«

Den Mand, der nu skulde „catechisere med Lyst og Lempe“, var Student fra Odense

Johan Jensen Bindsbølle.

Hvornaar han er kaldet til Degn kan ikke oplyses med Bestemthed. Hans Navn findes ikke i Bispearkivets Kollats eller Edsprotokol. Det har dog ikke været længe efter, at Sognepræsten havde henvendt sig til Biskoppen angaaende Degn Groths Forsømmelse af Embedet; thi allerede inden Nytaar bliver der oprettet en Kontrakt mellem Johan Groth og Johan J. Bindsbølle. Denne godkendes og underskrives af Biskop Ramus d. 30. Decbr. 1740 og gengives her efter sin Ordlyd:

Christian VI
1740

1½ Rdr.

Følgende Contract imellem Degnen Johann Groth og mig hans antagne Adjunctam. oprettet og opskreven udi Store Riise den 19. Decbr. 1740. Som visse baade Degnen og mig Johann Jensen Bindsbølle, hvad vi paa begge Siider har at rette os efter.

Udi den Hellige Trefoldigheds Navn ere vi underskrevne accorderet og venlig forenet med hverandre som følger.

Jeg Johann Groth antager Mons. Johann Bindsbølle Studiosus til min Adjunctam min Livs Tid, naar han med Flid forretter mit betroede Degne Embede med Ungdommens Undervisning og videre Embeds Forretning inden og uden Kirken loulig og forsvarlig.

1. Mons. Bindsbølle, imod alle Indkomster her til Rise Sogn, som hører Degnen til, med hvad Navn det nævnes kand, baade af Penge, Korn i Skiæppen og Kjarve, Jule og Paaske Rente med offer og alt, hvad der falder inden og

- uden Kirken, saa og nyde hand 10 rd. for Kirke Værkets Opvartning, som jeg til Dato haver bekommet.
2. 1 lige Maade nyder Mons. Bindsbølle Huusværelse og Loftrum til sin Fornødenhed her udi Degne Boligen, og behager han at giøre Afdeling paa Loftet over Storstuen, staar det udi hans Behag.
 3. Haven, Gaarden og Kildegang har vi tilfælles.
 4. Tilstedes Mons. Bindsbølle at indsætte sit Korn og Brænde udi mit eget bygte Lade Huus min Livs Tid, saa og bruge Laden til sit Korns Udtærskning og ellers Stalden med videre til sin Nødtørft, og imidlertid holdes det ved lige af os begge.
 5. Derimod forpligter Mons. Johannis Bindsbølle sig til at give mig aarlig en vis Summa Penge, som vi paa begge Sider ere bleven godvillig enige om, som er 50 S. D. skriver halvtredse sinds tyve Slette Daler, som betales til Paaske, St. Hansdag, og Michelsdag og Jul og tager sin Begyndelse fra den Dag han kommer hertil at forrette Embedet, da han tillige begynder at oppebære alle Indkomster, undtagen hvad som er forfalden og ey betalt udi den Tid jeg maa have forestaaet Embedet, saa beholder jeg og for mig selv de 4 skp. pløje Land og den liden Græsning norden for Kirkeladen til mit Brug min Livs-Tid.
Den Mælk. som Bønderne give aarlig til Ost, ere vi Delagtige udi paa begge Siider og deler halvt med hverandre.
 6. Pensionen, som aarlig gives til Æroeskiøbing Skole, som jeg Johann Groth er accorderet med Skoleholderen om min Livs-Tid er 8 rd. af begge Sognene, hvilket Mons. Bindsbølle betaler, uden hvad hans Højærværdighed vil paalægge Marstalles Substitut deraf at betale.

* * *

Dette saaledes velvillig og med beraad Hue imellem os indgange og accorderet er, som uryggeligen skal paa begge Siider holdes. hvilket vi ydermere til Stadfæstelse vil bekræfte med vores Hænders Underskrift og hostrykte Signete, og ombedes undertegnede som Vidner med os herpaa at attestere.

St. Riise den 19. Decbr. 1740.

Johann Groth.

Johann Bindsbølle.

Kontrakten er af Sognepræsten, Provst Kuhlmann og Simon Groth underskrevet som Vidner.

Den 24. Aug. 1741 vies Bindsbølle i Rise Kirke til Magdalene Reinholtsdatter fra Nyborg. Hvorle-

des det senere gaar det gamle Degnepar Johan Jensen Groth og Hustru gives der ingen Oplysning om. Men de er sikkert begge afgaaet ved Døden inden 1753, i alle Tilfælde hvis de blev boende i Rise Sogn, for indtil dette Aar fra 1739 af, noteres ikke noget Dødsfald i Rise Kirkebog, og efter den Tid er de ikke nævnt. Fra den 8. Novbr. 1741 foreligger der en Skrivelse fra Biskoppen, at Johan Jensen Bindsbølle, adjunctis fra Odense, antages som Degn, og at han og Johan Groth skal svare hver Halvdelen af Degnepensionen til Kordegnen i Ærøskøbing; hvad der er i Modstrid med Kontrakten af Decbr. 1740.

Johan Jensen Bindsbølle er født i Odense den 3. Maj 1718. Hans Forældre er Købmand Jens Christensen Bindsbølle og Hustru Engel Kathrine Brandt. Allerede 1727 dør Moderen. Efter Skiftet at dømme har hun ved sit Giftermaal bragt Velstand til Huse. Hendes Fader, Johan Brandt, beregner hendes Udstyr til at have en Værdi af 664 Rixdaler; efter Dødtidens Forhold en meget stor Sum. Faderen har næppe været saa velsitueret, idet Svigerfaderen kort før Brylluppet har betalt to Klædninger for ham. Der var to Børn i Ægteskabet, foruden Johan en Broder Christen Jensen Bindsbølle, som blev Stamfader til den senere kendte Slægt af dette Navn. Han var Degn i Aastrup ved Faaborg.

Efter eget Udsagn var baade J. J. Bindsbølle og Hustru af svagt Helbred, og ikke mange Aar efter, at de havde indgaaet Ægteskab, opretter de følgende Testamente, som Kong Frederik d. Femte stadfæster den 6. Juli 1753.

Testamente.

Vi Frederik d. Femte af Guds Naade o. s. v. Gjøre alle vittelig:

Udi den hellige Trefoldigheds Navn lover vi underdanigst/navnlig jeg Johan Jensen Bindsbølle fød i Fyn i Odense og nu voceret til Sognedegn for Rise og Marstal her paa Ærø, saa og jeg hans Hustru Magdalene Reinholts Datter Barnefødi i Nyborg/besluttet og oprettet imellem os, dog paa Hans kgl. May. Vores allernaadigste Arve Herre og Konges allernaadigste Approbation og Confirmation følgende Testamente.

Som det haver behaget den kiere gode Gud at lade mig komme i Ægteskab med min nu havende kjære Hustru Magdalene Reinhardts Datter og vi med hverander haver levet tilsammen i et fornøjet og kjerligt Ægteskab og begge er af svagt Helbred og ikke af Gud velsignet med nogen Livsarving, saa i Henseende til den Pligt og Omsorg christne Ægtefolk er den anden skyldig/haver vi vedtaget og fuldkommen besluttet, mens vi begge ere nogenlunde ved Helbred og fuld Fornuft og Forstand, at maa det behage den gode Gud en af os ved Døden at bortkalde, skal den anden, som efterlever alene arve, nyde, bruge og beholde, alt, hvad een af os kunde efterlade, det være sig med hvad Nafn det have kand, intet undtagen i nogen Maade og det uvurderet og uregistreret af Retten, og omendskiønt den anden skulde paa ny lade sig udi Ægteskab saa dog i Henseende til vi selv, som fattige Folk haver uden vores Paarørendes Hjælp, næst Guds Forsyn erhvervet det lidet, som enhver af os paa en af Siderne kunde efterlade, skal den, som efterlever, alene nyde og beholde, skalte og valte derover og det uden vores Arvingers ringeste pretitioner, Ansøgninger eller Forhindring udi nogen Maade.

Rise d. 26. Marti 1745.

Trods det svage Helbred levede de dog sammen i mere end fyrretyve Aar, men havde ingen Børn. Fattige Folk vedblev de heller ikke at være. De har sikkert arvet en Del baade fra Odense og Nyborg; thi Degnelønnen alene var sikkert ikke tilstrækkelig stor til, at de ved deres Død kunde efterlade sig saa meget, som de gjorde, selv om de ikke har stillet store Fordringer til deres Husførelse. De Penge, der bliver tilovers, anbringer Bindsbølle i Jord og Bygninger foruden en Del i Obligationer.

Den 19. Marts 1750 køber han en Ager Ejendomsjord, den saakaldte Aavending i Kattemose ved Lille Rise af Husmand Claus Madsen i Dunkær for 40 rd.

Den 30. Decbr. 1772 køber han af Kaadbo Hans Lauridsen i Dunkær det saakaldte Peter Jehns Skifte i Stokkeby Marken for 36 rd.

Desuden har han 3 Tdr. Land paa Rytter Bjerg, tæt ved hans Embedsjord, og 12 Skp. Land Have Jord i Byen, hvorpaa han har bygget et Hus.

Paa Degneboligens Grund har han ladet opføre 11 Fag Hus, samt tilsat et Fag til Degneboligen.

En Del Penge har han anbragt i Obligationer.

Den 15. Septbr. 1762; 200 rd. til Styrmand R. Rasmussen, Marstal.

Den 8. Marts 1771; 20 rd. til Bohlsmand Hans Rasmussen, Lille Rise.

Den 4. Juli 1779; 200 rd. til Anna, sal. Jørgen Birkholms Enke, Ærøskøbing og 10 rd. til Bohlsmand Thomas Petersen, Stokkeby.

Naa, han har ogsaa forstaaet at passe paa i Tide, saaledes findes en

Regning

paa hvad jeg undertegnede Haver til Gode af Sørgehuset efter Sal. Herr Provst Fabricius' Død og Begravelse.

I. Bekommet 8te al. Flor a al. 5 Sk. 2 Mark 8 Sk.

II. Bek. atter 6 al. Dito a al. 5 Sk. 1 „ 14 „

III. Bek. nok 15 al. Dito til Lysene

i Kirken a al. 4 Sk. 3 „ 12 „

Summa 8 Mark 2 Sk.

Desuden har jeg til Gode for det jeg bad til

Begravelse i 2 Dage udi meget Hart vær, den ene Dag med mine egen Heste og Vogn. Dernæst for Sangen ved Hans Begravelse, Hvilket henstilles til deris egen gode Skønsomhed.

Riise, d. 23. April 1782.

J. J. Bindsbølle.

I hans Embedstid i Aaret 1774 udskiftedes Rise Bys Jorder, og der blev tillagt Degneembedet noget mere Jord end hidtil, men til Gengæld maa Degnen saa give Afkald paa at faa sine Køer græsset frit hos Bønderne. Som Degnejord blev udlagt 8 Tdr. 1 Skp. 1 Sekstendedel, men det er Hamborg Tønder, Det vil svare til henimod 11 Tdr. Land af danske Tønder eller ca. 6 ha.

I Bindsbølles Tid bliver Marstal et selvstændig Sogn, og efter kgl. Forordning af 15. Jan. 1768 maa han da give Afkald paa Indtægterne herfra. Degnen i Marstal skal dog yde ham en aarlig Godtgørelse af 20 rd. og betale Halvdelen af Degnepensionen til Ærøskøbing.

Madam Bindsbølle dør den 12. Febr. 1782, og Joh. Jensen Bindsbølle dør Aaret efter, den 12. December.

Deres Arvinger er Broderens tre Børn, hvoraf en Datter, Catharina Elisabeth Bindsbølle, opholder sig hos ham og passer Huset. Hun er forlovet med Skoleholderen i Rise, Johan Jensen, som blev udnævnt til Curator i Boet.

Skiftet er meget omfattende, idet det optager 36 Foliosider i den gejstlige Skifteprotokol, og de tre Vurderingsmænd bruger 9 Dage til at vurdere de forskellige Ejendele. Der findes ikke saa lidt Sølvtoj,

bl. a. 1 Par Knæ Sølvspænder, 1 Spansk Rør m. Sølv- greb til 6 rd., 1 Sølv snus Tobaks Daase og 13 Stk. Bryst Billeder af Gibs af den Oldenborgske Stamme. Fire lign. Gibs Brystbilleder fandtes ogsaa i Skiftet efter Bingesbølles Moder, da hun døde 1727, saa jeg gætter paa, at nogle af disse Billeder er Arvegods.

Af de efterladte Bøger skal nævnes: 3 Postiller, Herslebs 7 christelige Ord paa Korset, Zinzendorfs Levned i 8 Dele, Spangenberg's christelige Lære, De troendes aandelige Skatkammer, Dr. Chranch's grønlandske Historie, Joh. Arendts, hans Christendom og Urtegaard, Zinzendorfs Grundlære og en Bibel- Historie med Kaabber. Det er mest Bøger af religiøs Art; men der findes dog ogsaa en Bog om Foderavl; den er vurderet til 4 Skilling.

I 2¹/₂ Aar har Skoleholderen Johan Jensen passet Kirketjenesten, hvorfor han af Dødsboet kræver 40 rd. Af dette og en Skrivelse, som Sognepræsten sendte Biskoppen, forstaas, at Bingesbølle har været syg i længere Tid, men der fortælles ogsaa, at han, tre Dage før han døde, var i Organistens Hus. Ligprædikenen betales efter Fordring med 10 Rd. Degn Zimmer, Tranderup, faar for Opvartning ved Begravelsen 3 Rd., og Mons. Dauer for Orgelspil ved Begravelsen 4 Rd. Da Boet er opgjort, viser dets Formue sig at være omtrent 1800 Rd., som fordeles lige- ligt mellem de tre Arvinger.

Hans Efterfølger blev

Peter Johansen Schøtz,

der kaldedes paa samme Betingelser som Bingesbølle paa det nær, at han ikke fik 20 Rd. fra Marstal Degn.

Da Provsten meddeler Bindsbølles Død til Biskoppen, tilføjer han:

»Det har paa dette indskrænkede Land været for os besværlig siden sidstafvigte August Maaned. Sognepræsten i Rise, Thunboe har siden sin Tiltrædelsesprædikene været syg. Just nu tillige indtraf, at den nu afdøde Degn, som ellers i Nødsfald kunde assistere med at prædike, har i mere end et Aar været udygtig til nogen Tjeneste o. s. v. —

det glæder os, at om der kunde beskikkes en duelig Student til det vacante Embede i Rise, der kunde i Nødsfald assistere med at prædike.«

I samme Brev gør han Biskoppen opmærksom paa, at Degnen i Tranderup, Hr. Zimmer, gerne vil overtage Embedet. Zimmer er Præstesøn fra Tranderup, hvor han blev Degn 1769. 1789 blev han Degn i Bregninge, hvor han døde 1795. Zimmer kom ikke i Betragtning. Allerede den 20. Decbr. gav Biskoppen Collats til Skoleholderen i Haastrup Sogn i Faaborgsøegnen, P. J. Schøtz, og han var nu Degn i de følgende tredivede Aar. I seksten Aar havde han været Skoleholder i Haastrup og var nu 42 Aar. Hvor han er født, ved jeg ikke. Den 8. Jan. 1768 er han viet i Haastrup Kirke til Pigen Kirsten Larsdatter. Jeg har ingen Oplysning om hans Uddannelse; men saavidt jeg kan skønne, var han ikke Student. I Følge Forordning fra 1740 kunde Skoleholdere, der havde været tre Aar i Embede, udnævnes til Degne, og det er vistnok paa sin sekstenaarige Skolevirksomhed i Haastrup, at han har gjort sig kvalificeret til Degneembedet i Rise.

Efter en Skrivelse fra Sognepræsten til Biskoppen at dømme, har Schøtz lovet den gejstlige Skifteret, at han vil overtage de af den afdøde Degn opførte Bygninger til 154 Rd., da Arvingerne ellers vilde lade dem sælge og bortflytte; men denne Oplysning stem-

mer ikke helt overens med, hvad Schøtz fremfører i en anden Skrivelse til Biskoppen:

»For Deres Højærværdighed aflægger jeg her med min underdanigste Taksigelse for al den store og overmaade imod mig beviste Naade. Jeg har to Gange været hos Herr Provsten og tillige forevist det kgl. Rescript ang. Degnebygningerne. Men beskom til Svar, at hvis jeg ikke var fornøyet med at betale 11 rd. 3 Mark for hver Fag af Stald og Kornhuset, som bæstaar af 10 Fag Huus og tillige 10 rd. for et Fag, som er Bycket til Degneboligen, saa kunde det snart blive derved, at jeg kom til at betale 50 Slettdaler mere, end som Skifteretten har ansat det for. Jeg retter mig altsaa til videre efter Kongens og Deres Højærværdigheds givne Rescript«.

Rise, d. 7. Marts 1784.

Peter Johansen Schøtz.

Resultatet blev, at Schøtz overtog disse 10 eller 11 Fag til 130 Rd., men Forholdet til Præsten var efter den Tid ikke godt, hvad dog ikke fik særlig uheldige Følger, idet Præsten døde allerede samme Aar.

Biskoppens Bemærkninger ved Visitatserne angaaende Schøtz Catecisation er ikke at prale af; de ser saaledes ud: ikke ilde, nogenledes; maadelig; ikke ilde. I Forhold hertil har Skolemestrene faaet hæderlig Omtale.

Sammen med Degnen, Lars Rønne i Bregninge, nægter han at levere Korn til Degnen i Ærøskøbing. Det er den saakaldte Degnepension, det atter er galt med, men de slipper ikke. De skal „fremdeles efter den latinske Skoles Reduction i Erroeskjøbing svare til Chor Degnen og Christendoms Skoleholder samme Sted de faa Tønder Korn, de tilforn hafde svaret til Errøeske latinske Skole“.

Som Forløber af Skoleloven 1814 udkom den 10. Oktober 1806 „Det provisoriske Reglement for Almueskolevæsenet paa Landet i de tre Østifter“, og

maaske det var i den Anledning, at Provst Fangel, der den Gang var Sognepræst i Rise, forlanger Oplysning af Øens Degne og Skoleholdere om deres Lønninger, og Schøtz indsender følgende Redegørelse over:

Rise Degne-Indkomster.

Visse og uvisse Indkomster af tre Store Højtidsoffer Dage til hver 12 Rd...	36	Rd	0	M	0	Sk
Alle Helgens Dags Offer	3	»	0	»	0	»
Af Kirken	12	»	0	»	0	»
Degne Byg af 128 Bohlsmand og Kaadboer, som giver 2 Skp. hver, er ialt 32 Td., derfra gaar til Degnen Roland i Ærøskb. 4 Td. Byg. Bliver igen 28 Td. a Td. 3 Rd.....	84	»	0	»	0	»
2 Kjærve Rug af 79 Bohlsmand. Kand blive ungefær, naar det er god Rug til 5 Td. a 8 Rd.....	40	»	0	»	0	»
Quæg Tiende fra forrige Aar 1806, som blev delt i 3 Dele. De fattige i Sognet og jeg delte den ene.....	4	»	2	»	3	»
? (ulæselig)	3	»	0	»	0	»
Auktions Sedler, som bliver publiceret for Rise Menighed. var her i forrige Aar ialt 16 Stk. a 4 Sk., som er 8 Mark eller.....	1	»	2	»	0	»
I Jesu Navn forrige Aar var et godt Aar.						
1806 Ægteviedes 20 Par a 2 Rd.....	40	»	0	»	0	»
Derfor skriver jeg Visse og udvisse Indkomster:						
Født blev:						
Mandkøn 41; Quindkøn 34 = 75 a 12 Sk	18	»	2	»	4	»
Døde:						
Mandkøn 27; Quindkøn 21 = 48 a 2 M	16	»	0	»	0	»
For 75 Kirkegangskoner a Stychet 4 Sk	6	»	0	»	12	»
I danske Penge ..	264	Rd	1	M	3	Sk

Rise, d. 31.-12.-1806

Peter Johansen Schøtz,
Sognedegn.

De 12 Rd. fra Kirken er for „at trække Værket“. I en senere Opgørelse nævner han, at han som Paaske

Rente faar 10 Æg af hver Gaard, ialt 790 Æg, og 5 Æg af hver Kaadbo, ialt 245 Æg, tilsammen 1035 Æg.

Degneboligens Bygninger er 1812 tre Længer. Den nordre Længe, som er Vohningshus, bestaar af 9 Fag, Bindingsværk og Straatag.

Den vestre Længe er 3 Fag, Bindv. og Straatag.

Den østre Længe, Stald og Lade til Svin og Faar, er 7 Fag, Bindv. og Straatag.

Til Degnekaldet er lagt 5 Td. 1 Skp. boniteret Land, i Areal efter Hamborg Maal 8 Td. 1 Skp. 1 Sekstendedel. 1 Tønde Land er 320 Kvadrat Roder, en Rode er 16 Hamborger Kvadrat Fod. Paa denne Jord, siger han, kan han ved god Behandling, og naar han saar Kløver, græsse og fodre 3 Køer og 4 Faar.

Efter et femogfyrreaarigt Ægteskab dør Schøtz Hutrsu den 10. Febr. 1813. De har haft fem Børn, men kun Datteren Kirsten overlever dem. Hun er gift med Borger i Ærøskøbing Mathias P. Bahnsen. Straks efter Svigermoderens Dødsfald henvender han sig til Skifteretten og forlanger, at denne skal tage sig af Boet, hvad Schøtz heller ikke har noget imod, naar bare han maa faa Raadighed over det nødvendige til sit Brug. Inden et Aar, allerede den 5. Januar 1814 dør Schøtz, og i Mellemtiden er Datterens Mand ogsaa død. Skifteretten indfandt sig straks, „da Afdøde stod i betydelig Gæld til Kirkerne, og den vidste, at han havde mange Creditter desforuden“, og Datteren, der vel er myndig under Lovværge; ikke er af den Beskaffenhed, at Skifteretten trygt turde lade hende raade for Boet“.

Trods det, at der var betydelig Forskel til den

uheldige Side paa Boets Aktiver og Passiver, lod Skifteretten hende dog faa Credit paa Boets Regning til Begravelsen. Degneboligens Bygninger havde han pantsat til den ærøske Kirkekasse for 168 Rd. S. H. C. (Slesvig-Holstensk Curant) med 48 Rd. for selve Degneboligen og 120 Rr. for Stald- og Ladebygninger, og der træffes Akkord med den nye Degn om, at han skal overtage Bygningerne til samme Pris.

Eftermanden blev Schøtz Kollega i Tranderup,
Peter Magnus Hammer.

Som Studiosus Theologiæ var han kaldet til Degn i Tranderup d. 14. Aug. 1809 og var da 32 Aar, saa det var jo en gammel Student.

Den 20. Aug. 1814 blev han Degn i Rise. Kort før var den nye Skolelov traadt i Kraft; men den kom foreløbig ikke til at gælde for Ærø; thi med den var jo ellers Degnene afskaffet. Først ved et kgl. Reskript af 21. April 1819 kom den ogsaa til at gælde for Ærø, og først efter Hammers Død kom den til at gælde i Rise.

Kun 45 Aar gl. døde Hammer den 17. Marts 1822 og efterlod sig Enke og tre Børn.

Hans Hustru var Inger Hansen fra Longelse Bondgaard paa Langeland, hvorfra hun efter Tidens Forhold har modtaget en større Arv, hvoraf 274 Rbd. paa dette Tidspunkt endnu ikke er udbetalt og som ved Skiftets Behandling betegnes som „uvis Fordring“. Det er nemlig i de vanskelige Tider efter Statsbankerotten, og det faar Madam Hammer at føle saa godt som nogen, hvad ogsaa fremgaar af en Skrivelse fra Skolekommissionen, idet den siger: „at Enken er fattig, har tre uopfødte Børn, og at

Ejendommen, i denne Tid for ethvert Salg uheldige Tidspunkt, næppe vil indbringe 48 Rd., hvorved Boet rimeligvis maa blive insolvent, og den beklagelsesværdige Enke med hendes Børn maa drage nøgne bort“, og saaledes gik det. Hammer havde en Obligationsgæld til Rise Kirke paa 168 Rbd. S. H. C. eller 268 Rbd. (10 Rbd. S. H. C. = 16 Rbd.), hvorfor Degnebygningerne er pantsat. Den 22. November var den gejstlige Skifteret forsamlet og bortauktionerede „Hammers Hus“ for 76 Rbd. rede Sølv i Rigsbankpenge (48 Rbd. S. H. C.), efter at Auktionen forud var bekendtgjort i Øens Kirker. Kommunen var Køber. Resten, 192 Rbd., maa betales af Hammers Dødsbo.

Enken rejser nu tilbage til Fødegaarden paa Lange-land, hvor hun lever i mange Aar.

Peter Magnus Hammer er den sidste Degn i Rise, og det tager lang Tid, før den nye Skoleordning bliver endelig bestemt, og først den 10. Februar 1827 træder den i Kraft. I disse fem Aar bestyrer Sognepræsten Wibe Degneembedets Økonomi, og i denne Tid faar Enken ingen Pension trods det, at Embedet giver Overskud hvert Aar; men den 7. April 1827 giver det kgl. danske Rentekammer Skolekommissionen Lov til at udbetale hende 50 Rbd. rede Sølv af Overskudet i Vacansen. Efter Sognets nye Skolevedtægt blev der tilkendt hende en aarlig Pension af godt 19 Rbd.

Rise Skole indtil 1822.

Hvornaar Skolen og Skolehuset i Rise er oprettet, har jeg ikke kunnet faa oplyst; men i en Skrivelse fra

Bønderne til Biskoppen fremhæver de, at „vi haver fra ældgamle Tider opbygget Skolehuset“, og saavidt jeg kan skønne, er den af meget gammel Oprindelse. Dog har der ikke altid været en Skolemester. Indtil 1695 var det Organisten, som tillige var Tingskriver, der maatte overtage Skolemesterens Gerning, og Joakim Larsen tilføjer i sin Skolehistorie, at han ogsaa var Værtshusholder.

Efter disse Oplysninger kan vi forstaa, at Skolen ikke blev passet saa godt, hvad da ogsaa Hertug Christian af Glyksborg faar at vide. Han udsteder da et Mandat d. 1. Aug. 1695, som jeg her gengiver efter Huberts: Beskrivelse af Ærø. 1834.

»at da han han havde erfaret, at Organisten i Rise — som ogsaa var Thingskriver — ikke godt tillige kunde forestaae Skolen, forsømte den, og Forældrene derfor holdt Børnene hjemme, saa havde han sat Caspar Johansen til Skolemester og befalede nu, at hver Husfader skulde betale ham aarlig 20 sch. af hvert Barn fra det 7de Aar indtil det havde gaaet til Alters, 5 sch. hvert Quartal, ligemeget enten Børnene søgte Skole eller ikke. Til Brænde skulde hver Bolsmand (Gaardmand) give 4 sch. aarlig ved St. Johannes (St. Hans) og hver Kodbod 1 sch., enten de havde Børn eller ikke. De Forældre, som uden gyldig Grund holde deres Børn en hel Uge fra Skole, bøde 5 $\frac{1}{2}$ sch.

Dette Mandat blev ikke godt modtaget, og den 6. Novbr. s. Aar udstedte han et nyt, og nu bestemmes, at „hvert Bol i alt skal betale 24 sch. aarlig og hvert Kod 8 sch.“ Skolemesterens Løn blev derved 40 Rd.

Ernst Christensen var paa dette Tidspunkt Organist og Tingskriver i Rise, saa det maa være ham, der forsømte Skolen. Med Hensyn til Caspar Johansen, har Huberts vist gjort sig skyldig i en Fejltagelse; thi i den gejstlige Justitsprotokol i Aaret 1700 optræder Skolemesteren i Rise, *Caspar Jacobsen*, som Vidne i en Sag, og 12. Søndag efter Trinitatis 1699 faar han en Datter døbt. Mere ved jeg ikke

om ham, og den næste Skolemester er Søn af Organisten. Han hedder *Christian Ernst* og har været gift to Gange. Han har først været Skolemester i Leby i Bregninge Sogn, maaske ogsaa i selve Bregninge. I Bregninge Kirkebog findes følgende Oplysninger om ham:

I Foraaret 1700 vies han i Bregninge Kirke til Maren Madsdatter af Skovby „af ham besøvet“. Hendes to Brødre og hans Fader Ernst Christensen, Organmester i Rise, er Forlovere.

2. Søndag efter Trinitatis samme Aar skal hans lille Datter døbes.

I Mellemtiden er han bleven Skolemester i Leby. Den første Gang han nævnes i Kirkebogen skrives Chr. Ernstsøn af Rise Sogn. Næste Gang Chr. Ernstsøn, Skolemester i Leby.

For 8. Marts 1702 staa der atter i Kirkebogen: skal Chr. Ernstsøn, Skolemester her i Byen (Bregninge eller Leby?), og Maren Madsdatter, hans Hustru, staa aabenbar Skrifte for deres kvalte Barns Skyld.

Hans Hustru begravnes i Rise 1728, saa allerede paa dette Tidspunkt maa han være Skoleholder i Rise.

Anden Gang vies han i Rise Kirke d. 27. Jan. 1743 til Pigen Maren Hansdatter fra Søby. Allerede inden August næste Aar er han død; thi den 2. Aug. 1744 oplyser Rise Kirkebog, at afdøde Skoleholder Chr. Ernst og Maren Christiansen faar en Datter døbt.

Hidtil har alle Børnene i det nuværende Rise sogn søgt Skolen i Kirkebyen. (Billedet paa Side 15) viser tydeligt, at Skolen laa lige i Nærheden af Kirke og Degnebolig. Efter Degn Groths Opgø

relse 1699 var der 327 „fattige smaa Børn“ i Skole-distriktet. Jeg vil mene, at Antallet er sat noget højt; da han nævner dem alle ved Navn, maa det vel have sin Rigtighed.

Enten nu Grunden skal søges i stort Børneantal eller i lang Skolevej, saa bliver der dog oprettet en ny Skole i Sognet paa denne Tid i Dunkær.

Eftermanden ved Rise Skole,

Jens Jacobsen,

er Søn af Jacob Skrædder i Dunkær. Før han blev Skoleholder, har han muligvis haft Tjeneste som Skriver el. lign. paa Sognets daværende Herregaard Graasten, hvor hans Hustru har tjent som Pige. Hun hedder Catharine Margvarts og er fra Sønderborg. Deres Bryllup fejredes den 10. Oktober 1745. Som Forlovere er indskrevet Amtsforvalteren paa Graasten, Assessor Hanefeldt, og Skoleholderens Fader Jacob Skrædder, Dunkær. Den ældste Søn, der fødes Aaret efter, faar Navnet Johan Christopher, vel en Paaskønnelse til Amtsforvalteren, der bar de saamme Fornavne. Den næste Søn, der fødes 1748, faar Farfaderens Navn Jacob, og dermed er man inde i det regelmæssige. Ialt fik de syv Børn.

Jens Jacobsen dør d. 8. Maj 1763. Jens J. Philipsen, Stokkeby, bliver Enkens Kurator. Som Formyndere for de to ældste Sønner Johan Christopher og Jacob beskikkes Bohlsmand i St. Rise Jørgen Hansen paa den Gaard, som nu ejes af H. A. Madsens Enke. Sandemand og Bohlsmand Chr. Albertsen, St. Rise, paa den Gaard, som nu ejes af P. Christensens Enke, Sandemand og Bohlsmand Johan Frederik Christensen, Lille Rise, Erik Rasmussen, Husmand og Møller i Dun-

kær, Anders Jacobsen, Kodbo i Dunkær, og Knud Jacobsen (Svarrer), Ærøskøbing, beskikkes som Formyndere for de øvrige Børn.

Af Ejendele nævnes:

- 2 Køer, 1 Faar og 3 Lam og 1 Gris.
 - I Kakkellovnsstuen:
 - 1 Egekiste, 1 Kakkellovn, 1 Bord, 5 Stole og 6 Bætter.
 - I den vestre Stue:
 - 1 Ege Drage Kiste. Skab, Bord, 1 Stol, 2 Taburetter og 1 Bøtte.
 - I Køkkenet:
 - 1 Kobber Keddel 2 R , 2 Messingkedler med Greb, 2 The Kedler, 1 Messing Dørslag, 2 Brød River, 1 Kobber Fyrfad og 2 Tin Lyse Stager.
 - I Spisekammeret:
 - 2 Mælkekander, 1 Kværn, 1 Jern Pande, 1 Hørhegle og 1 Drøfte Trug.
 - I Bryggerset:
 - 1 Ølletønde, 2 Balier og 1 Dege Trug.
 - Paa Loftet:
 - Stryge Jern og to Hylder til Stuen.
 - Gang Klæder:
 - 1 sort Klædes Kjole, 1 hvidgraa do, 1 hværgarns do, 1 sort Klædes Vest og 1 Par sorte Klædes Kjorteler.
 - Senge Klæder:
 - 1 rødtribet Olmerdugs Overdyne, 2 Lagen hertil 1 blaastrisribet Olmerd. Overdyne.
- Skolelønnen resterer med 40 Mark.

Da hele Boet er gjort op, er der ikke store Sager til Deling mellem Enken og de syv Børn. Hun indsender Ansøgning til Kongen om at sidde i uskiftet Bo. Endnu den 17. Febr. 1767 er der ikke kommen nogen Afgørelse. I Novbr. s. Aar er Skifteretten atter samlet, og da bliver der skiftet, saa Ansøgningen maa ikke være bevilliget. Samme Dag bestemtes, „at Enkens ældste Søn Johan Christopher modtog Boets hele Beløb, hvorimod han skriftlig forpligter sig til, saa snart han erholdt Bestalling paa at være Skoleholder i Rise, vilde han betale:

- I. Boens resterende Gæld.
- II. forsørge og opholde sin Moder og Søkende med nødtørfdig, under Holdning, saalænge han og de lever, samt og overlade dem hos sig forsvarlig Husværelse. Skulde det imidlertid ske, at Johan Jensen skulde faa i Sinde i Fremtiden at gifte sig, og han derefter ved Døden afgaa, beholder hans Moder Boets normerede Beløb, naar Johan Jensens Arvepart er deraf fradraget.

Enken døde den 4. Decbr. 1776.

Johan Christopher Jensen

bliver altsaa Faderens Eftermand i Embedet. Da Faderen dør, er han kun sytten Aar, hvorfor Enken antager Niels Hansen i Dunkær til at passe Skolen, indtil Sønnen blev dygtig nok til at antage den, hvad altsaa efter Skiftet endnu ikke er sket i November 1767, og det gik heller ikke saa let at faa dette Arrangement bragt i Orden. Der var andre, som nok vilde være Skoleholder i Rise, saaledes Skoleholderen i Tranderup, Chr. Fred. Schrøder. Han blev afvist af baade Præst og Beboere. En anden, som ogsaa var Ansøger, var Skoleholderen i Dunkær, Rasmus Christensen. Han var Præstens Favorit, og hvis Bønderne ikke havde grebet forstyrrende ind, var han nok endt som Skoleholder i Rise; men da de erfarer Stillingen, søger de Biskoppens Hjælp og klager til ham over, at Præsten gaar Bønderne for nær i deres Rettigheder. Skrivelsen har baade Næb og Kløer; den er ikke til at tage Fejl af. Da den tilige giver mange Oplysninger om Forholdene i Tiden forud, skal det vigtigste gives her:

»men Hr. Henriksen (Præsten) blev anderledes sindet og vilde have Skoleholderen i Dunkær Rasmus Christensen forfløttet fra Dunkær til Rise for Indkomstens Skyld og Enken jaget paa Døren med Børnene og videre: Imod denne Skoleholder til Dunkær ved Nafn Rasmus Christensen, som Sognepræsten Hr. Henriksen vil, er ey videre vel skikket eller qualificeret til at være

Skoleholder og hand kand ikke være os eller vore Børn til nogen sand Nytté. Hand er egensindig, Indbilsk, overilende, Capricios (lunefuld) og uforligelig og naar han bliver vred over noget, kand han ikke tømme sit overilede Sind, men da skal Børnene i Skolen undgælde det.

Hosfølgende Attest in Copia, som af 2de kongelige Sand og Syns-Mænd, der haver forrettet Synet, in Originale egenhændigen underskreven, beviser tydelig, hvor u-kristelig bemeldte Rasmus Christensen i sin overilende Hidsighed haver pisket og tilredt et lidet umyndigt Barn paa 6 Aar gammel. Det er altsaa ganske umuligt og ubilligt, at vi skulle antage eller vorde bebyrdet med denne Mand til Skoleholder, som har saa mange slette Egenskaber og er af saa lumpent Gemyt, pur alene fordi hand har Præsten Hr. Henriksen til Patron og fordi han vil have ham befordret.

Disse Skole-Embeder ere her i Graasten Amt paa Errøe alle tider bortgifne af den verdslige Øvrighed og ere aldélis ingen kongelig Skole, som i Danmark. Vi ere slesvisk holstenske Undersaatter og ere de slesv. holst. Loue og Forordninger i alle Ting undergifne. Vi kgl. May. Undersaatter giver aarlig Skolemesteren sin Løn, levere ham Høe og Foer til sin Koe og Faar om Vinteren og græsser samme om Sommeren uden Betaling. Vi haver fra ældgamle Tider opbygget Skolehuset og naar der paa behøves Reperatur sker det af vi Undersaatter og ikke af Kongens Kasse. Vi holder altsaa Skoleholderen med fri og forsvarelige Huus-Værelse og giver ham aarlig sin visse Løn og hvad hand videre tilkommer, enten vi har Børn eller ey. Enhver Bohlsmand giver foruden Foer og Høe i Penge Toe Mark lybsk aarlig til Skoleløn. Enhver Kaadner Tolv lybsk Skilling og enhver Inderste aatte lybske Skilling og om Sommeren græsser Bohlsmændene hands Koe og Faar.

Hvor kand det kaldes kgl. Skoler, naar vi have Bychet og aarlig vedligeholdt og aarlig lønne Skolemesteren, og hvorledes kand Præsten Hr. Henriksen uden Øfrighed og voris villie antage til Skolekaldet, hvem hand vil og synes for godt, enten hand duer noget dertil og er os tienlig eller ikke, da vi aarlig skal lønne ham og holde ham med fri Huus-Værelse.

I Høyfyrstelig Regerings Tider (altsaa før 1749) blev dermed alle tider saaledis forholdet, at Supplicanterne meldte sig med deris Ansøgninger ved Amtsstuen hos det nærværende Øfrighed. Der overlagde Øfrigheden med Sand- og Syns Mænd og andre af de ældste Mænd i dend Bye eller District, som Tjenesten var vacant, hvem af de søgende dertil best var skikket og bequem, og naar dette var udgjort Repeterte Øfrigheden til Landets (Øens) daværende Herskab, Hands Høyfyrstl. Drchl. til Gluchsburg derom og udbad Bestalling paa den saaledis udvalte og i Forslag bragte Person som og siden af Stedets nærværende Øfrighed paa Thinget for Almuen offentlig forkyndt og dernæst Skoleholderen overleveret, hvilket alt med Hr. Assessor Hanefeldt,

som i 42 Aar har været Amtsforvalter og Øfrighed, herfor anlagde Attest og andre Documenter mere, som ere paa Amtsstuen klarligen bevises. Da nu denne vacante Rise Skoleholdertjeneste her paa Errøe under det slesv.—holst. beliggende er ingen kgl. Skole, som i Dannemark, men alene af os opbyggt. — —

Stochebye paa Errøe, Graasten Amt d. 30de Juli 1763.

Niels Christensen,	Phillip Christensen,
Jens Andersen,	Anders Hansen,
Peder Rasmussen Stage,	
Peder Rasmussen,	Jens Phillipsen,
Rasmus Rasmussen,	Chr. Hansen, Jens Lauridsen,
Jørgen Hansen,	Hans Henningsen.

Bønderne er fra baade Rise, Olde og Stokkeby. Skoledistriktets tre Byer.

Det omtalte Barn er Søn af Bohls. Thomas Rasmussen, Lille Rise, og de to Mænd, som har attesteret, at Skoleholderen i Dunkær har givet Barnet Straf, er Peder Simonsen og Johan Frederik Christensen, begge af Lille Rise.

Efter dette maa Sognepræsten gøre Rede for Biskoppen. Han oplyser da:

Med Hensyn til Antagelsen af Skoleholdere paa Ærrøe forholder det sig saaledes nu, at

Sognepræsten proponerer 2, om hand kand opspørge saamange.

Provsten examinerer.

Amtmanden confirmerer og gir bestalling,

Saaledis er det sket nu med Skolemestrene i Søby, Trunserup og Ommel.

Til Rise Skole havde jeg allerede for Amtmanden proponeret en 16 Aars Skolemester, nafnlig Rasmus Christensen, som her i Sognet hafde haft en ringere Skole af Indkomster i 16 Aar; har og altid leveret de bedste Disciple til Confirmationen.

Rasmus Christensen gaf for to Aar siden et balstyrigt Barn som under Aftenbøn gjorde Tjeneste i Skolen 3 Smæk af et Ris paa det Sted, hvor Børn sædvanlig bliver straffede. Derover blev den Gang en gruelig Tummel. Faderen, som har underskrefen

Attesten, fik en Sandemand, som næsten er blind og en Synsmænd, som er af hans Slægt til at attestere uden at nogen af vedkommende var tilstede, derpaa blev udspredd paa Landet og Rygtet gik, at Barnet endog laa lig, og den Dag, det skulde begraves, — da gik Drengen i Mosen for hans Fader.

Rise, d. 14. Aug. 1763.

Aug. Henriksen.

At Johan Jensen blev Skoleholder, behøver han saaledes ikke at takke Præsten for, men derimod nok Sognets Mænd. Da han saa bliver gammel nok, andre Kvalifikationer krævedes vel ikke, har han overtaget Faderens Embede, og Niels Hansen fra Dunkær maa trække sig tilbage fra sin Skolevirksomhed.

Som før fortalt var Johan Jensen forlovet med Degn Bindsbølles Broderdatter fra Nyborg Cathrine Elisabeth Bindsbølle. Den 17. Febr. 1784 bliver de viet i Rise Kirke. Han er da 38 Aar, og hun er 31. Hans Farbroder Anders Jacobsen fra Dunkær og Organist Johan Ludvig Dauer er Forlovere. Som det fremgaar af Bindsbølles Skifte var det et godt Parti for Skoleholderen. Nu bliver han Svoger til Skoleholderen Bloch i Bregninge, der var Hustruens Halvbroder. En anden Halvbroder er Cateket Bloch i Nyborg. En Broder er Præst i Bringstrup paa Sjælland.

Ved Udskiftningen af Byjorden 1774 blev der tillagt Skoleholderen en Jordlod paa 2 Td. 4 Skp. 11 Sekstd. efter Hamborg Maal. Det bliver mellem 3—4 Td. Land efter dansk Maal, eller ca. 2 ha.

Johan Jensens Hustru døde d. 25. April 1796. Han døde d. 29. Maj samme Aar. I Skiftet oplyses, at han blev syg den 15. Maj og døde efter fjorten Dages Sygdom af den i Sognet herskende Epidemi. Huberts oplyser, at i Aarene 1795 og 1796 grasserede

Sprinkler (en Slags Tyfus) i Ærøskøbing, hvilken Sygdom i sidstnævnte Aar ogsaa bredte sig til Land sognene, særlig Rise Sogn.

Ved Skifteforretningen mødte Sognepræsten Peter Mossin, Claus Bloch, Skoleholder i Bregninge, og Bohlsmand og Kirkeværge Erik Petersen, Rise.

I Ægteskabet var tre Børn, to Drengene og en Pige.

Johan Jensen havde til Provsten udtalt sig om, at Børnene skulde arve lige. Loven bestemte jo ellers, at Drengene skulde arve dobbelt mod Piger; men under disse Forhold med Faderens Sygdom og Død, var der ikke noget skriftligt at holde sig til. Provsten forhandlede saa med de nærmeste Slægtninge derom. De godkendte det alle, undtagen Kateketen i Nyborg, og Pigen maatte derefter nøjes med halv Arvepart.

Angaaende nogle Gældsposter maatte der føres Vidner. Johan Jensen havde optegnet i Papirerne, at en Kodbo i Rise skyldte ham 400 Rd. Kodboen var nu død, og Enken paastod, at Gælden kun var 200 Rd. Et af Vidnerne er Skoleholderens Nabo, Bm. og Kirkeværge Erik Petersen, der fortæller i Retten:

At sal. Johan Jensen en Eftermiddag, da han pløjede for ham, kom ud til ham paa Marken og imedens han hvilede med Hestene og blev af ham beværtet med Brød og Brændevin, fortalte han om sine gode Omstændigheder, og at Kodbo Chr. Christensens Enke sad dybt i det, hvis han forlangte sine Penge, kunde han bringe hendes Ejendom til Auction, idet hun skyldte ham 400 rd.

Enken slap med de 200 Rd.; men trods det efterlod han sig en Formue paa 2100 Rd. til Arv til Børnene. Efter Datidens Forhold en stor Sum, og ikke mindst for en Skoleholder.

Arven til Sønnerne skulde ind under et Overformynderi, og det blev Krigskassen i Rendsborg.

Christen Rasmussen

bliver den næste i Rækken af Skoleholdere i Rise. Han var Søn af den før omtalte Skolemester Rasmus Christensen i Dunkær. Han er født 1752 i Dunkær Skole. Han blev kaldet til Rise den 25. Juni 1796. Han kom fra Ommel i Marstal Sogn, hvor han havde været Skoleholder i tyve Aar. Han er gift med Skoleholder Hans Pedersen Bladts Datter i Ommel. Efter hendes Død gifter han sig igen. Den gejstlige Skifteret modtog den 25. Juni 1812 en Skrivelse fra ham, hvori han meddeler, at han agter at indlade sig i nyt Ægteskab. Han er da 61 Aar. En Søn, som er død, har efterladt sig Enke og to Sønner. Chr. Rasmussen tilbyder nu, at han vil give 10 Rd. klingende Mønt til hvert af Børnene, da det er alt, hvad han i Følge sine Kaar kan taale at udrede. Den 13. August vies han til afdøde Husmand Chr. Hansens Enke i Lille Rise. De vies hjemme i hans Hus uden foregaaende Lysning, hvortil han erhvervede kgl. Bevilgning af 18. Maj s. Aar.

Som Degnen maa han ogsaa ved Nytaarstid 1807 indsende en Fortegnelse over sine Indtægter, der fordeler sig saaledes:

I Skoledistriktet er	49 $\frac{1}{2}$ Gaard a 52 sk.	33 rd.	0 sk.
„	„ 21 Kaadboer a 12 sk.	5	— 12 —
„	„ 57 Husmænd a 8 sk.	9	— 24 —
„	„ 3 Smede a 16 sk.	1	— 0 —
Allernaadigst tillagt af Rise Kirke	6	— 0 —
For de fattige Børns Undervisning	2	— 0 —
Til Ildebrændsel til Skolestuen	10	— 0 —
	Summa...	66 Rd.	36 sk.

Ved Landfordelingen:

1 Td. 4 Skp. $\frac{7}{16}$ Del Boniteret Grund (Areal: 2 Tdr. 4 Skp. $\frac{11}{16}$) efter Jordebogen.
 .. 1 Stedet for at Bønderne skulde græsse Skolemesteren 1 Ko og 2 Faar og Foder til samme leveres af enhver hel Gaard 4 l. ☉

(Lispund) dansk Vægt. Høe leveres alene af St. Rise, hvori er 20 $\frac{1}{2}$ Bohls mænd, ungefæhr hver 1 l ų. Alle Gaarde, Kaadboer og Husmænd, som har Køer, levere om Midsommer et Maal ny-malket Mælk til Ost.

At foranførte er sandfærdig bevidnes herved.
St. Riise Skole, d. 3. Jan. 1807.

Christian Rasmussen.

I Sammenligning med Degn Schøtz samtidige Regnskab er Rasmussens Indtægt meget lille.

Omtrent samtidig med at han havde holdt Bryllup anden Gang, og efter 17 Aars Skoleholderirvirksomhed i Rise blev han forflyttet til Dunkær.

Den nye Lærer, der nu kom til Rise, var

Johan Jørgensen Weber,

der en kort Tid havde været Lærer i Dunkær, hvor han blev kaldet d. 21. Novbr. 1812. Foruden at være Lærer var han ogsaa Organist. Embedet som saadan var selvstændigt, men Jorden, der var tillagt Organistembedet, laa lige ved Skole- og Degnejord i Rise. Dette følte Weber som en stor Ulempe, og han gaar saa til Skoleholderen i Rise, Chr. Rasmussen, og foreslaar ham, at de bytter Lærerembede, saaledes at Rasmussen skal til Dunkær og Weber til Rise, saavidt jeg kan forstaa, skal Weber til Gengæld give Rasmussen en årlig Godtgørelse derfor paa 16 Rd., 12 Skp. Rug og 10 Skp. Byg eller ogsaa det er at betragte som en Udligning af Indtægterne ved disse to Skoler. Rasmussen gaar ind paa Forslaget, og allerede den 19. Decbr. 1812 indsender de til Skolemyndighederne Ansøgning derom.

Det er Weber, der skriver Ansøgningen, og han henviser til de uheldige Forhold med den store Afstand til hans Organistjord og Ulemperne derved, og

hvilken Fordel det vilde være, hvis han kom til Rise, og han saa fik al sin Embedsjord, baade til Skole- og Organistembedet samlet og undgik den store Afstand. Ligeledes, skriver han, vilde det ikke afbryde Skoleundervisningen saa meget, naar han boede i Rise, hvor Kirken er, om han paa en Søgnedag, skulde blive kaldt til Kirken som Organist. Desuden gør han opmærksom paa, at Rasmussen, der endnu paa dette Tidspunkt er Enkemand og ene, vel nok kan hjælpe sig med de indskrænkede Boligforhold i Dunkær, hvorimod de for Weber „med Familie ej kunde være tilstrækkeligt uden med Nægtelse af det, til Livets Vel, fornødne Bekqvemmelighed.“ Weber fører endnu en Grund i Marken til Fordel for Embedsbytningen. Antallet af Børn i Dunkær Skole er mindre end i Rise, hvorfor det vil være mest hensigtsmæssigt, at den ældre Lærer Rasmussen faar dette Embede, da det vil være lettere for ham.

Ansøgningen anbefales af Sognepræsten og Provsten straks, men først efter omtrent to Aars Forløb foreligger den officielle Godkendelse deraf.

Paa hvilket Tidspunkt Bytningen er sket, meddeles der intet om, men i alle Tilfælde er den med de lokale Myndigheders Billigelse sket straks efter, at Ansøgningen er indsendt og allersenest den 13. August 1813, Rasmussens Bryllupsdag, da den blev fejret i Dunkær Skole.

J. J. Weber var Seminarist fra Skaarup 1808 og saaledes en af de første Lærere, der udgik fra dette Seminarium. Hans Eksamenskarakter var „Meget godt med Udmærkelse.“

I en Elevprotokol fra Seminariet gives der væsentlig Oplysning om ham:

Johan Væver.

Johan Jørgensen er født den 6. Mai 1788 i Brudager By og Sogn. Hans Fader er Husmand og Væver Jørgen Rasmussen sammesteds. Han har søgt en Slags Skole, der blev holden af Claus Birckum i et Aar, men fra sit 7. Aar mødte han ikke længe i Skolen, men maatte (ud) som Tjenestdreng, passede Kreaturer o. s. v. I Aaret 1803 og Vinteren forud søgte han Gudme Skole, hvor han af Lærer sl. Kjelstrup blev undervist i Religion, Regning og Skrivning. Han blev konfirmeret i Gudme Kirke 1805.

Han medbragte (til Seminariet) temmelig gode Kundskaber. Han var vel grundet i Religion efter Lærebogen, regnede de 4 Specier og Reguladetri temmelig godt, men skrev maadelig.

Af Kammerraad v. Heinen nyde han 10 Rdl. i aarlig Understøttelse.

Havde han haft en maadelig Skrift, da han kom paa Seminariet, er der sket en stor Forandring med den senere, idet han som Lærer havde en sjælden fin Skrift.

I nogle Aar var Weber Kordegn og Andenlærer i Assens, hvorefter han kom til Dunkær og Rise.

Han var gift med Ane Kirstine, født Subelef, med hvem han fejrede Guldbryllup.

Før han kom paa Seminariet, har han sikkert lært Væveriet hos Faderen og derved forskaffet sig et Tilnavn, som han stadig siden brugte med en mindre Forandring.

Mens han var i Rise optog han atter denne Virksomhed, dog vistnok ikke personlig; men i mange Aar havde han til Stadighed to Svende paa sin Vævestue. Da har han vel forøget sine Indtægter en Del, og han blev da ogsaa med Aarene en holden Mand. Ogsaa ad anden Vej søgte han at skaffe sig større Indkomster. Det var jo endnu i de Tider, da Banker og Sparekasser var ukendte paa Ærø. Han skaffede sig Driftskapital, vistnok paa en sydfynsk Herregaard, og laante Penge ud mod Provision.

Han naaede at blive Jubellærer, og i den lange Aarrække, han var i Rise, skete forskellige og store Forandringer med Hensyn til Skolevæsenet.

Degneembedet blev jo ophævet ved Hammers Død. 1822, og det blev nu til Dels overtaget af Weber. Senere oprettedes en ny Skole i Distriktet.

Disse forskellige Forhold fortælles der om senere. Først skal der gives en samlet Oversigt over

Organistembedet

ved Rise Kirke, da det baade før og senere er forbunden med Lærervirksomheden. Som omtalt forblev Tingskriver og Organistembedet samlet i 1695, da der blev ansat en Skoleholder. Senere var Organistembedet et selvstændigt Embede for atter i 1804 at knyttes til et Lærerembede.

Hvornaar det er oprettet, ved jeg ikke, men det har været der, saalænge Kirken har haft et Orgel. Hurbertz fortæller, at Hertug Christian skænkede et Orgel til Kirken 1690; men jeg har Bevis for, at der ogsaa før den Tid har været et Orgel i Rise Kirke. I Følge en Skrivelse fra d. 20. Septbr. 1677, der findes i Bispearkivet i Odense, var der ogsaa et Orgel paa denne Tid. Der ønskes da en ny Klokke til Kirken, „da Fyrsten altid kommer med sit Følge i denne Kirke.“ Til at begrunde dette Ønske, henvises til, hvad Fyrsten selv har ofret paa Kirkens Prydelse og Forbedring,

„idet han naadigst har forærit til denne Kirche Een med kaastelige Perler og Diamanter besat Messehagel. Desligest et Orgelværk, som de selff vedligeholde“.

I samme Skrivelse fortælles, at „der udi gamle

Dage har været trede skønne Klocher, hvoraf en skal være kommen til Lund i Skaane, som icke alene med Glæde bleff hørt af os, men ogsaa paa Lange-land og andre Steder.“

Naar Hertugen havde foræret et Orgel til Kirken lyder det ikke saa helt urimeligt, at han ogsaa vilde bestemme, hvem der skulde være Organist, og allermindst naar vi husker paa, at disse mange forskellige Hertuger altid søgte at finde en Udvej til at skaffe sig Indflydelse ogsaa der, hvor de absolut ikke havde noget at gøre. Kirken var et saadant Sted. Her raadede Gejstligheden med Biskoppen i Spidsen. Da Hertugen derfor 1691 ansatte en Organist ved Kirken, overskred han sin Ret. Det tilkom Biskoppen at tage Bestemmelse derom, og Organisterne fik Kollats ligesom Degne og Præster.

Den Organist, Hertugen saaledes havde ansat, hed *Elias Wernisky*. Da han meldte sig i Rise med Hertugens Ansættelsesbrev, gik der straks Bud derom til Biskop Kingo, som igen gav Provsten Ordre til at afhøre Wernisky. Som Vidner var Degnene i Rise og Tranderup tilkaldt. Der blev stillet ham følgende Spørgsmaal: I. Af hvem han var kaldet til at betjene Orgelværket i Hs. Maj.s Kirke i Rise. II. At han straks skulde fremvise sit Kaldsbrev i Original, III. og at han intet havde at befatte sig med bem. Rise Orgelværk indtil videre iflg. kgl. Anordning.

Elias Wernisky svarede, at det var Hertugen, der havde kaldet ham; men han vilde ikke fremvise Kaldsbrevet, før han havde Hertugens Tilladelse dertil. Han lovede at holde sig fra Orgelværket, og han blev heller ikke siden Organist i Rise.

Ernst Christensen er den første Organist, jeg ellers

har Kendskab til. Han var der 1694 og langt frem i Tiden. Endnu i Sommeren 1744 mødte han i Retten paa Tinghuset i Rise som Tingskriver, men mindst en halv Snes Aar før, har han givet Afkald paa Organisttjenesten.

Den Mand, der blev hans Afløser ved Orgelværket var

Johan Gottlob,

der senere ogsaa brugte Navnet Kirstan. Hvornaar han blev Organist, kan jeg ikke paavise bestemt, men i 1733 var han der, da Organisten, Monsi: Gottlob den 13. Juni dette Aar faar en Datter døbt. I Oktober 1735 var Monsøren Tinghører paa Tinghuset. Den 26. Septbr. 1735 tillægger Hertugen ham til Brug en halv Gaard i Rise Bymark ved Markskellet til Dunkær. Bønderne skal udpege Jorden til ham, men det er de ikke saa villige til, hvorfor han maa paa kalde Rettens Hjælp. Det er dog først i 1740, at han griber til denne Urvej. Bønderne havde nok undskyldt sig med, at de ikke vidste, hvor Skellet var, og naar de ikke vidste det, kunde de selvfølgelig heller ikke udpege Jord derved. I Følge Lovens Ord forlanger han nu af Retten, at den skal udnævne fire sande Mænd af Rise og Dunkær til at bestemme Skellet mellem Bymarkerne. Dette, at bestemme Skel mellem Bymarkerne, hørte med til Sandemændenes Bestillinger. Ved Retten paa Tinghuset i Rise den 18. Oktober 1740 er disse otte sande Mænd foruden en Del Bymænd saa mødt. De svarer nu, at de har nok gjort Udveje, men ikke til et halvt Bohl, og Skellet var ikke at se. Jorden, der omtales, er „Straa Kield og Saris Tofte“. Det første Navn er velkendt endnu. Det sidste har jeg ikke noget Kend-

skab til. Da de ikke har forrettet deres Ærinde bedre, faar de Paaskud om snarest at fastsætte dette Skel og at møde næste Tingdag den 2. Novbr. En af Sandemændene udtaler da angaaende Skellet, at han har hørt af sine Forfædre,

»at der findes en reen mellem Hans Lauritsen den ældre af Rise og Laurits Albertsen i Dunkier ders Agre, som ligger i Straa Kield og er en grøn bred reen, hvilken af Forfædrene har været holdt for Skiel i Straa Kield og andet Skiel har han ey hørt om.«

Da de fire Sandemænd er afhørt, faar de og Resten Besked om, at de atter skal møde næste Tingdag, og da skal Forholdene være endnu bedre undersøgt.

De møder saa næste Tingdag d. 8. Novbr. igen. Hans Petersen Koch udtaler sig, som der er udtalt paa Tingdagen før, og henviser til, at han har været Vogter (Byhyrde) for Rise Mænd et Aar. Peder Hansen, Sandemand i Rise, der var Organistens nærmeste Nabo, fremsagde,

»at for omtrent 21 Aar siden, da Phillip Ernst og Jens Nielsen søgte at faa det halve Bohl, som under denne Sag er handlet (forhandlet) om, da hørte han sige, at den ommeldte grønne brede Rene udi Straa Kield imellem Hans Lauritsen og Laurits Albertsens Agre skulde være Skiel, videre vidste han ikke deraf, men dette vilde han ved Ed bekræfte, naar det forlanges.«

Nærmere Oplysning giver den gamle Tingbog ikke, og vi faar saa tro, at Organisten omsider har faaet sin Jord anvist. Vi skal tilføje en lille Oplysning, som bestyrker os i denne Antagelse. Paa Rise Bys Udskiftningskort fra 1774 findes i det saakaldte Straa Kield et Jordstykke angivet som „Tingskrivergrund“. Naar man nu ved, hvorledes Organist og Tingskriverembedet var forbundne, er det ikke vanskeligt at forstaa, at den Jord, der var tillagt Orga-

nisten, kunde faa denne Betegnelse. I 1774 fik Husmændene hver en Part af den.

Organisten havde ikke Krav paa Embedsbolig, hvad han altsaa maatte skaffe sig for egen Regning. Paa Billedet foran ses, at Organisten boede i Tinghuset, saa maaske Tingskriveren har Embedsbolig her.

I Sommeren 1744 overtager Gottlob Tingskriverbestillingen efter Ernst Christensen og møder første Gang i Retten den 16. Juni og skriver sig da Johan Gottlob Kirstan.

I 1757 skriver han til Biskoppen og ønsker, „at maatte beskikkes en Adjunctus, som foreløbig skal overtage Organisttjenesten, men derefter succedere.“ Den 29. Oktober samme Aar giver Biskoppen Collats til »en Musikant Svend af Assens her i Fyn« Johan Ludvig Dauer, som Organist til Rise Kirke.

Mons. Organist Gottlob (Kirkebogen bruger kun dette Navn) dør d. 22. April 1763. Fire Dage efter dør hans Hustru.

Johan Ludvig Dauer

overtager nu Organistembedet, men ikke Tingskriverembedet. Efter denne Tid er disse Embeder for steds adskilte, og Organistembedet er et selvstændigt Embede indtil 1804.

Fra 1763 foreligger der en Forespørgsel fra Sognepræsten i Rise om, hvorledes han skal forholde sig med Hensyn til Gottlobs Datter, som nu efter Forældrenes Død har Bopæl i Ærøskøbing, men som til Stadighed er i Degnehuset for at hjælpe Degnekonen i hendes Svagheds Tilstand. Nu skal hun have Bryllup og vil helst have det i Rise. Hendes Kæreste skal have Gottlobs Embede. Hun faar

ikke Bryllup i Rise. Om hendes Kæreste er Johan L. Dauer eller muligvis Tingskriveren, siges der ikke noget bestemt om.

Dauer har været gift to Gange. Første Gang er det med Organist Gottlobs Datter, Anna Beate. Hun dør den 5. Septbr. 1761. De har da en lille toaarig Søn August Henrik. Muligvis har han ogsaa anden Gang været gift med en Datter af Gottlob.

En Søn, *Peter Clausen Dauer*, faar Collats som adjungerende og succederende Organist d. 8. Jan. 1785. Foreløbig skal hans Løn være som Faderen bestemmer. Efter Faderens Død skal han have Embedets Løn og svare Moderen en aarlig Pension paa ti slette Daler eller 6 Rd. 4 Mark dansk.

Ved Jordudskiftningen blev der tillagt Organistembedet en Jordlod ved Siden af Skole- og Degnejord paa 4 Td. 1 Skp. $\frac{14}{16}$ boniteret Land; Arealet efter Datidens Maal 7 Td. $\frac{3}{16}$. Efter gl. dansk Maal vil det være godt 9 Tdr. Land eller ca. 5 ha.

Dauer var tillige „Stads- og Land=Mucicant“.

Da han dør 1796 lever Moderen endnu. Som Organist antages Seminarist *Asmus Diderich Creutz*. Han er omtrent 30 Aar og er dim. fra Tønder.

Han kaldes ligesom sin Formand med Forpligtelse til at yde dennes Moder en aarlig Pension paa 10 slette Daler.

Hun dør 73 Aar gl. d. 5. Oktbr. 1812 og overlevede ogsaa Creutz.

I Aaret 1804 blev Creutz tillige Skoleholder i Dunkær og fra denne Tid ophører Organistembedet med at være selvstændigt.

Da han overtager Embedet i Dunkær, er Jordloden vistnok blevet formindsket, idet han i to Ind-

beretninger fra 1807 og 1812 opgiver denne til at være 1 Td. 2 Skp. boniteret Land. Desuden har han nu 61 Rd. S. H. C. af Kirken, af hver Gaardmand 2 Skp. Byg og af hver Kaadbo 1 Skp., ialt 26 Tdr. Byg. Endvidere er der tillagt Embedet et Maal Mælk af hver Ko i Sognet.

I Aarene 1763—1804 var Organistembedet altsaa et selvstændigt Embede, men i mere end et Aarhundrede har det været adskilt fra al Skolevirksomhed for nu atter at forenes.

Rise Skole efter 1822.

Da Weber kom til Rise overtog han baade Organist- og Skoleholderembedet, og da Degn Hammer dør 1822 vikarierer han som Degn foreløbig, indtil der bliver truffet en endelig Ordning med Hensyn til Sognets Skolevæsen.

Fra denne Vikartid har vi en Regning fra Weber. Den viser, at de, der bragte Mælken til Degnens Ost, blev beværtet med Brændevin og Tvebakker.

Regning:

Paa Udgiverne ved Modtagelsen af Mælk til Ost paa Degneembedets Vegne i Rise Sogn:

Drengen, der tilsagde Beboerne i hele Sognet	2	sk. S. H. C.
Tvebakker a 12 sk pr. 100 = 1 Rd.	10 $\frac{1}{2}$	sk.
3 Kander Brændevin a 8 sk. pr. Kande	24	sk. -
3 Koner, som gjorde Osten hver 6 sk. er	18	sk. -
Ialt . . .	2 Rd. 6 $\frac{1}{2}$	sk. S. H. C.

Rise Skole, d. 12. Juli 1823.

Weber.

Forannævnte 2 Rd. 6 $\frac{1}{2}$ sk. S. H. C. ere mig, som den, der besørgede forannævnte Mælks Modtagelse, betalte af Hrr. Provst Wibe, hvorfor herved gives Attest.

Rise, d. 1. August 1823.

Weber.

Efter Skoleloven af 1814, der traadte i Kraft paa Ærø den 21. April 1819, skulde der vælges en Skolekommission i hvert Sogn. Præsten skulde være Formand.

I Rise forlanger den straks efter Hammers Død en Fortegnelse over de skolepligtige Børns Antal fra hver By i Distriktet. Der er 70 Børn i Rise, 41 i Olde og 71 i Stokkeby, ialt 182 skolepligtige Børn. Samtidig afleveres en Fortegnelse over den Løn, som blev betalt fra hver By. Bohlsmændene betalte 2 Mark, Kaadboerne 12 Skilling og Husmændene 8 Sk. Fra Rise blev det 62 Mr., fra Olde 39 Mr. og fra Stokkeby 60 Mr. 12 Sk., ialt 161 Mr. 12 Sk. Af Kirkens Midler betaltes Brændsel baade til Skolen og til Læreren, og desuden betaltes 6 Mr. for de fattige Børns Undervisning. Skolelønnen var ialt 215 Mr. 12 Sk. S. H. C. eller 71 Rbd. 2 Mr. 12 Sk. S. H. C. Dertil kom endnu Embedsjorden, Mælk, Halm og Hø.

Organistlønnen er ikke forandret siden 1812. Den er større end Skolelønnen; men der maa afgives 10 Rd. S. H. C. og 6 Tdr. Byg til Læreren i Dunkær af Organistlønnen.

Skolekommission og Lærer var klar over, at det var for mange Børn for en Lærer, og der tænkes paa at samle Børnene fra Olde, Torup og Vesterballe (Bydel i Dunkær), ialt 77 Børn til en ny Lærer og ny Skole, og Sognepræsten, Hr. Wibe, henviser til,

at Kirkeladen passende kan indrettes. To Muremestre ser paa Laden og udarbejder Forslag til dens Omdannelse. Omkostningerne bliver for store, og Planen opgives, hvorefter Weber straks tilbyder at bygge en Skolestue og holde en Hjælpelærer mod at faa det ledige Degnekalds Embedsjord, Bolig og Indtægter indtil videre. Dette velmente Tilbud bliver ikke modtaget. Skolekommissionen ønsker stadig en ny Skole, og efter Opfordring udarbejder en Muremester P. Hansen, Vraa, en Tegning til en ny Skole i Rise. Planen bliver indsendt til det kgl. Rentekammer, der langt om længe svarer, at Omkostningerne bliver for betydelige; men dermed er Planen om en ny Skole ikke opgivet, kun foreløbig stillet i Ro. Der tænkes nu paa, at der muligvis kan købes et Hus i Rise og indrette det til en ny Skole, saaledes at Skolerne bliver uafhængige af hinanden og med hver sit Skoledistrikt. Da der ikke kan faas et passende Hus, foreslaar Skolekommissionen atter at bygge; denne Gang paa Skolejorden og oprette et nyt Distrikt for Olde og Stokkeby, og tilføjer, at nu maa der gøres noget, da der er over 200 Børn i Skolen. Skoledirektionen bifalder, at Omkostningerne betaales af Ærø Kirkekasse. Hvor fortvivlede Forholdene er, forstaar man bedst, naar vi hører:

»at Rise Skole kan med stor Nød rumme 64 Børn ad Gangen. Skolestuen er ialt 84 Qvadratalen, hvoraf 6 fragaar til Lærers Bord og Stol samt til Kakkelovnen. Det Antal, Skolen med ordentlig Plads til hvert Barn kan rumme, er 52 Børn«.

Den 10. Juli 1824 svarer det kgl. Rentekammer, „om det ikke kan undgaas at bygge, naar den indbyrdes Undervisning indføres.“ Denne Form for Undervisning, der har Kongens særlige Bevaagenhed, og som Følge deraf fik stor Udbredelse i disse Aar,

blev nu den Redningsplanke, hvortil Myndighederne støttede sig. Skolekommissionen fastholder sit Forslag, da den er ubekendt med denne Undervisningsmaade. Skoledirektionen maa derimod se med mere Sympati derpaa, idet den straks hjælper Weber til at faa et Kursus paa Normalskolen for den indbyrdes Undervisning i København, hvorfra han hjembragte følgende Bevis:

Hr. J. J. Weber, Skolelærer i Rise paa Ærø, har daglig fra d. 28. i forr. til 6. ds. Incl. besøgt Normalskolen for den indbyrdes Undervisning og der erhvervet sig en saadan Kundskab om den indbyrdes Undervisnings Udførelse i Almindelighed, som om Dagsjournalens Indretning i Særdeleshed, at han uden Vanskelighed kan anvende denne Methode paa de Læregjensstande, hvortil den er bestemt, hvilket, saavel som at han har gjort sig bekendt med Haandarbejdsskolen efter indbyrdes Undervisning, herved bevidnes.

Kjøbenhavn, d. 6. Aug. 1824.

J. Abrahamsen.

Efter dette Ophold var Weber meget optaget heraf. Straks efter Hjemkomsten takker han Skoledirektionen for Understøttelsen dertil og siger, at Skolen „har faaet en fuldkommen Indretning i en Methode, som saa fortrinlig egner sig til Anvendelse her paa Ærø og særlig i Rise. — Hvad der især for mig som noget nyt var interessant, var den Maade at lære Børnene Sang med et Instrument med een eneste Streng paa; jeg fandt Maaden simpel, beqwem og et Forsøg værdigt.

Mit inderligste Ønske er, at den indbyrdes Undervisning, saasart Omstændighederne tillade, maa indføres i Rise Skole i sin fulde Udstrækning, og at jeg ved nøjere Kundskab om muligt ved hell Dags Undervisning bliver tilstrækkelig Nyttig for den Ungdom, hvis Lærer jeg er uden at nye Skoler behøves, uden (kun) at Skolestuen udvides til 6 Fag.“

Straks efter gaar Weber i Gang med at udarbejde et Udkast til en Plan for hele Sognets Skolevæsen, som han indsender til Skolekommission og Skoledirektion den 22. September; men dette bliver meget unaadigt optaget af Skolekommissionen, der den 18. Decbr. afsender den med følgende Paategning:

»At Commissionen i det samme Øjeblik den modtog den Høje Direktions Befaling om at afgive Forslag til Skolevæsenets fremtidige Indretning i Rise Sogn modtog en fuldfærdig Plan til Gennemlæsning, Paategning og Indsendelse vilde fra en anden end Hr. Seminarist og Skolelærer Webers Haand have sat os i megen Forundring. Lettelig maa bemeldte Hr. Weber kunde indsee, at vi ikke kunde indsende dette efter hans Anmodning, uden at drive Spøg med den høje Direktion og gandske compromitere os selv. Det første vovede vi ikke, og til det sidste havde vi just ikke noget Kald; derimod have vi, ved vor til sit Sted rigtig fremsendte Plan afbenyttet Hr. Webers Udkast og derved fulgt den vise Regel: »Prøve alt — beholde det Gode«.«

I Mellemtiden havde Kommissionen selv udarbejdet og indsendt en Plan, der minder meget om Webers. Blandt andet er der Enighed om, at Skolelæreren i Dunkær, Chr. Rasmussen, der søgte sin Afsked, skulde anvise Bolig i Rise Skolehus, og at Weber skulde bo i Degneboligen. Efter Forslag i begge Planer skal Weber have al Embedsjorden, forudsat at det forøgede Avlsbrug ikke vorder til Hindring for Skoleundervisningen, tilføjer Kommissionen, og mod, at han betaler de derpaa hvilende kgl. Skatter.

Skolekommissionens Plan godkendes i det væsentlige af d. kgl. d. Kancelli d. 10. Febr. 1827. Rasmussens Afsked godkendes, men han faar ikke anvist Bolig i Rise; den indbyrdes Undervisning indføres. Skolelæreren i Rise er Organist, og den Lærer, der skal ansættes i Dunkær, skal være Kirkesanger. Degneboligen bliver anvist Weber til Bolig, og i Skole-

huset skal være Stald og Lade foruden Skolestue, og desuden skal Weber paa egen Bekostning indrette 2—3 Fag til Bolig for en eventuel Enke, hvilken Lejlighed da stedse forbeholdes en Skolelærerrenke.

Fra Degn Hammers Død i Marts 1822 og indtil nu har Præsten bestyret Degneembedet økonomisk, og i disse fem Aar sammensparet en efter Forholdene betydelig Kapital. 50 Rbd. foreslaas udbetalt til Hammers Enke, 63 Rbd. gaar til Skolekassen og Resten 300 Rbd. udlaanes.

Ved Plakat af 25. Juni 1828 skal Gymnastik indføres ved alle Skoler. I Rise kniber det med at faa begyndt. Den første Undskyldning gaar ud paa, at der er ingen Plads, „idet Gadejorden i Byen er bebygget og afhændet til ulykkelige og husvilde Familier“. Der lejes saa et Stykke Jord, som Rise og Dunkær Skoler i Fællesskab skal benytte til Gymnastikplads. Den er beliggende midt imellem Skolerne og tilhører Halvbohlsmænd Rasmus Olsen i Dunkær. Foruden Apparater gaar det ikke, men den Udgift skal helst undgaas, og følgende Skrivelse indsendes til Skoledirektionen:

»Uagtet Skolekommissionen ikke bør omtvivle Skolelærer Webers Indsigt og Duelighed i Øvelserne, hvilken han efter eget Opgivende for mange, mange Aar siden har kjendt og udført, saa kan den dog ikke andet end meget drage det i Tvivl, om hans førlighed og Legems Constitution vil kunne tillade ham at udføre disse Øvelser i det store. Med Hensyn hertil og for ikke at spænde den saare fattige Commune for med nyttelig Bekostning, ansee Commissionen det for Pligt at indstille, om ikke disse Øvelser bør prøves i det smaa og for det første blot anskaffe de for tredie Graduation bestemte Apparater.«

Weber huskes endnu af ældre Folk i Sognet, og de fortæller, at han vejede 14 Lispund. Efter det forstaar man, at Skolekommissionen paa Grund af „hans Førlighed og Legems Constitution“ kunde tvivle paa,

om han kunde undervise i Gymnastik. Maaske den ogsaa var glad for at have en god Grund, saa at den kunde fritages for at anskaffe de dyrere Apparater. En Opgørelse over Skolens Inventar nogle Aar senere viser, at der kun findes Apparater for tredie Graduation, saa Ansøgningen maa være bevilliget. 1835 anskaffes 50 Trægeværer til Brug ved Gymnastikundervisningen.

Officielt blev den indbyrdes Undervisning indført ved Rise Skole iflg. Skoleplanen af 10. Febr. 1827. Allerede før havde denne Undervisningsmetode været brugt ved Skolen. Lærer Wille fra Normal-skolen i København var i 1829 i Rise Skole, hvor han satte denne Metode rigtig i Gang, og hvor Øens Lærere derefter kunde henvende sig og lære den at kende, og fra den Tid nævntes Rise Skole som en Mønsterskole for Ærø. Siden var den indbyrdes Undervisning sat i Højsædet der og vedblev at være det, saalænge Weber underviste. Fra 1835 haves følgende Fortegnelse over Undervisningsgenstande til Brug ved denne Undervisning:

»1 fuldstændig Sæt Læse-, Skrive-, Regne- og Geografitabeller. Skrive- og Regnetabellerne er gamle og næsten ubrugbare, undtagne Eksamenstabellerne i Regneskolen. De gamle Læsetabeller aldeles opslidte. 6 Stk. overkomplette Læsetabeller. 28 Pegestokke. 1 Hjælperkildt. 30 Bihjælperk. 2 Sæt Regnebøger NB. opslidte. 4 Geografier, 1 Lærebog i Gymnastik. Kedskaber til Gymnastikkens 3die Graduation og 50 Jerngriffelskafter.«

Jo, Weber hængte godt i, men det gjaldt ogsaa for Lærerne om at faa denne Arbejdsmaade godt indøvet, thi i 1828 blev det meddelt disse, at hvis en *Naadesbevisning* skal tildeles en Lærer, skal der oplyses særskilt om den indbyrdes Undervisnings Stilning ved hans Skole.

Weber udnævntes til Dannebrogsmænd 1844; men

af hvilken Grund han har gjort sig fortjent hertil, er mig ubekendt.

Den slesvigske Stænderforsamling havde foreslaaet, at der blev indført Undervisning i Tysk i Skoler med dansk Sprog i Nordslesvig. Undervisningen var frivillig for Børnene. Da Ærø regnedes med hertil, blev det indført her fra 7. April 1843. I Rise var der kun nogle faa Drengene, der modtog denne Undervisning. Efter Treaarskrigens Slutning blev denne Bestemmelse dog atter ophævet den 4. Jan. 1851 af Madvig.

Børneantallet steg stadig ved Skolen, og midt i Fyrrerne var der 250. Selv med den indbyrdes Undervisning blev det dog for meget for en Lærer. Naar Biskop Jørgen Hansen paa Als klager over, at Regningen ved flere Skoler paa Ærø og deriblandt vel ogsaa Rise stod sløjt, saa tror jeg, at man skal søge Aarsagen i det store Børneantal.

Nu dukker atter den gamle Plan op, at Skoledistriktet skal deles, og der bliver da oprettet et nyt Skoledistrikt for Olde og Stokkeby med 150 Børn. 1847 bygges en ny Skole paa den gamle Degnejord, og den danner Grundstammen i den Skole, der endnu ligger ved Landevejen mellem St. Rise og Olde. Efter den Tid havde Weber ca. 100 Børn, og han vedblev at undervise til 1861. Den 20. April dette Aar lagdes Rise gamle Degnebolig i Aske. Ilden antændte ogsaa Jens Eriksens Gaard samt den gamle Organistbolig, der begge brændte. Weber og Hustru blev derved husvilde og maatte en Tid tage Ophold hos Gdr. J. Steen i Rise. Weber tog samtidig sin Afsked efter at have været Lærer i over halvtreds Aar og omtrent hele Tiden i Rise. Derefter tog han

og Hustru Ophold i Bøstrup Skole paa Langeland hos en Datter og Svigersøn Chr. Volquart Gottschau. Aaret efter besøgte han sine gamle Venner i Rise, og sammen med sin gamle Nabo var han til Sommermarked i Ærøskøbing, hvor han blev syg, og de maatte straks tage hjem igen. Efter en Uges Sygdom døde han den 6. Juli 1862 i Jens Eriksens Gaard. Han blev begravet paa Rise Kirkegaard, hvor hans Mindesten endnu ses.

Hans Enke døde d. 29. Aug. 1869 og blev begravet paa Bøstrup Kirkegaard.

En Søn, Jørgen Fr. Weber, var i mange Aar Lærer i Sdr. Højrup paa Fyn, hvor han fik sin Afsked 1875.

Olde-Stokkeby Skole 1847—1862.

Som nævnt blev der oprettet et nyt Skoledistrikt for Olde og Stokkeby 1847. Den ny Skole kom til at ligge paa Degnejorden, ca. 300 m fra Kirken mod Nord, og efter Bestemmelsen skulde Læreren her ved indtrædende Vacanse være Organist, og Læreren ved den gamle Skole skulde være Kirkesanger, hvad Læreren i Dunkær ellers var.

Den første Lærer, der fik Ansættelse ved denne Skole, var

Gustav Ludvig Hansen,

som er født i Skibshusene ved Odense d. 12. Aug. 1818. Hans Fader var Gæstgiver Søren Hansen, og

Moderen var Mette Cathrine, f. Graae. Før han kom paa Skaarup Seminarium, hvorfra han dimitteres 1842, var han Bagersvend. Efter endt Eksamen faar han Plads som Huslærer i Rise Præstegaard hos Pastor Petersen, hvor han er i fem Aar. Da saa det nye Embede skal besættes, er han Ansøger og anbefales der til af Præsten og samtlige Bønder i det nye Skoledistrikt. Foruden disse gode Fortalere har han endnu en Trumf i Baghaanden. Det er en skriftlig Anbefaling fra selveste Kronprins Frederik, senere Fr. 7.

Han faar Embedet. Indtil der skal skiftes Lærer ved den gamle Skole i Rise faar han 200 Rbd. i Løn, hvad der er fastsat som Lærerløn ved det kgl. danske Kancellis Reskript af Oktbr. 1844.

Efter Forslag vil Lønnen derefter blive:

Som Organist af Skolekassen	97 Rbd. 51 Sk.
25 Td. 3 Skp. Byg	68 „
Mælk	10 „
For Orgelspil ved Baredaab og Bryllup uvist	
$\frac{7}{10}$ af Rugkjærverne	16 „
4 Favne Brænde, ogsaa til Skolen	30 „
	<hr/>
	221 Rbd. 51 Sk.

Desuden vil Degnejorden blive anvist til dette Embede.

Ved denne Udvidelse vil Kommunens Udgifter forøges med 118 Rbd.; men, tilføjes der, Forhøjelsen er ingenlunde trykkende for Kommunen, der er velhavende og hidtil har været meget mindre bebyrdet end andre Landkommuner, og som alle Landsogne nyde betydelig Understøttelse til Skolevæsenet af Kirkemidlerne.

* * *

Rise=Olde=Stokkeby Skole.

Da den gamle Skole ved Kirken brændte, blev de to Skoledistrikter igen samlede, og Olde=Stokkeby Skole blev samtidig udvidet til seks Klasser med tre Lærere. Byggeplads og Havejord til den gamle Skole og Degnebolig blev solgt, men endnu minder de gamle Navne som Degnegaard og Degnehave om hin Tid.

Gustav Ludvig Hansen blev nu Førstelærer og Organist. Han var en virksom Mand, der interesserede sig for mere end sin Skole. I Krigsaarene indøvede han unge Mænd i Eksercits og dannede en Slags Borgervæbning, af hvilken Grund han ofte blev kaldt for „Generalen“. Han var ogsaa med til at oprette Dampskibsselskaebt „Ærø“ og Rise Sogns Sparekasse, vistnok Danmarks største Sognesparekasse. Han døde d. 29. Oktbr. 1876, og hans Enke Christiane Marie Pedersen fra Ærøskøbing døde d. 6. April 1895.

Hans Efterfølger

Hans Chr. Hansen

er født i Ærøskøbing d. 29. Aug. 1845 som Søn af Murermester P. Hansen. Han dim. fra Skaarup 1866 og var derefter i tre Aar Huslærer i Keldstrup ved Haderslev, hvorefter han i otte Aar var Lærer og Kirkesanger i Skørring paa Djursland. Herfra kom han til Rise Skole (offic. Rise=Olde=Stokkeby Skole) som Førstelærer og Organist 1877, i hvilket Embede han var til sin Død d. 20. Oktbr. 1905.

Jacob Hansen Creutz

er Skolens første Andenlærer og fik Ansættelse 1862, da Skolen blev udvidet. Han fødtes i Ærøskøbing

d. 27. Marts 1829, som Søn af Landtjener og Værts-
husholder N. D. Creutz, hvis Fader havde været Læ-
rer i Dunkær. J. H. Creutz havde før været Lærer
i Marstal og Ommel. Han var i Rise til sin Død
1873, hvorefter Skolens Tredielærer

P. Andersen

blev Andenlærer. Han tog sin Afsked 1903.

Embedet som Tredielærer var efter 1873 ubesat
i nogle Aar. Sogneraadet arbejdede for at faa Embe-
det ophævet, men det lykkedes ikke. I nogle Aar, ind-
til 1881 holdtes en Hjælpelærer, hvorefter der blev
oprettet et Forskolelærerindeembede.

Et Gymnastikhus byggedes i 1909.

Dunkær Skole.

Med Bestemthed kan jeg ikke opgive, hvornaar Dunkær Skole er oprettet.

Biskop Ramus visiterede i Rise den 4. Juni 1733, og efter at han har udtalt sig om Menigheden og Ungdommen, læser man i Visitatsprotokollen:

«videre var det saavel Præstens som en Del Sognemænds Begiering, at som der i Sognet er ikkun Een Skole i hvilken Skoleholderen ikke kunde overkomme at undervise alle Menighedens Børn. Byerne er ogsaa langt fraliggende fra hver andre, at alle Børnene ikke kand samles paa et Sted, det dem da maatte tillædes, at holde dem selv Skoleholder til hvilken et Huus allerede var opbyggt, og vilde de selv lønne Skoleholderen allene. Der var nogle modvillige iblandt dem. Denne deres Begiering dem vel skikket til Guds Ære og deres Børns Oplysning i Guds Kundskab kunde dem ikke nægtes, og skal dem til saadant at fuldbyrde gjøre al mulig assistanse».

Rise Præstegaard.

Ramus.
Biskop.

Kuhlmann.
Præst.

Det fremgaar ikke klart af foranstaaende, hvilken Skole der ønskes oprettet i Sognet. Paa denne Tid var der Skole i Rise, og i Marstal var oprettet en 1705. Først en halv Snes Aar senere blev en Skole oprettet i Ommel, saa det ligger meget nær at antage, at det er de Dunkær Bymænds Ønske at faa oprettet en Skole i deres By. Muligvis kan det ogsaa være Lille Rise eller Stokkeby. Selv om Huset allerede var bygget i en af Byerne, er det først 1744, at der bliver gjort Alvor af Sagen, idet der efter Huberts den 10.

Juli dette Aar blev afholdt et Møde paa Tinghuset i Rise i Overværelse af Tingskriver Gottlob og to Mænd fra hver By, og hvor det blev vedtaget at bygge en ny Skole for Stokkeby og Lille Rise i Katmose mellem disse to Byer. Senere blev denne Plan atter opgivet. 1746 blev det bestemt, at der skulde bygges en Skole i Dunkær paa det Sted, hvor den har haft Plads siden. Men mærkeligt nok er det ikke saa sjældent, at den i gamle Skrivelser og i Bispernes Visitatsprotokol betegnes som Skolen i Lille Rise.

Dens første Skoleholder var

Rasmus Christensen,

som faar Ansættelse 1746. Han er da 28 Aar og gift og har to eller tre Børn. Hvor han er født, har jeg ikke kunnet faa oplyst. I de følgende Aar forøges Familien stadig, indtil der er fem Sønner og to Døtre.

Da Dunkær Byjord blev udskiftet 1774, blev der tillagt Embedet en Jordlod. Dens Størrelse efter Bønitet var som den, der blev tillagt Skoleholderen i Rise.

Af Rasmus Christensens Sønner blev to Lærere. Nemlig den før omtalte Christen Rasmussen i Rise og Johan Rasmussen, som blev Faderens Efterfølger i Embedet ved Dunkær Skole. Den yngste Datter, Anna, blev den 30. Novbr. 1783 viet til Ungkarl Jørgen Jørgensen, hvis Fader var Snedker Jørg. Jørgensen i Sottrup i Sundeved. Ved denne Tid maa Rasmus Christensen have begyndt at føle sig gammel, idet han antager denne Svigersøn som sin Medhjælper og som „adjungerende Skolemester“. Før den Tid har

han muligvis været Snedker eller Tømrer, idet vi i hans Skifte ser, at han bl. a. ejede 1 Økse, 1 Bor, 1 Jernvinkel, 2 Skruetvinger, 2 Murskeer og 14 Høvle. Allerede den 5. Febr. 1788 dør hans Hustru, vistnok i Barselseng, da de den 27. Jan. fik en Datter døbt. En anden Datter er døbt 1784, men de er begge døde før Moderen. En Datter, Anne Marie, som er halvandet Aar, overlever Moderen. I Skiftet oplyses det, at Rasmus Christensen ved Gavebrev af 29. Novbr. 1787 har tilskrevet Jørgen Jørgensen „en halv Møllesepart, en Jernovn med Kobber Trume og Kobber Tud og en Kobber Bulkiedel“.

Hen paa Sommeren samme Aar døde ogsaa Jørgen Jørgensen, hvorefter den nu toaarige Datter kommer i Huset hos Bedstefaderen. Hun arver Boets Formue paa 264 Mark, hvortil kommer hendes Moderarv paa 42 Mark.

Paa sine gamle Dage tog Rasmus Christensen sammen med Datterdatteren Ophold i Lindsbjerg hos sin Svigersøn Chr. Johansen, der var gift med Datteren, Marie Elisabeth. Af de øvrige Børn bor Niels R. i Ærøskøbing, Niss R. paa Lolland og Rasmus R. i Ommel, hvor han er Husmand. Før sin Død har Rasmus Christensen skænket sin Søn, der er Skoleholder i Rise, sit Brændevinstøj.

Den 30. April 1799 dør han, 80 Aar gammel. Hans Hustru, Maren, døde før. Han efterlod sig en Formue paa 39 Rd.; men af Skiftet ser man, at han før sin Død har givet Børnene en Del.

Hvornaar hans Søn,

Johan Rasmussen,

overtog Embedet, kan jeg ikke sige bestemt. Mulig-

vis har det været straks efter Jørgen Jørgensens Død. Han er født 1745, og før han blev Skoleholder i Dunkær, boede han i Ærøskøbing.

Han er gift med Anne Magdalene Larsdatter (Brandt) fra Ærøskøbing, der overlevede ham. Han døde den 20. Novbr. 1804 og foruden Enken efterlod han sig tre Døtre. Den ældste, Karen, er gift med Skipper Mads Rasmussen i Ærøskøbing. Den næstældste Maren Elisabeth er 20 Aar og faar Farbroderen, Christen Rasmussen, Skoleholder i Rise, til Formynder. Den yngste Datter, Anna, er 12 Aar. Morbroderen, Jens Laur. Brandt i Ærøskøbing, bliver hendes Formynder.

Boets Formue er 111 Rd.

Da Johan Rasmussen er død, tager Enken Ophold i Ærøskøbing hos Datter og Svigersøn, hvor hun dør den 22. April 1808. Nu arver hver af de tre Døtre 51 Rd.

Organisten ved Rise Kirke,

Asmus Diderich Creutz,

blev nu tillige Skoleholder i Dunkær. Han havde været Organist siden d. 18. April 1796 og var Seminarist fra Tønder Seminarium og altsaa den første seminarieuddannede Lærer i Rise Sogn. Han stammer vistnok fra Tønder eller Egnen deromkring, da vi ser, at han stadig har Forbindelse med denne By. Han er gift to Gange, og en Datter af første Ægteskab opholdt sig 1812 i Tønder. Omkring 1800 gifter han sig anden Gang med Anne Marie Clausen fra Ærøskøbing. En Broder til hende er Thomas Clausen, Møller i Ærøskøbing.

Straks efter Nytaar 1812 afleverer han følgende Fortegnelse over sine Indkomster:

Aar 1804 den 31. Decbr. blev jeg Asmus Diderich Creutz kaldet til Skoleholder for de 2de Byer — Dunkiær og Lille Rise Skolekaldet.

Indkomsten er som følger:

Sammes Skoleløn af begge Byer er.....	99	Mark
Desforuden fra Rise Kirke.....	18	—
Lyse Penge.....	10	—
Ligeledes for fattige Børns Undervisning.....	6	—
Skolens Indkomster i Penge.....	133	—

Endvidere leverer de 16 Bohls mænd i Dunkiær hver Aarlig 10 l^w Foer og 1 l^w Høe, ligeledes leverer de 14 Bohls mænd i Lille Rise hver Aarlig 2 l^w Foer. Ved Landfordelingen er aller-naadigst lagt til dette Skolekald 1 Td. 4 Skp. 11 Sekstende Dele boniteret Land. Al dette er min hele Indkomst som Skoleholder bevidnes paa min Tro og Ære.

A. D. C.

Foruden Skolelønnen havde han ogsaa Organistlønnen, der var mindst lige saa stor. Jorden, der var tillagt Organistembedet, lejede han ud, vel sagtens fordi den var beliggende mellem Rise og Olde.

Da han dør den 22. April 1812, er han 44^{1/2} Aar gammel og efterlader sig bl. a. to Sønner. 1. Morten Clausen C., der blev Møller, og som havde en Søn, A. D. C., der i mange Aar var Lærer i Herringe paa Fyn. 2. Nicolaj Diderich C., der blev Landtjener og Værtshusholder i Ærøskøbing. En Søn af ham, Jacob Hansen C., gik ogsaa Lærervejen. Han var først Lærer i Marstal og Ommel, hvorefter han kom til Rise.

Som før omtalt under Rise blev

Johan Jørgensen Weber

nu kaldet til at være Lærer i Dunkær og Organist ved Rise Kirke. Straks efter sin Ankomst til Dunkær

træffer han Aftale med Læreren i Rise, Christen Rasmussen, om at bytte Embede med ham. Dette godkendes af Skoleautoriteterne, og allerede i Sommeren 1813 har Rasmus Christensens anden Søn,

Christen Rasmussen,

overtaget Faderens og Broderens gamle Embede.

Det er ved den Tid, da han overtager dette Embede, og da han er 61 Aar, at han gifter sig anden Gang. Det er den gamle Skole fra 1746, han flytter ind i, altsaa den Skole, hvor han selv er født. Heri skal maaske ogsaa søges en Grund til, at han flyttede fra Rise til Dunkær. Det er dog ikke mange Aar, han faar Lov til at bo i den. Den er gammel og brøstfældig, og der tænkes paa at faa et nyt Skolehus bygget. Efter kongelig Tilladelse blev det opført 1818. Skoledistriktets Beboere gjorde det nødvendige Arbejde til Skolens Opførelse. Til Skoledistriktet regnedes nu foruden Dunkær og Lille Rise ogsaa Graastensmark. Beboerne her havde i 1767 købt deres Jorder af den da nedlagte Herregaard Graasten, hvorefter de byggede paa dem. Køberne blev da indtil videre henviste til nærmeste Skole iflg. deres Købebrev. Rasmussen fortæller i 1822, at han faar ikke „saa meget som tre Mark aarlig for at undervise Børnene herfra.“ Der er da 34. Men Skolekommissionen siger omtrent paa samme Tid, at de betaler 1 Sk. lybsk ugentlig for hvert Barn. Maaske Kommissionen har Ret i Teorien, men at Rasmussen taler som den erfarne Mand. I 1818 bliver der stillet dem den Betingelse at hjælpe til med Byggearbejdet ved den ny Skole eller ogsaa at bygge for egen Regning. De holder paa Fællesskabet. Da den nye

Skoleplan træder i Kraft fra 10. Febr. 1827, maa de give som i det øvrige Distrikt i Penge og tilsammen yde 2 Skpd. 11 Lispd. Halm, $8\frac{1}{2}$ Lispd. Hø, $8\frac{1}{2}$ Skp. Rug og 17 Skp. Byg. Dette Korn har før været tillagt Degnen, „som var forpligtet til at holde Skole, naar paafoordredes“.

I Aaret 1819 tages den ny Skole i Brug, og her fortsætter Rasmussen nok de gode Traditioner fra Ommel og Rise. Den gamle Skole, der altsaa for 12 Aar siden har passeret det første Sekel, er endnu Skole for samme Distrikt.

Fra Dunkær og Lille Rise har Rasmussen som Skoleløn i 1822 65 Rbd. 2 Mark S. H. C., en Jordlod, Hø og Halm samt Mælk og 6 Tdr. Byg af Organistembedet.

Børneantallet er da 165.

I 1824, da Rasmussen er 72 Aar, søger han Skolekommissionen om at faa en Medhjælper; „men hvis dette paa Grund af Forandring af Skole og Degne embederne ikke kan lade sig gøre, saa maa faa Afsked med Pension — et Husværelse og en Ko.“ Det er i disse Aar efter Degn Hammers Død, at Sognets Skolevæsen er Genstand for mange Tanker og Forslag. I Skolekommissionens Forslag af 6. Decbr. samme Aar, anbefales hans Afskedigelse, og der foreslaas, at der anvises ham Bolig i Rise gamle Skolehus, og at Weber skal græsse ham en Ko og et Faar paa Degnejorden. Efter Forslaget skal der desuden ydes ham 5 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg, 48 Rbd. i Penge og til Ildebrændsel $\frac{1}{6}$ af Midsommertiende eller 6 Rbd. 38 Sk. Det tager Tid, før der træffes endelig Bestemmelse om Ordningen af Sognets Skolevæsen, og før den Tid faar Rasmussen ikke sin Afsked.

Kancelliskrivelsen af 10. Febr. 1827 godkender hans Afskedigelse, som han saa faar fra 1. April. Han faar ikke anvist Bolig i Rise, men flytter til Lille Rise, hvor han bor til sin Død 1836.

I firs Aar levede denne Slægt som Lærere i Rise Sogn. Nu er der gaaet et Hundrede Aar til, og nu er den vel talrigere der end nogensinde før.

I Aaret 1822 blev der oprettet en „Enke- og Hjælpekasse for Organister, Degne, Kirkesangere og Skolelærere paa Ærø“. Efter Bestemmelserne ydes der kun Pension eller Hjælp til Enkerne, der deles i tre Klasser. I. Kl.: Enker efter Mænd, som har svaret Kontingent i 10 Aar. II. Kl.: Enker o. s. v. fra 5—10 Aar. III. Kl.: Enker efter Mænd, som højst i 5 Aar har svaret Kontingent. Enker i III. Kl. fik ingen Hjælp, men kunde efter 5 og 10 Aars Forløb rykke op i II. og I. Kl. Ligesaa kunde II. rykke op i I. Kl., hvor det gav fuld Pension. II. Kl. gav halv Pension. Lovene er underskrevet af en Lærer for hver Skole. Foruden Chr. Rasmussen var det Weber, Rise; N. M. Bech, Ærøskbg.; Ishøj, Marstal; J. Bonch, Ommel; M. T. Winther, Tranderup; C. L. Bloch, Bregninge; I. C. Samuelsen, Skovby, I. H. Kæchnitz, Søby.

Fra 1. April 1827 kom der atter en seminarieuddannet Lærer i dette Embede. Det var Sønderjyden

Hans Bertelsen,

som er født i Styding i Hammelev Sogn ved Haderslev den 1. Novbr. 1797 som Søn af Gaardmand Hans Jepsen. Han dimitteres fra Tønder Seminarium 1818 med anden Karakter. Ikke længe efter er han Lærer ved en Privatskole i Ærøskø

bing, men da den nogle Aar senere skal sælges, og der samtidig er Tale om at oprette et nyt Lærerebede i Rise, indsender han følgende Ansøgning:

Underdanigst Promemoria.

I dybeste Ydmyghed vover jeg at fremkomme for den høje Skoledirektion med Begiering at maatte komme til Rise, under hvilken som helst Vilkaar, Direktionen behager at bestemme. Bech har gientaget sin forhen gjorte Erklæring, at han formedelst Privatskolens Afstaaelse, ei kan beholde mig længere; dertil kommer det, jeg tilstaar det, overilede Skridt, at indlade mig udi Ægteskab, førend jeg havde Levebrød, hvorved jeg nødes til at underkaste mig enhver Betingelse. Dette Skridt anfører jeg ingenlunde som en Grund til min Begierings Opfyldelse, da samme hos Mange vilde anses for en Hindring for min Forfremmelse.

Højærværdige Herr. Biskop! Welbaarne Herr. Justitsraad! De ville bedømme mig med Skaansel. Kiendte jeg ikke saavel den Mildhed og Skaansel, hvormed De behandle alle Deres Undergivne, saa vovede jeg vist ikke under nærværende Omstændigheder at bede om Noget.

Herr. Provst Wibe har været saa god at tilbyde mig sit Enkehuus til Beboelse, uden Godtgjørelse indtil der bliver bygget. Jeg kunde da for det første undervise i det gamle Degnehuus eller hjælpe Weber i Skolen.

Dersom den høje Skoledirektion vilde opfylde min Begiering, vil jeg af yderste Kræfter i mit Embed og ved enhver Lejlighed stræbe at vise mig taknemmelig.

Underdanigst

Hans Berthelsen.

Ærøeskjøbing d. 19. Marts 1824.

Da der ikke blev oprettet noget Embede i Rise, var det spildt Ulejlighed med denne Ansøgning. I August samme Aar, straks efter at Rasmussen har indsendt sin Ansøgning om Afsked, søger han ogsaa dette Embede, men opnaar først Ansættelse i 1827. Samtidig bliver han efter Regl. af 10. Febr. ogsaa Kirkesanger ved Rise Kirke, hvorfor han faar Halvdelen af Offer og Accidenser. Efter Regl. af 7.

Novbr. 1832 bliver der endvidere tillagt ham som Kirkesanger en aarlig Godtgørelse af 20 Rbd.

En Søn af Berthelsen blev senere en kendt Mand blandt den danske Lærerstand. Han fødtes i Dunkær Skole i April 1836, tog Lærereksamen fra Skaarup Seminarium 1856, og efter at han havde haft det Monradske Kursus, var han i en Aarrække Seminarielærer og blev senere Skoleinspektør i Aarhus. Han var Medlem af Eksamenskommissionen; senere blev han Censor ved Lærereksamen, og han var Udgiver af en Regnebog for Seminarier, en Regnebog, som en meget stor Del af de danske Lærere har godt Kendskab til. En Datter blev gift med Pastor Petersen, Rise, men dette Ægteskab var nok ikke efter Berthelsens Ønske.

Huslige Sorger og andre menneskelige Svagheder skal efter ældre Folks Udtalelser være Aarsag til hans tidlige Død. Kun godt halvtreds Aar døde han den 17. Maj 1850. Da han overtog Embedet, var det med Forpligtelse til aarlig at betale 24 Rbd. til Rasmussens Pension og 6 Rbd. til Pension til Degn Hammers Enke; efter deres Død skulde Pengene indgaa i Skolekassen. Efter Forslag i 1847, da Rise Skoledistrikt blev delt, skulde Lærerne her overtage al Kirketjeneste, hvorfor Embedet i Dunkær ved Vacanse maatte afgive de 20 Rbd. for Kirkesangen. Til Gengæld skulde det være fritaget for den aarlige Pensionsafgift.

Berthelsens Eftermand blev

Mads Winther.

Han er født den 1. Marts 1820 i Tranderup Skole, hvor hans Fader var Lærer. Faderen stammede fra

Tirslund Sogn i Sønderjylland, hvor han var født 1777. Sin Læruddannelse faar han paa Professor Stenvinkels Institut i Assens 1798. Efter Lærers virksomhed forskellige Steder kommer han til Tranerup 1814.

Mads Winther faar Eksamen fra Skaarup 1841. Efter at have været Lærer i Kraarup ved Maribo kom han 1850 til Dunkær. Sin Hustru hentede han fra Fødesognet. Hun er født paa Vandmøllen i Borgnæs d. 3. Maj 1823 og hed Maren Hansen. Indtil 1862 var han Enelærer, men samtidig med Skoleudvidelsen i Rise 1862 blev ogsaa Dunkær Skole udvidet med en ny Skolestue og fik indrettet et Par smaa Gavlværelser over denne til Lejlighed for en Andenlærer. Jens Nikolajsen Jensen, der var født paa Als 1843 og dimitteret fra Skaarup 1864, fik Andenlærerembedet 1864 og var der til 1875, da han blev Lærer i Asserballe paa Als. Da Skolen blev udvidet, blev M. Winther Førstelærer, og som saadan tog han sin Afsked til Nytaar 1894.

Han blev Dannebrogsmænd 1890.

Efter sin Afsked flyttede han og Hustru tilbage til Fødesognet, hvor de begge døde. Han godt firs Aar gl. d. 15. Marts 1900 og Hustruen den 10. April 1909, 86 Aar gl.

Winthers Efterfølger blev A. R. Hansen, der tog sin Afsked 1928. Carl Dreyer var Andenlærer fra 1875—96, da han tog sin Afsked.

I 1904 byggedes en ny Forskole, og siden har Dunkær Skole været seksklasset. Rise Skole blev det allerede 1862.

* * *

Ja, saaledes lyder Beretningen om Skolevæsenet i Rise Sogn gennem Tiderne, og lad os saa frit efter Jeppe Aakjær slutte med følgende Ord:

»Hver skimlet Skrift, hver skjoldet Kirkebog har gemt et Gran af Slægters Ve og Vaade.«

En Selvejergaard paa Frederik den Fjerdes Tid.

Skiftet efter Rasmus Pedersen i Aaskov 1719.

Af Albert Thomsen.

I Afhandlingen „Ryttergodsbonder“ („Svendborg Amt“ 1929–30) søgte vi — ud fra de Oplysninger, som Indberetninger, Jordebøger og andre Arkivalier kan give — at danne os et Billede af Bøndernes Forhold her paa Nyborgegnen i Aarene omkring 1700, især de ydre Forhold, som f. Eks. Gaardenes Bygninger, Besætninger, Udsæden, de økonomiske Omstændigheder o. l.

Vi vil nu prøve at gaa et Skridt videre, se at komme indenfor Dørene og faa et Indtryk af, hvorledes Bønderne boede dengang, hvorledes der saa ud i Stuerne, i Køkkenet og Bryggerset. Om saadanne Ting giver en Skifteforretnings Dokumenter den bedste Oplysning, og til Eksempel vælger vi en af Egnens faa Selvejergaarde, Rasmus Pedersens i Aaskov, den nuværende „Aaskovgaard“ i Avnslev Sogns nordvestre Hjørne.

I Efteraaret 1718 døde Rasmus Pedersen i Aaskov. Desværre eksisterer Skifteprotokollen for Nyborg Amt ikke for Aarene 1710—35, men paa Aaskovgaard

opbevares endnu en Udskrift af Skifteforretningen, og skønt den er meget medtaget, og adskillige Blade mangler, giver den os dog saa mange Oplysninger, at vi tør bruge den som Kilde.

Men først nogle Ord om Gaarden selv og dens ældre Historie.

*

*

*

Der er i vor Tid to Gaarde i Aaskov, og det har der været i hvert Fald i de sidste 300 Aar. Men det sandsynligste er nok, at der oprindeligt kun har været een, og dens Jord er saa blevet delt i to Dele, maaske allerede i Middelalderen. I den Tids Skøder bruges Benævnelser „en Gaard i Aaskov“, og det kunde jo nærmest tyde paa, at der var mere end een paa Stedet.

Navnet forklarer sig selv. Her har været Skov, og en lille Aa, omgivet af Engdrag, bugtede sig vel gennem Skoven. Engang i tidlig Middelalder har vel saa en Mand fundet Stedet egnet til Bosættelse og har bygget sig en Gaard i Udkanten af Skoven, ryddet store Partier af denne og taget Jorden under Plov. Der er endnu i vore Dage bevaret et Par Smaalunde med gamle Ege, de sidste Rester af den oprindelige Skov; tæt op til en af disse Lunde løber i et Engdrag en lille Bæk, sikkert den Aa, der har givet Stedet Navn.

Paa den ene Gaard, „Aaskovgaard“, har der i Middelalderen boet Adelsfolk, og foruden de almindelige Bindingsværkshuse har der nok været et saakaldt Stenhus, en Bygning, opført af brændte Sten; ved en Ombygning i 1881 fandt man nemlig under Gaarden Fundamenter af Munkesten.

Den første Ejer, vi kender, er *Niels Bild*, en Ridder af den kendte fyenske Slægt, som især hørte hjemme paa Ravnholt; han ejede i 1408 „en Gaard i Askou.“¹⁾

I et Skøde fra 1495 nævnes en anden Adelsmand, *Urne Jepsen* som boende i Aaskov; han hører til Slægten Alguksen fra Langeland; nævnes ogsaa 1498.

1554 omtales en Gaard i „Aaskouf“, som blandt meget andet Gods afstaaes i Magelæg til Kronen af fire Mænd af *Walkendorff*-Slægten.

Og 1607 afstaaer *Lage Urne* til Sellebjerg en Gaard i „Avskouf“ (med Skov til 6 Svins Olden) til Kronen.

Efter det kunde det se ud til, at begge Aaskovgaardene er kommet under Kronen; men iøvrigt var de flere Gange i Handelen i 1600'erne, og det er umuligt at udrede deres Skæbne i Enkeltheder. Aaskovgaard blev i Statens Eje indtil 1718, mens dens Nabogaard i adskillige Aar ejedes af St. Knuds Kloster i Odense. En Tid skal den have hørt under Rørbæk, og Herremanden dér spillede den bort i Kortspil en Aften; men saa blev den kort efter købt til Selveje af Bonden, der havde den i Fæste. Saaledes fortæller man.

Aaskovgaard var i Svenskekrigens Tid fæstet til en Mand ved Navn *Jep Lauritsen Hjort*; i Synsforretningen over Kronens Gaarde og deres Tilstand 1660³⁾ siges det, at Gaarden er vel ved Magt, og Bonden har avlet 9 Traver Korn; det var endda en stor Høst; de fleste havde intet avlet det Aar, især fordi de manglede Sædekorn. Hans Gaards Brøstfældig

1) Erslev Repert. diplom. 4999.

2) »Kronens Skøder« I.

3) Komm. af 30. Aug. 1660. (Rigsarkivet).

hed bedømtes 1662¹⁾) saaledes, at der var nedbrudt 4 Fag Hus, og en Del af „Spænder, Lægter og Fodlænger“ trængte til Reparation; alligevel var den i helt god Stand sammenlignet med Egnens andre Gaarde, hvoraf mange laa hen som Ruiner.

Jep Hjort boede paa Aaskovgaard til sin Død c. 1688, og den overtoges derefter en Tid af Bonden paa Nabogaarden, Hans Justesen. Efter Matriklen 1664 var de to Gaarde hver sat til 18 Tdr. Hartkorn, men ved Matrikuleringen 1688 vurderedes Aaskovgaard til 10 Tdr. 7 Skpr. og den anden Gaard til 12 Tdr. 6 Skpr.

Hans Justesen og hans Kone, Anna Pedersdatter, døde begge i Efteraaret 1689. De efterlod sig 4 Sønner, Peder, Just, Jørgen og Hans; Boets Formue udgjorde kun 240 Rdlr., og naar Gælden var trukket fra, blev der 54 Rdlr. tilbage, som Sønnerne skulde dele, saa det var ingen fed Arv, de fik. Den ældste Søn, *Peder Hansen*, overtog „Aaskovgaard“, mens den næstældste fik Nabogaarden.

I „Inkvisitionsprotokollen for Oberst Schack Brockdorffs Rytterdistrikt i Byen 1692“²⁾) gives der følgende Oplysninger om Gaarden og dens Forhold. Den bestaar af 3 Længer, en nordre paa 17 Fag Hus, en søndre paa 12 Fag og en vestre Længe paa 16 Fag, alle temmelig ved Magt. I søndre Længe har den indkvarterede Rytteri, Magnus Wilchen, 4 Fag Bolig.

Besætningen bestaar af 6 Heste, 2 Køer, 2 Ungnød, 2 Kalve, 8 Faar og Lam og 2 Svin; efter Gaardens Størrelse skulde her være 2 „Bæster“ mere.

¹⁾ Claus Rasch's Syn over Nyborg Slots Krongods Febr. 1662 (Tingbogen).

²⁾ Landsarkivet.

Sædvanlig Udsæd er 5 Tdr. Rug, 5 Byg, 3 Blandkorn, 2¹/₂ Havre og 1 Skp. Boghvede. Normalt avles 6 Læs godt Enghø og 6 Læs „Mosefoder“. Bonden „haver selv lidet Gjærdsel og Staur, haver og lidet Tørvekær. Faar Bageved ved Nyborrig Købing aarligen for 4 Rbdlr.“

Peder Hansen karakteriseres ellers som „udygtig“ og halvt forarmet. Han faar Hjælp til Sædekorn og til en Hest af Kronen. „Hannem er fradød af Uheld og Mangel for Fodring 16 Bæster, 2 Køer og 2 Ungnød“, og desuden har han ligesom en Del andre Bønder paa Egnen været plaget slemt af Misvækst.

Peder Hansens Hustru hed Anna Rasmusdatter, og de havde 3 Sønner, Gregers, Rasmus og Hans. Da den ældste Søn, Gregers, var „vanfør udi Fødderne“, blev det Rasmus, der især maatte gaa Fæderen til Haande ved Gaardens Drift. Den yngste Søn kom tidlig ud at tjene:

1712 døde Peder Hansen, og *Rasmus Pedersen* fik derefter Fæstebrev paa Gaarden. Ved Skiftesamlingen (dat. 21. Decbr. 1712) mødte paa Rytterdistriktets Vegne Regimentsskriver Anders Munch samt kst. Herredsfoged Henrik Kier og to uvildige Vurderingsmænd Laur. Hansen og Laur. Rasmussen af Skalkendrup. Der blev truffet den Ordning, at saavel Enken som den unge Fæster blev fri for at skifte foreløbig; de to Brødres Arv skal blive staaende paa Rente i Gaarden, som overlodes til Rasmus, efter at der forlods var udtaget kgl. Majestæts Tilgodehavende og Penge til Besætning, Sædekorn og Gaardens Brøstfældighed.

Hans Hansen med Tilnavnet Aaskov, Gaardmand

i Avnslev, Bror til afdøde, beskikkedes til Værge for den yngste Søn, Hans, der tjente i København hos Geheimeraad Gjedge.

Stor Formue var der ikke i Boet; kun ca. 40 Slettedalere beregnedes der i Arv til hver, naar Omkostningerne var klaret.

Et Par Aar efter kom der Underretning fra København om, at Hans var død, kun ca. 20 Aar gammel, og i 1716 døde Moderen, Anna Rasmusdatter. De to Brødre, Gregers og Rasmus, indgik derefter ^{16/3} 1716 en „Forening“, som gik ud paa, at Rasmus skulde vedblive som Fæster at drive Gaarden og eje alt Løsøre og Besætning mod til Broderen at udbetale 80 Sldr. (= 53 Rdlr. 2 Skill.) og desuden give ham 1 Ko og 6 Faar.

Den unge Fæster synes at have været en dygtig og virksom Mand, som havde Held til at bringe det mest mulige ud af Gaardens Drift, saa der ikke alene kunde blive Penge nok til de offentlige Afgifter, men ogsaa en køn lille Sum at forvare i Pengeskabet eller paa Kistebunden.

Og da det saa i Foraaret 1718 fra Prædikestolen blev kundgjort, at Kongen allernaadigst havde resolvet, at Ryttergodset i Nyborg Amt skulde sælges ved Auktion i Odense d. 5. April, begyndte Rasmus Pedersen at grunde over, om det ikke vilde være klogt at gøre Forsøg paa at blive Selvejer nu ved denne Lejlighed. Priserne vilde vel ikke i disse Krigstider blive saa overhændig store, især da saa vældigt et Antal Gaarde blev udbudt paa een Gang, og desuden havde Kongen forordnet, at hver Gaard skulde opaaes for sig, af Hensyn til „de Bønder, som agter sig selv at kjøbe“, og det halve af Købe-

summen maatte gerne henstaa, til den store Krig var endt.

Han talte med sin Broder Gregers om Sagen, og denne tilbød at laane ham nogle Penge til Hjælp. Saa tog han til Odense. Priserne var lave; mange Gaarde blev solgt for 30—40 Rdlr. pr. Tønde Hartkorn, og en Del var der slet ingen Købere til; det var især dem, der havde ligget øde hen i Aarevis efter Svenskekrigen, som f. Eks. Gaardene i Avnslev og Skalkendrup. Da Aaskovgaarden blev raabt op, var der flere Godsejere, som bød paa den, men Rasmus Pedersen fik dog til sidst Hammerslag paa den for 66 Rdlr. pr. Td. Htk. Det var ikke billigt Køb i Sammenligning med, hvad der ellers betaltes, men det viste sig stedse under Auktionen, at de Gaarde, der havde lidt Skov, gik uforholdsmæssigt højt i Pris, og der hørte jo et Par Smaalunde til Aaskovgaarden. Forøvrigt var der foruden Manden her kun to andre af Nyborgegnens Bønder, som havde Raad til at købe deres Gaarde. Alle de andre fristede den mere eller mindre ublide Skæbne at blive Fæstere under Raschenberg, Skovsbo, Rørbæk eller andre af Egnens Herregaarde, men mange fik borgerlige Godsspekulanter til Herskab, og de var mest ilde faren.

723 Rdlr. og 24 Skilling blev Prisen for Aaskovgaard, og den første Part af Købesummen blev betalt kort efter Auktionen.

Alting tegnede tilsyneladende lyst og lykkeligt for den unge Fæster. Han var nu blevet gift (vistnok 1717) og sad som Selvejer paa sin store Gaard, en ung energisk Mand, knap 30 Aar gammel.

Og saa kom han dog ikke til at sidde eet Aar ud som Gaardejer. I Slutningen af Aaret 1718 maa han

være død, og vi kender intet til de nærmere Omstændigheder ved dette sørgelige Dødsfald.

Kort efter blev Skifteretten sat i Aaskov, og der skulde nu foretages den lovbefalede Vurdering af al Gaardens Formue og Gæld, saa Arven efter afdøde kunde fordeles retfærdigt.

Den ældste Broder, Gregers, hævdede overfor Skifteretten „efter mundtlig Beretning at have tilgode herudi Stervbogen efter hans Salige Forældre tillige med hvis han sin Broder, Sal. Rasmus Pedersen, har laant til at betale den 1ste Termin med paa Gaardens Køb, ialt den Summa 200 Rbd.“

Men da han ingen Papirer har paa sit Tilgodehavende, som Enken iøvrigt nægter at kende noget til, og da der jo i 1716 var skiftet mellem ham og Rasmus, kunde Retten ikke tage Hensyn til hans Krav.

Derefter følger saa *Taksationsforretningen*, og det er den, der interesserer os mest her. Om Gaardens Beboere ved vi jo desværre kun det lidet, som foran er fortalt; derimod giver det Skiftedokument, der som før nævnt endnu findes paa Aaskovgaard, os et helt godt Billede af de indendørs Forhold, hvorunder Folkene levede. Vi vil ikke skrive det af Side for Side, men ordne Stoffet paa den mest naturlige Maade, saa Billedet bliver saa klart, som det kan, udfra disse lange Lister over Indbo og Løsøre.

*

*

*

Vi begynder med *Dagligstuen* („dend daglig Stue“), det almindelige Opholdsrum for hele Familien, sandsynligvis en stor Stue med Bjælkeloft og Lergulv, med en Dør ud til Bryggerstet og en anden op til „dend store Stue“. Ved Vinduerne ud til Gaar-

den stod det sædvanlige store Egetræsbord med „lukket“ Fod, d. v. s. Bordfoden dannede nederst en Kasse, som man kunde hvile Benene paa, naar man sad paa de to Fyrrebænke, der løb langs Bordets Langside og for Bordenden. Heroppe i Krogen var sikkert det ene af Stuens 2 Skabe anbragt; det andet ogsaa med Laage og Laas for, var Kandeskabet, som rummede nogle af Gaardens Krus og Kander (et rødt, et blaat og et hvidt Stentøjskrus med Tinlaag og 3 „Studsglas“, Brændevinsglas paa tyk, lav Fod).

Under Kandeskabet stod en stakket Fyrrebænk. Ved den anden Langvæg var der et EgetræsSengested med Himmel over og kulørte Omhæng til at trække for. Ure nævnes ikke nogen Steder i Stuerne; de var endnu sjældne i Bøndergaardene. Endelig fandtes der en beslagen Halvkiste af Egetræ og 6 Stole, nemlig 2 høje „Bagstole“ (Lænestole), 2 lave og 2 med drejet „Bagsmecke“ (drejede Tremmer i Ryggen). Endelig 3 Hylde, hvoraf maaske den ene var en Tallerkenrække oppe under Loftet; der var paa Gaarden 15 Tintallerkener af „Mangut“ (Mænggods; en Legering) og 12 af Krontin, foruden 2 Fade og 2 „Salsircher“ (smaa runde Fade) af Mænggods og 4 store af Krontin, det bedste og dyreste engelske Tin.

I „den store Stue“ var der to store Borde: et Egebord paa aaben Fod med 4 drejede Piller og et andet Egebord „med Egeblad“ paa aaben Fod. De har sikkert staaet langs Vinduerne, under hvilke der iøvrigt fandtes en Gaasebænk med 5 Rum. Af Stole var der i Stuen 2 høje EgeLænestole og 2 andre høje „Bagstole med sorte Platter bag paa Smecken“.¹⁾ Paa Lang

¹⁾ Smækken = Stoleryggen.

væggen modsat Vinduerne, altsaa sikkert Væggen ud mod Haven, maa vi tænke os Stuens 2 Senge anbragt: „1 Egehimmel Sengestæd med Sorte drejede Stabler,“ og „1 himmel Sengested af Eeg med drejede Eskestabler“.

Af Kister nævnes kun een, en anstrøgen, beslaagen Fyrrekiste.

Ovne omtales ikke i nogen af Stuerne, men den „Jernvindovn med gaammel Tud dertil“, som staar i Listen over Jernsagerne, har utvivlsomt staaet i Dagligstuen. Bilæggerovne, der jo ellers paa den Tid var de almindeligste paa Landet, findes ikke; derimod nævnes et stort Jern Fyrfad; det har vel gjort Tjeneste ved Opvarmning af Storstuen, naar den skulde tages i Brug.

I „*det lidet Kammer* ud til norder Side ved samme Stue“ var der en gammel Himmelseng af Fyrretræ, en Langbænk, en Bagstol „uden Bund“, en gammel lav Bagstol, Spinderokke og en Vinde, samt 19 Sibøtter.

I dette Kammer har sikkert Brødrenes gamle Bedstemoder boet, deres Mormoder, *Anna Pedersdatter*; det hedder i Skiftet, at hun er lige død efter i flere Aar at have ligget syg; og hvad hun efterlader sig, nemlig Sengen, en Kiste og nogle gamle Gangklæder, maa Gregers faa, mod at bekoste hendes Begravelse.

Der har nok været et Bord herinde ogsaa; det er maaske det ene af de to, der stod inde i Storstuen, hvor der jo har været god Brug for Borde nu i Anledning af Begravelserne. Værelset er paa Vej til at blive Pulterkammer; det tyder den kasserede Stol og de 19 Sibøtter paa.

Det sidste Værelse, som nævnes, er *Pigernes Kammer*, der næsten er tomt; her er kun en gammelmel, lav Stol og en „gammel, ubrugelig Spinderok, som duer intet“.

Derefter vil vi, inden vi gaar ud i Bryggerset, se lidt paa, hvad der ellers fandtes i Stuerne af Ting, som ikke uden videre kan stedfæstes.

Hvad først *Sølvtojet* angaar, da mangler Begyndelsen af Listèn derover; men der nævnes til sidst nogle Skeer med den salig Mands og Hustrus Navne og Aarstallet 1717, og 2 med Bogstaverne A. R. D.¹⁾ og Aarstal 1715.

Saa er der nogle *Lysetager*: et Par af Tin, en liden Messingstage, „en ditto udhuggen“ og „et Par gammeldags høje Messingtager“.

Til Opvarmning har tjent — foruden det tidligere nævnte store Jernfyrfad — et lidet af Messing og et Fyrbækken af samme Metal, det sidste maaaske til at lune Sengene op med om Vinteren.

Oppe under en Bjælke har „*Flinten*“²⁾ vel haft sin Plads; og den „*Kaarde* med Messingfæste og Gehæng dertil“, som nævnes, har maaske hængt inde over en af Sengene, som det f. Eks. var Skik paa Sjælland; saa var den ved Haanden, hvis der en Nat uformodentlig skulde blive Brug for Vaaben.

De store Senge har ikke været lukkede Alkover, men de sædvanlige Omhængssenge, og der omtales 5 Sæt *Omhæng* af forskelligt Stof og desuden nogle „*Tækker*“, Sengetæpper til at brede over Dynerne:

a. »Et grønt Raskes³⁾ Omhæng, bestaaende af 4 Stykker og en

1) Anna Rasmusdatter, Brødrenes Moder.

2) Bøsse med Flintestenslaas.

3) Rask = glat uldent kipret Tøj.

- Kappe med grønt hjemmegjort Tække til, altsammen kantet med gult Blanklærred.
- b. et trykt Lærreds-Omhæng, bestaaende af 3 Stykker, Kappe og Tække til af samme Slags.
 - c. 3 Strykker linned, stribet Omhæng til en Seng med Kappe og et Tække til.
Nok et ditto Sengetæppe.
2 linnede Sengedækkener i Gaaseøjne-Mønster.
1 blaat Hvergarns (»huerchens«) Sengedækken.
 - d. et blaat, hjemmegjort, uldent Omhæng af 3 Stykker og en Kappe med Dækken til.
 - e. et linned Omhæng i Gaase-Mønster, bestaaende af 4 Stykker og 1 Kappe.«

Endelig laa der i en Kiste 4 Alen graat Hvergarn med sorte og gule Striber, vel sagtens en Rest af et Omhæng.

Listen over selve *Sengetøjet* er ufuldstændig, her mangler et Blad eller to; men noget faar vi dog Besked om. I „den forseilet Kiste“ laa en „Hoveddyne“ med blaa stribet Bolster og en blaastribet hjemmegjort Olmerdugs¹⁾ Hovedpude. Og et andet Sted fandtes 2 grønne Klædes-Hynder, udsyede med Blomster, 1 gammel rød Vadmel-Hynde og 1 blaa hjemmegjort Hynde med uldne Fryndser om, samt 2 Kalveskins Hynder, den ældgamle Form for Sengetøj.

Saa er der en Del *Lagener*: et Par fine Hørgarns af 2 Bredder, 4 Alen lange og dertil et Par Kramlærreds Pudevaar med Kniplinger. Til daglig Brug 4 Par Blaargarns Lagener, „1 Par dito i Pigernes Seng og 1 Par grove dito i Karlens“. Og desuden 1 Par Hørgarns Pudevaar med Kniplinger, 2 Par uden Mellemværk, 1 Par Blaargarns og „1 gammelt umage Pudevaar med gamle Kniplinger“.

Til Gildesbrug havde man 2 store *Duge*: en Hørgarns Drejlsdug, 4¹/₂ Al. lang, og en paa 5 Alen af

¹⁾ Olmerdug = tæt vævet Tøj af Hørgarn og Bomuld.

Blaargarn med Bygkornsmønster i, begge naturligvis vævede i 2 Bredder, som blev syet sammen.

I en Kiste laa der 3 Stykker hjemmevævet *Lærred*, et paa 8 Alen og to hver paa 16 Alen.

Kun eet eneste Haandklæde omtales: „et gml. smalt Haandklæde med Fryndser“, vel sagtens i Trendes fletning.

Af særlig Interesse er Fortegnelsen over „*dend salig Mands Gangklæder*“; her gives der os meget værdifulde Oplysninger om, hvorledes den østfynske Mandsdragt saa ud for 200 Aar siden.

Rasmus Pedersen havde til Gildes- og Højtids- brug en fin, ny „Kjol“ af graat Klæde (vurderet til hele 5 Rdlr.; ligesaa meget som en god Malkeko kostede dengang); det var en meget langskødet Frakke af Facon omtrent som en „Diplomat“ men med rund Krave. Dertil har sikkert hørt en Vest af Skind med 36 Sølvknapper i og et Par Knæbenklæder af Skind, sandsynligvis Hjorteskind, med Sølvknæspænder paa. Paa Benene havde han hvide Strømper og Sko med Jernspænder eller Støvler. Paa Hovedet enten en sort Hat eller „en gammel sort, foret Hue“. Af Undertøj nævnes kun 2 Hørgarns Skjorter. Skjorten sammenholdtes i Halsen med en Sølvknap.

En anden Dragt udgøres af en graa Vadmelskjol og „en Callemanches¹⁾ Brøstdug²⁾ med et Døsin Sølvknapper til“. Kjolen, som kun vurderes til 1 Døler, har nok været hans Dagligdragt; saadanne langskødede Frakker af gulgraat, ufarvet Vadmel brugtes de fleste Steder paa Fyen og Sjælland et godt Stykke op i 1800'erne.

1) Calamank = uldent Tøj, ofte sribet, af stærk Glans.

2) Brystdug = en Vest uden Ærmer.

Endelig har han haft endnu 2 Par hvide Strømper og et Par gamle blaagraa, et Par blaagraa Handsker og et Par af Læder samt en fin „blommet Tobins¹⁾ Nathue.“

Til Garderobens Fornyelse laa hengemt 4 Alen blaat, presset Vadmel og „Skind til et Par Buxer“.

Efter dette Forsøg paa at klare, hvorledes der saa ud inde i Stuerne hos Rasmus Pedersen, vender vi os nu et Øjeblik til hans Kones Domæne. Det Rum, vi i vore Dage kalder Køkkenet, nævnes slet ikke her; det erstattes af „Bryggershuset“, hvortil jo utvivlsomt det egentlige Ildsted, Stegerset med den aabne Skorsten og maaske en Bagerovn, har hørt.

Her var en indmuret Bryggerkedel af Kobber, 2 mindre Kedler til at lave Mad i og 3 Gryder, alle af Kobber; desuden 3 Messingkedler og 2 Jerngryder. Til Ildstedet hørte 2 smaa Grydekroge, en firkan- tet Rist, en liden Ildskuffe og en Ildklemme samt en trind Jernpande.

Endvidere en broget Samling Træsager: 2 Spande, 2 „Dritte=Truge“,²⁾ en gammel Tjærebølge, et Dejg- trug, et Ølkar, en Øltønde, en Kærne med Tilbehør, „en gml. ubrugelig dito“, en Strippe, en Ørebølge, en Bæresaa,³⁾ en Masketønde, en stor Mel=Bing⁴⁾ af Ege- træ, en Haandkværn med Tilbehør (rimeligvis til Malt), 2 Standtønder, 4 Sold, 7 Bikuber, en ny Korn- skæppe med et Øre og endelig en gammel Stol.

Saa var her ogsaa en Kælder, vistnok en Sjælden- hed i den Tids Bøndergaarde, og den rummede bl. a.

¹⁾ Tobin = blomstret (»blommet«) Silketøj.

²⁾ Drittetrug af Drittel = $\frac{1}{3}$ Td. Smør.

³⁾ Bæresaa = en Tønde med en Bærestang gennem Ørerne.

⁴⁾ Bing = Trækasse.

en „Flæskeolden med 2 løse Fjælde for“, altsaa det vældige, af en Egestamme udhulede, Trug, man havde de nedsaltede Flæskesider i. Til Saltmad hører Øl, og ved Siden af „Olden“ laa da ogsaa 4 hele og 3 halve Tønder samt en gammel „Øllegel“.¹⁾

Desuden nævnes 4 Mælkebøtter, 1 Grynbotte, 5 hele Ottinger,²⁾ 2 Kurve og en ny Hørhegle.

Fra de egentlige Beboelsesrum gaar vi nu ud i Stald og Sti, Lo og Lade.

Besætningen maa vistnok siges at være stor, selv naar man tager Gaardens Jordareal i Betragtning: 18 Heste og Føl, 22 Køer og Kalve, 5 Stude, 23 Faar og Lam, 2 Svin og 11 Grise. Det viser sig her som alle Vegne paa Landet i Fællesdriftens Tid, at Hestenes Antal er meget anseeligt i Forhold til Køernes, i „Ryttergodsbonder“³⁾ viste en Optælling for 1692 jo, at der som Regel var dobbelt saa mange Heste som Køer. Derfor er det Antal Køer, som Rasmus Pedersen havde paa Aaskovgaard, i Grunden imponerende; de andre Bønder havde som Regel kun 3—4 Malkekøer, mens han holdt 9.

Her følger Listen over Besætningen og de Priser, Skifteretten satte:

I. Bæster.

	9 Aar	6 Rdlr	Mk.	Skill.
1 gul Hest	9	6		
1 kulsort Hest	7	6		
1 sort Hest	5	5	2	—
1 sort Hest	4	4		
1 brun Hoppe	8	12		
1 graa —	6	16		
1 brun Horsklo	2	8		
1 — —	2	6		

¹⁾ Legel (Lejel) eller Bimpel = en Træflaske eller lille Anker til at have med i Marken.

²⁾ Otting = Kar, som rummer $\frac{1}{8}$ Tønde.

³⁾ Se »Svendborg Amt« 1929—30.

1 sort Hestklod	4 Aar	4 Rdlr	Mk.
1 — Horsklod	4 —	2 —	4 —
1 sortbr. Hoppe	8 —	4 —	
1 brun —	9 —	4 —	
1 — —	9 —	4 —	
1 liden brun —	5 —	3 —	2 —
1 brunt Hestføl		1 —	4 —
1 sort —		1 —	
1 brunt Horsføl		2 —	
1 sort —		4 —	

II. *Kvæg.*

1 blakket Ko	6 —	6 —	
1 — —	6 —	6 —	
1 — —	6 —	6 —	
1 kulsort —	6 —	6 —	
1 — —	6 —	6 —	
1 sortstjernet Ko	6 —	6 —	
1 rød —	4 —	5 —	
1 — —	7 —	6 —	
1 sorthovedet —	6 —	6 —	
1 — Kvie	4 —	4 —	2 —
1 — —	4 —	4 —	2 —
1 rød —	3 —	1 —	4 —
1 blakket Kvie	3 —	2 —	
4 Aarings-Kalve a 10 Mk	6 —	4 —	
1 — —	1 —	2 —	
4 Mælke — a 4 Mk. 8 Sk.	3 —		
2 sorte Stude	12 —		
1 — —	6 —		
1 blakket —	4 —		
1 sort —	4 —		

III. *Faar.*

18 Faar	15 —	
3 Gimmerlam a 3 Mk.	1 —	3 —
2 Vædderlam a 3 Mk.	1 —	

IV. *Svin.*

»Paa Stien var ved forrige Registrering¹⁾ 7 Stk., deraf blev eet død paa Stien, og de andre deraf slagtet 4 Stk. til Husholdningen²⁾. Endnu paa Stien:

2 Svin a 15 Mk.	5 Rdlr.
11 Grise a 2 —	3 — 4 Mk.

¹⁾ Dødsboet blev nemlig først registreret umiddelbart efter Rasmus Pedersens Død sidst i 1718, men af Grunde, som vi siden skal omtale, ikke afsluttet før i Marts 1719.

²⁾ Der har jo været 2 Begravelser i Vinterens Løb.

V. Gæs.

4 Gæs og 1 Gase 5 Mk.

VI. Bier.

7 Stk. Bistader 7 Rdlr.

Fra Stalden gaar vi over i Laden og ser paa „Kornet, som i Aar¹⁾ er avlet“:

»Rug: 14 Traver 17 Kærve²⁾, deraf er Traven takseret for 1 Tønde³⁾; ..er 15 Tdr. a 14 Mk. = 35 Rdlr
 Byg: 48 Traver 10 Kærve, a Traven = 12 Skpr; er 72 Tdr. 6 Skpr. 97 —
 Havre, som i Aar er avlet og igen er udtorsken 45 Tdr. 4 Skpr.; deraf forbrugt til Gæs og Svin 8 Tdr.; bliver igen 37 Tdr. 4 Skpr.; a 4 Mk. Tønden = 25 —
 Bønner: 12 Skpr, som er forbrugt iblandt til Brød og derfor uvurderet.
 Ærter: 3 Tdr., ligeledes forbrugt til Svin og Husholdningen, undtagen 1 Td. for 2 —
 Boghvede: 2 Td. a 14 Skill. Skæppen = 2 — 2 Mk.

— Hvede dyrkedes altsaa ikke. Af de tre andre Kornsorter var Rugen langt den dyreste, fordi den jo var det vigtigste Brødkorn.

Kornets Tærskning foregik i Vinterens Løb; det ser ud til, at man ved Nytaarstid kun har faaet tærsket Havren.

Efter Tidens Forhold maa de c. 133 Tønder Korn, som Høsten 1718 har givet, betegnes som et godt Resultat, et Vidnesbyrd om Rasmus Pedersens Duelighed som Landmand.

Saa er der tilsidst en hel Mængde forskellige Sæger, som ikke direkte falder ind under de tidligere Afsnit.

Af Fortegnelsen over „Vogn- og Plovredskab“

¹⁾ Altsaa Høsten 1718.

²⁾ I ældre Tid regnede man 3 Neg til en Kærv og 20 Neg til en Trave.

³⁾ D. v. s. 1 Trave regnedes at kunne give 1 Td. Korn.

mangler det meste; her nævnes blot „1 beslagen Færis Wogen¹⁾ med til behør“ og „1 beslagen arbeids Wogn, dertil et Par løse færeshauger²⁾ og Kurffer“. En Færesvogn er en Stadsvogn med kurveflettet Fading; til Arbejdsvognen er der ogsaa et Sæt vidjeflekkede Haver, saa den kan anvendes til Personbefordring.

Af *Seletøj*: et Par Læderseler med Tav³⁾ og Tømme, og en Ridesadel.

Sække: 4 Møllesække af Dynevaar, 1 gml. ditto og 6 Kornsække.

Huder og Skind: 1 raa Kohud, 6 uberedte Faareskind, 3 allunede Kalveskind og 3 farvede.

Redskaber og Værktøj: 2 Hakker, 1 gml. Tørvespade, 1 Spidespade, 1 Gravespade, 3 Bagreb, 3 Forreb og 1 Svøbereb,⁵⁾ 1 Holdhage⁶⁾ af Jern, 1 Uldaks, 1 Jernbismær med Malmlod, 1 liden Skjortesav,⁸⁾ 1 Bovsav, 1 Buløkse, 2 Haandøkser, 1 Syldøkse,⁹⁾ 1 Hammer, 1 Tengsel,¹⁰⁾ 1 Knibtang, 1 dansk Høle, 1 Skærekiste med Kniv, 4 Høforke, 1 Jernvegge,¹¹⁾ 1 Jernvinkel, 1 Huggejern, 1 Spigerbor, 1 Lægtenavr,¹²⁾ 3 DemlingsNavr¹³⁾ og endelig noget Jern: 1 Stk. Stangjern paa 1 Lispund, 1 hel Stang Jern paa 2 Lisp. 3 Pd., 1 Stang Jern vog 2 Lisp. 11 Pd. og 1 Stk. Stang Jern paa 1 Lisp. 5 Pd.

*

*

*

1) Færes=Færdesvogn=Rejsevogn.

2) Haver = Vognsider.

3) Tav^l = Reb.

4) behandlede med Alun.

5) Bagreb og Forreb til Kornlæs, Svøbereb til Hølæs.

6) Holdhage = et Tømrerredskab med to spidse Hager

i Enden.

8) Skjortesav = Skovsav.

9) Syldøkse = en smal Økse til at hugge Huller og Renser i Fodstykker.

10) Tengsel = Tængsel, en krum Bødkerøkse.

11) Vegge = en Kile.

12,13) Navr = Bor.

Opgørelsen over „Stervboets Formue og Middel“ gav en samlet Sum paa 1438 Rdlr. 1 Mk. og 2¹/₂ Skilling.

Derfra gaar saa den „bortskyldige Gæld“:

1. Først Restbeløbet af Gaardens Købesum, 542 Rdlr. 2 Mk. 10 Sk.
2. Niels Hendriksen i Nyborg til Gode for Fjælle til den salig Mands Kiste 3 Rdlr. 2 Mk.
3. Tjenestekarlen Hans Mortensen fordrer i Sommerløn:

Penge	5 Rdlr.
8 Alen Vadmæl	5 Mk.
6 „ Hørlærred	4 „ 8 Skill.
4. Tjenestedrengen Hans Jensen fordrer:

26 Skpr. Byg	4 Rdlr. 2 Mk.
1 Aars Løn fra Michaeli ¹)	
1717—1718	4 „ 4 „
7 Alen Vadmæl	4 Mk. 6 Skil.
10 „ Blaarlærred	5 Mk.
5. Tjenestepigen fordrer for afvigte Sommer 2 Rdlr.
6. Enken foregav, at den salig Mands Ligprædiken var endnu ubetalt, 2 Rdlr.
7. Rasmus Jensen, Sognefoged og Kirkeværger, fordrer for Klokkerne, som blev ringet ved den salig Mands Ligfærd, 3 Mk.

Dødsboets Gæld udgør derefter 629 Rdlr. 2 Mk. 8 Skill., og Formuen bliver ialt 808 Rdlr. 4 Mk. 10 Skill., en efter Tidens Forhold anselig Sum.

Skifteforretningens Afslutning blev imidlertid indtil videre udsat „paa Grund af Enkens Frugtsommelighed“.

¹) Lønnen beregnes fra Mikkelsdag.

Et Par Maaneder efter fødte hun „et levende Barn til Verden, som af Præsten er blevet døbt, men siden i Herren er hensovet“. Og da Skifteretten derpaa igen blev sat paa Aaskovgaarden, i Begyndelsen af Marts 1719, kunde Boet afsluttes.

Først gennemgik man den forrige Registrering og foretog de nødvendige Ændringer deri, og dernæst oplyste Enken, at hun havde betalt det til December Termin forfaldne Restbeløb af Gaardens Købesum, de 542 Rdlr., og foreviste Kvittering, dat. 23. Dec. 1719 fra Auktionskommissionen.

Da der jo nu ingen Livsarvinger var, bestemtes det, at Enken paa sit døde Barns Vegne arver Gaarden med al dens Gods og Formue.

*

*

*

Skiftets Oplysninger om Forholdene paa Gaarden giver os et ret klart Indtryk af, at her var jævn og solid Velstand til Huse, men vi faar desuden indirekte noget at vide om Manden, den unge Bonde, som saa tidligt blev taget bort fra sin Gerning. En god og velordnet Gaard efterlader han sig, al Gæld kan betales, og der er endda en god Sum Penge til Rest. I Faderens Tid bestod Besætningen af 6 Heste, 6 Køer og Kalve, 8 Faar og Lam og 2 Svin. Rasmus Pedersen har bragt den op til 18 Heste og Føl, 27 Køer, Kalve og Stude, 23 Faar og Lam og 18 Svin og Grise. Kreaturholdet er altsaa tredoblet. Ogsaa Markernes Afgrøde er langt større end i Faderens Tid, og endelig kan vi nævne den kontante Kapitalopsparing: Peder Hansen efterlod sig c. 80 Rigsdaler

til Deling mellem Børnene, foruden Fæstegaardens Indbo og Besætning; Sønnen efterlader sig en fuldt betalt Selvejergaard med alt dertil hørende og desuden en Formue paa over 800 Rdlr.

Disse Ting kan kun vidne om Mandens Dygtighed og Evne til Fremdrift.

*

*

*

Til sidst nogle Træk af Gaardens Historie i de næste 200 Aar.

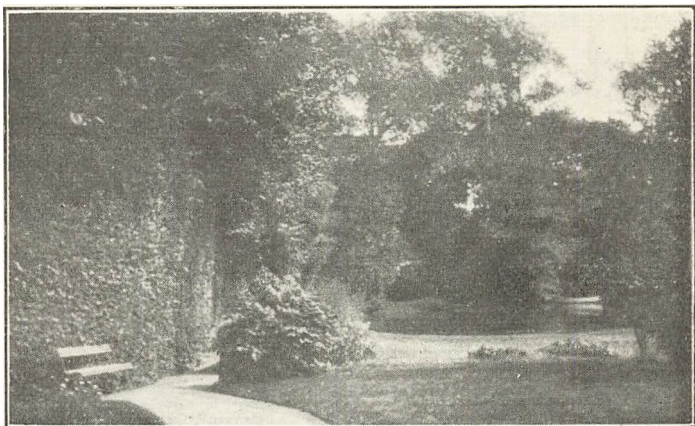
Den unge Enke, Maren Hansdatter, giftede sig et Par Aar efter Mandens Død med *Hans Jensen*, vistnok en Gaardmandssøn oppe fra Avnslev; 1721 laaner de af Daniel Raadmand i Nyborg 300 Rdlr. til Hjælp til at klare forskellige Udgifter med. Manden levede til 1750, og Konen, som nu for anden Gang var Enke, døde 1754. De havde kun een Søn, men 3 Døtre. Sønnen, *Rasmus Hansen*, overtog Gaarden 1750 og drev den til sin Død 1790.

Rasmus Hansens Enke, Anne Pedersdatter, og hendes 4 yngste Børn, solgte $\frac{22}{8}$ 1793 „deres ejende Selvejergaard i Aaskov“, der staar for Hartkorn efter ny Matrikel 10 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb.“, til den ældste Søn, *Peder Rasmussen*, som i Købesum skulde udrede 1398 Rbd. Sølv. Det var godt Køb; det ser man deraf, at han et Par Aar efter afhændede en Snes Tdr. Land, altsaa ca. en Femtedel af Gaardens Jord, for 1050 Rbd. til Sognefoged Lars Larsen i Korkendrup; det var de nordligste Marker, godt 2 Tdr. Htk., oppe ved Kinnemose og Hornskrog.

Omkring 1829—30 optog Peder Rasmussen et Par Laan i Gaarden for at kunne iværksætte en længe

tiltrængt Ombygning af de gamle Bindingsværks- huse; den nye Gaard bestod ligesom den gamle af 3 sammenbyggede Længer og en fjerde, sydlig Længe.

I 1838 gik Peder Rasmussen paa Aftægt; Sønnen Rasmus Pedersen overtog Aaskovgaard for 3000 Rbd. Sølv. I Aftægtsydelse skulde de gamle foruden en kontant Sum bl. a. have 4 Gæs, 4 Lisp. røget

Fra Aaskovgaards Have

Flæsk, 4 Halvottinger Smør, 4 Faar, 16 Læs Tørv, 6 Alen stampet Vadmel hver Mikkels- og Mortensdag, 2 Skjorter, 1 Par Bukser og en Vest, o. s. v. — Manden døde Tiaarsdagen efter Afstaaelsen, 1. Juni 1848, men hans Kone levede lige til 1864, hun blev 95 Aar gammel.

Rasmus Pedersen, havde Gaarden i 34 Aar; han døde ugift ^{28/8} 1872. Svogeren Anders Pedersen paa Ullerslev Søgaard, gift med Rasmus' Søster Sophie, overtog Aaskovgaard til Vurderingssummen 22,000

Rbd. og skænkede den en Maaned efter til sin Søn, *Peder Andersen*, som i 1881 byggede den helt om, saa den fik sin nuværende Skikkelse, fire store, sammenbyggede Længer. Han var en meget dygtig og anset Landmand, drev Gaarden efter Tidens bedste Metoder, særdeles paapassende og flittig.

Efter hans Død ^{24/10} 1892 drev Enken, Ane Kathrine, Gaarden i nogle Aar ved sin Broder, Jens Jørgensens Hjælp, indtil Svigersønnen, Rasmus Rasmussen, gift med den næstældste af de 3 Døtre, overtog den.

Vi er dermed naaet ned til Gaardens nuværende Ejerfolk, og her maa vi standse.

Vi har i store Træk fulgt den gamle Gaards Historie i 500 Aar. Mærkeligt er det at se, hvorledes den har kunnet forblive i een Slægts Eje i de sidste halvtredje Hundrede Aar, lige fra Hans Justesen i 1680'erne overtog den og indtil vore Dage.

Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, og hans Slægt.

Ved Thøger Dissing.

Sognet og Slægtsgaarden.

VEJSTRUP Sogn ligger i det sydøstlige Hjørne af Gudme Herred, Grænsen mod Syd gaar gennem den skønne Vejstrup=Aadal, hvis Rigdom paa sjældne Planter er saare stor. I Bunden af nævnte Dal strømmer den viltre Vejstrup eller Klingstrup Aa, den sidste Levning af den mægtige Smeltevandsstrøm, som i en fjærn Urtid har udskaaret denne dybe Dalslugt. Endnu piler smaa, spinkle Bække ned igennem de skarptskaarne Tværslugter i Dalens Sider, og Aaens Bredder er bræmmed med fortløbende Rækker og Dynger af Graasten.

Langs Aaens sydlige Bred ligger Skaarup Sogn i Sunds Herred med Byen Øster Aaby og Aaby Mark.

Vejstrup Sogns Jorder falder i bløde Bakkebølger fra Vest imod Øst, hvor de begrænses af Store Bælt. Mod Nord ligger Oure Sogn; Sogneskættet er ogsaa her et Vandløb, som paa en Del af sin Vej mod Bæltet strømmer gennem en dyb Dalfure. Mod Vest ligger Brudager Sogn, men Skættet mod det er ikke bestemt ved Naturforholdene.

Vejstrup Sogn er nu 932 ha stort, og Jorderne er

i Almindelighed gode, letmuldede med Lerunderlag. Plantevæksten udmærker sig ved stor Frodighed. Dalsiderne mod Nord og mod Syd er til Dels dækkede med Skov og Krat, og ned mod Bæltet findes et større Skovparti, som væsentlig hører under Herregaarden *Tiselholt*, der ligger lige ved Skovens Sydrand nogle faa Hundrede Meter fra Stranden.

Sognet har endnu en Herregaard, *Vejstrupgaard*, som ligger i det sydvestre Hjørne af Sognet lige paa Randen af Aadalen. Desuden findes der 30 Bøndergaarde og ca. 120 Huse, af hvilke mange er saakaldte „jordløse“ Huse. Befolkningstallet er godt 700.

1372 nævnes Sognets Navn i et Tingsvidne paa Gudme Herredsting, og det har da Formen *Wixtorp*; men det oprindelige Navn er sandsynligvis *Wigstorp*, hvis første Led nok er et Mandsnavn. Som vore mange Torp-Byer er Vejstrup af forholdsvis sen Oprindelse, vel fra Tiden mellem 800 og 1200; men om Menneskers Liv og Færden indenfor Sognets Grænser i langt ældre Tid fortæller de talrige Fund fra Stenalderen, som er gjorte i Sognet, og de mange Oldtidsgrave, Kæmpehøje og Stendysser, som Sognet tidligere har haft; alene paa den Jord, som hører under Gaarden, Matr. Nr. 7, var der i gammel Tid fem Dyssegrave. Desværre er alle Kæmpehøjene sløjfede, og næsten alle Dyssegrave forlængst lagt øde; kun et enkelt Gravkammer med en mægtig Dæksten findes endnu velbevaret og fredet ved Gaarden „Dybendal“ paa Vejstrup Mark, og selv den har der været alvorligt Bud efter, idet der for oven i Dækstenen findes et dybt Borehul.

I rigtig gammel Tid var der meget Krongods i Sognet. I en Jordebog til Nyborg Slot, vistnok fra

1662, nævnes 14 Gaarde i Vejstrup, som tidligere har hørt under Kronen, men i onde Tider for Riget bortkom de ved Mageskifte og Pantsættelse til Tiselholt og Vejstrupgaard.

Da Matrikullen af 1688 blev affattet, fandtes der ikke Krongods i Vejstrup. Der nævnes ialt 30 Gaarde, 8 Huse og Vejstrup Vandmølle. 12 Gaarde og 7 Huse hører under Tiselholt, 2 Gaarde og Møllen hører under Vejstrupgaard, 2 Gaarde hører under Hvidkilde, 1 Gaard tilhører Kirken og 1 Præstekaldet, 1 Amtsstuen og 1 er Ryttergaard, en Huslod hører under Degnekaldet, og $\frac{4}{5}$ af en Gaard tilhører Svendborg Latinskole, kun den sidste Femtedel af denne Gaard er Selvejendom, Resten af Gaardene tilhører forskellige adelige eller borgerlige Ejere.

Hovedgaarden *Klingstrup* ligger i Skaarup Sogn, men tæt ved Vejstrup Sogneskel. Den ejes fra 1680 til 1722 af Jørgen Henning Walkendorff, men han nævnes ikke i Matrikullen af 1688 som Ejer af Jordegods i Vejstrup, endskønt det af et Laasebrev paa Klingstrup Gods, som blev læst paa „FyenboLandzttingh“ 4. Marts 1640, ses, at Klingstrup paa dette Tidspunkt har en Gaard i Vejstrup, og i den bor en Mand, som hedder Lauritz Ifuerszøn. Denne Gaard maa imidlertid senere være bortsolgt, men hvornaar det er sket, er det ikke lykkedes mig at udfinde.

Fra 1706 af har Klingstrup dog atter Jordegods i Vejstrup; i dette Aar tilskøder *Lyder Spleth* til Erholm Henning Walkendorff paa Klingstrup en Halvgaard i Vejstrup By, og i denne Gaard bor der en Mand, som hedder Jens Nielsøn, og senere i Erik Skeels udgivne Skøde af 10. Maj 1725 til Børge og Henning Walkendorff paa Klingstrup Gaard og

Gods, nævnes endnu en Gaard i Vejstrup, „som Rasmus Henricsøn paaboer.“ Den sidstnævnte Gaards Hartkorn er 7 Td. „ Skp. 2 Fdk. 1 Alb., og den svarer i Landgilde: 10 Skæpper 1 Otting 1 Potte Rug, 22 Skp. 1 Otting 1 Potte Byg, 16 Skæpper Havre, 1 Lispund Smør, 2 Lam, 3 Gæs og 6 Høns og, som det ses af en senere JordebogsOptegnelse, 11 Rgd. aarlig i Hovningspenge.

Denne saaledes beskrevne Gaard, som fra den Tid af hører under Klingstrup Gods, indtil Hans Christensen køber den i 1807, er hans gamle Slægtsgaard. Den laa inde midt i Vejstrup By paa højre Side af den Gyde, som i en noget bugtet Linie fører fra Landevejen forbi Mejeriet hen til den saakaldte Egemosevej, og Gaarden laa i det Hjørne af sin Toft, som er nærmest ved Landevejen; denne Toft har nu Matr. 19 a og hører under „Lindegaard“. Hvornaar denne Gaard kom i Slægtens Besiddelse har jeg desværre ikke kunnet faa sikkert oplyst.

Henric Rasmussøn.

I Nyborg Amts Matrikul fra 1688 nævnes Henric Rasmussøn som Fæster af 2 Gaarde i Vejstrup, da værende Matr. Nr. 19 og Nr. 23; den første tilhører da *Jens Schult* i Odense, den anden *Paul Zachariasen* i Nyborg; den sidstnævnte har ogsaa Tilnavnet *Grønnevold* og ejede Hesselagergaard fra 1683 til sin Død 1702. Om Gaarden Nr. 19 i Vejstrup hedder det i Matrikullen af 1688, at den er en Ødegaard, om Gaarden Nr. 23, at dens tidligere Fæster hed *Rasmus Hansøn*. Gaarden Nr. 19 blev 16. Aug. 1688 tilskødet Generalfiskal *Jørgen Landorph*, og det siges i Skødet, at det er „en ødde Gaard, som Hendrich Rasmus

søn sidst i Fæste haufuer haft“, og det maa vel forstaaes saaledes, at han ikke mere er Fæster af nævnte Gaard. Endnu samme Aar solgte Jørgen Landorph denne Gaard tillige med en anden Gaard i Vejstrup, som han ogsaa havde købt af Jens Schult, til Sognepræsten i Skaarup, Hr. *Knud Trochmann*, som var meget ivrig i at handle med Jordegods. Maaske forholder det sig saaledes med Hendrich Rasmussøn, at han er en Søn af den tidligere Fæster af Matr. Nr. 23, Rasmus Hansøn, og at han, efter at Gaarden Nr. 19 er bleven lagt øde, formodentlig under Svenskekrigen 1658—60, er bleven Fæster af sin Fødegård, da Faderen paa Grund af Ælde ikke kunde bestride Fæstet mere. Endelig er der jo ogsaa den Mulighed, og det er maaske netop det rigtige, at Henric Rasmussøn kan have giftet sig ind paa den tidligere omtalte Gaard paa den nuværende Matr. 19 a i Vejstrup, og saa bleven Fæster af den; men de gamle Fæste- og Skifteprotokoller for Klingstrup er desværre ikke bevarede, og jeg har ikke kunnet afgøre dette Spørgsmaal. Men i hvert Fald *Henric Rasmussøn* er den første sikre Mand, hvis Navn kendes, i den dygtige Bondeslægt, hvis Historie vi nu skal beskæftige os med. Henric Rasmussøn døde som en ældgammel Mand og blev begravet 4. Sept. 1712. Han blev 84 Aar gammel og maa saaledes være født omkring ved Aaret 1628, og han har da oplevet mange mærkelige Begivenheder: Danmarks Ydmygelse under Trediveaarskrigen, Torstenson-Fejden 1643-44 og den store Svenskekrig 1658—60, som alt betegner Danmarks Fald fra den førende Stilling i Norden, hvilken Plads Sverige derefter indtager. Han oplever Adelens dybe Fald i 1660 og Enevældens Indførelse og endelig som

Olding den store nordiske Krig. Hvis han har været en betydelig Mand, hvad der dog vel er Grund til at antage, naar der ses hen til hans Efterkommere, hvilke forunderlige Tanker og Følelser har han da ikke huset i sit Sind. Han staa netop i sin Manddomskraft, 30 Aar gammel, da den store Svenskekrig bryder ind, og han har sammen med sine Sognefæller lidt ubeskriveligt under Svenskernes Hærgninger. Ja, han maa jo endog i en særlig Grad have været udsat for Fjendens Vold, da hans Gaard var den eneste i Byen, der blev helt lagt øde.

Helt ned til den nyere Tid levede Sagnene om Svenskernes grumme Færd i Folkemindet. Som ældre Mand fortalte Sognefoged Hans Christensen Friskolelærer Rasmus Hansen følgende Slægtssagn derom:

Det var Juleaften 1658, at Svenskerne første Gang kom til Vejstrup, og de kom over Isen fra Langeland. Med Angest og Bekymring havde Sognets Beboere frygtet deres Komme og for længe siden taget deres Forholdsregler. Alt, hvad de havde, af Penge og Værdisager af Sølv, Kobber eller Tin havde de gemt; selv Tønder med Kød og Flæsk gravede de ned i Jorden. I Følge Hans Christensens Fortælling hed hans Mormoders Moders Fader *Anders Jørgensen*, og han var endnu en ung Mand, da Krigen begyndte; han gravede da ogsaa bl. a. to store Tønder med Rugmel ned et Sted ude paa Bymarken, inden Svenskerne kom, medens hans Kone gemte en Tønde godt Øl og et Anker Mjød ude i deres Have. Melet kom til god Hjælp næste Sommer, da der knap fandtes Brød der paa Egnen. Anders Jørgensen havde ganske vist nogen Vanskelighed ved at finde Melet igen, da der om

Foraaret var harvet og saæt hen over Stedet, hvor det laa gemt; han maatte pløje Ageren igennem tre Gange, inden han stødte paa Tønderne. Melet i den ene Tønde var endnu ganske sundt og friskt; men i den anden Tønde var Fugtigheden trængt ind ved den ene Side, saa Melet var noget klumpet, og Brødet af det blev ikke saa godt; men under Forholdene, som de nu engang var, tog man ingen Hensyn til sligt, og Brødet „blev spist med søde Munde, for Hunger er hed.“

Da Svenskerne kom til Vejstrup Juleaften 1658, fandt de Byen folketom; saa godt som alle Beboerne var flygtede ned i Aaskoven, hvor de havde skjult sig, og der tilbragte de saa den Julenat i Sne og Kulde. De led forfærdeligt, men ved at holde hverandre vaagne og ved at gaa lidt frem og tilbage holdt de fleste dog Livet; dog ikke alle: en Kone, som havde et lille Barn, var gaaet lidt afsides med det og havde sat sig i Sneen for at give Barnet Die; der fandt de andre hende død om Morgenens, medens Barnet endnu levede og laa og sugede Blod af sin døde Moders Bryst. Ikke underligt, at Mindet om denne frygtelige Julenat levede gennem mange Slægtled og fyldte Sindene med Gru.

Hen paa Morgenstunden blev der sendt Spejdere op til Byen for at undersøge, om det var muligt at vende tilbage, og disse bragte snart efter den glade Tidende, at Svenskerne var i Færd med at bryde op for at drage længere Nord paa. De stakkels forkomne Mennesker vendte da tilbage og fandt ikke blot Tag over Hovedet; men til deres store Glæde ogsaa de fleste af deres Ejendele i Behold. Vel havde Svenskerne gjort sig ordentlig til gode med deres Julemad og taget med sig, hvad de nogenlunde let kunde føre;

men de havde ikke ødelagt det, de lod tilbage. Dog, hvor saa der ud overalt, netop „som om Svenskerne havde været der,“ som man undertiden siger endog i vore Dage. Kister og Skabe var opbrudte, og Indholdet laa kastet hulter til bulter; Svenskerne havde aabenbart søgt efter Penge og andre Værdisager; men de havde da ogsaa skiftet Skjorter og Strømper, Uldshandsker og andre Klædningsstykker, og hvor de havde fundet et Par Støvler, der var bedre end deres egne, der havde de taget dem som lovligt Bytte.

I de følgende Maaneder kom der med kortere og længere Mellemrum atter og atter svenske Troppstyrker til Byen, og hver Gang, det skete, søgte Beboerne til Skoven; enkelte blev dog altid tilbage, blandt dem især en gammel Kone, som havde meget svært ved at gaa. Længe var der ingen af de svenske Soldater, der voldte hende nogen Mæn; men saa en Dag kom der en særlig raa Karl ind til hende, og da han ikke fandt noget at røve hos den stakkels hjælpeløse Kone, saa han ondt paa hende, greb derpaa hendes Haand, stak to af hendes Fingre ned i Bøsseløbet og brækkede dem, hvorefter han grinende gik sin Vej. Fra den Dag af slæbte den mishandlede Kone sig ogsaa til Skoven, naar Fjenderne kom.

Henad Foraaret skete der dog en Forandring med Hensyn til denne Løben fra Hus og Hjem. Noget skyldtes dette vel, at *Carl Gustav*, der tilsigtede en varig Erobring af Landet, selvsagt ikke ønskede det ganske hærget og ødelagt, men tilsagde Befolkningen sin Beskyttelse. Folk blev i hvert Fald hjemme, og nogen legemlig Overlast blev de i Almindelighed ikke til Del; men forøvrigt gjorde de svenske Krigere, som de vilde, og tog, hvad de havde Lyst til, naar de kom til Byes.

Som det led hen paa Sommeren 1659 kom Svenskerne dog sjældnere og sjældnere og holdt sig samlede i Nyborg og Omegn. Men saa maatte Bønderne viden omkring fra køre utallige Ægter til Nyborg og levere Korn og Kød og Flæsk og Hø og Halm, og hele Egnen blev ganske udarmet deraf. Engang føromtalte Anders Jørgensen havde været i en saadan Ægt til Nyborg, fandt han en hel Tønde Kød paa Hjemvejen; den var sagtens tabt af en anden Ægtvogn. Glad tog Anders Jørgensen Tønden med sig hjem, og dette Kød blev brugt ved et Barselgilde, som han holdt den følgende Søndag, og „det var netop Barselgildet ved min Mormoders Moders Daab,“ sagde Hans Christensen altid, naar han fortalte dette Sagn. Hele Byens Befolkning var med til Gildet og glædede sig ved at spise Kødet, der var bleven dem til Del paa en saa underlig Maade i en Tid, da næsten ingen havde blot det tørre Brød. Det var saa ved det samme Barselgilde, at Anders Jørgensens Kone overraskede sine Gæster ved at sætte Kruse med stærkt Øl paa Bordene og ved at skænke dem god gammel Mjød, det hun havde gemt i Haven Aaret før, inden Svenskerne kom.

Alt dette er jo Sagn, men der er dog utvivlsomt en Kerne af Sandhed i det.

I Matrikullen fra 1688 nævnes *Anders Jørgensøn* som Fæstebonde i Gaarden Nr. 8 i Vejstrup. Anders Jørgensøn døde i 1709, 80 Aar gammel, og han maa saaledes være født omkring ved 1629; han er da ca. 30 Aar paa den Tid, da Svenskekrigen raser. I Gaarden Nr. 8 sidder 1731 en Mand, der hedder *Jacob Hansøn* som Fæster, og hans Datter blev Mormoder til Hans Christensen. Nu skulde det blot

kunne bevises, at Jacob Hansøn var gift med Anders Jørgensøns Datter, og det er dog højst sandsynligt, at det forholder sig saaledes, da han bor i den Gaard, som Anders Jørgensøn tidligere har haft; men jeg har ikke igennem Kirkebogens Optegnelser kunnet fastslaa det.

Nu vil vi imidlertid vende tilbage til Henric Rasmussøn, som altsaa var født 1628. Han havde mindst tre Sønner, *Rasmus*, *Hans* og *Anders*, og vistnok i det mindste én Datter, idet jeg gaar ud fra, at den *Karen Hendrichsdatter*, som blev begravet i Vejstrup 19. Marts 1747, 70 Aar gammel, er en Datter af ham. Der findes nemlig paa den Tid, da hun maa være født, saavidt jeg kan skønne, kun én Mand i Vejstrup, der bærer Navnet Hendrich.

Hans Hendricsøn døde allerede i 1697 kun 34 Aar gammel, og Anders Hendricsøn døde Aaret efter og blev kun 29 Aar gammel, — begge efterlod de sig Børn; men vi skal nu følge den sidste af Sønnerne,

Rasmus Hendricsøn.

Han blev født 1659, midt under Svenskekrigene; hvor naar han blev gift, eller hvem, der var hans første Kone, kan ikke oplyses, da Kirkebogen for Vejstrup ikke er bevaret for en Tid, der ligger lænere tilbage end 1689; men nogle af Kirkebogens allerældste Optegnelser vedrører netop Rasmus Hendricsøn og hans nærmeste Slægt, og det kan have sin Interesse at se, hvad disse korte Notater kan fortælle os:

1689. 8. Søndag efter Trinitatis jordet Rasmus Hendricsøns dødfødte Barn.

1690. 4. Søndag i Fasten trolovet Hans Hendricson og Mette Rasmusdatter.
 „ Ægteviet 1. Søndag efter Trinitatis.
 „ 10. Søndag efter Trinitatis jordet Rasmus Hendricsøns ene Tvilling, 3 Dage gammel.
 „ 11. Søndag efter Trinitatis døbt Rasmus Hendricsøns Barn *Anne*.
 „ Decbr. begravet Rasmus Hendricsøns anden Tvilling, 14 Uger gammel.
1692. 3. Søndag efter Trinitatis døbt Rasmus Hendricsøns *Anne*.
1694. 1. Jan. hjemmedøbt Rasmus Hendricsøns og Hans Hendricsøns 2 Piger.
 „ 6. Januar begravet Hans Hendricsøns Hustru.
 „ Marie Renselsesdag (2. Febr.) kast Jord paa Hans Hendricsøns nyfødte Barn, hjemmedøbt.
 „ Søndag Septuagesima (4. Febr.) kast Jord paa Rasmus Hendricsøns hjemmedøbte Barn.
 „ 13. Juni begravet Rasmus Hendricsøns Hustru.

Disse faa Optegnelser efter Kirkebogen giver os et stærkt Indtryk af, baade hvor stærkt Døden hænger i den Slægt, som vi her beskæftiger os med, og hvor forfærdende stor Dødeligheden er for spæde Børn og unge Mødre i denne fjærne Tid. Rasmus Hendricsøn forblev ikke ret længe i Enkestand; 11. Februar 1695 trolovede han sig med Cicol Andersdatter, Datter af Fæstegaardmand Anders Rasmussøn i Oure, og deres Bryllup fejredes 21. April samme Aar.

Dette Ægtepar fik nu 6 Børn, hvis Navne findes i Kirkebogen; men tre af dem døde som smaa, og kun én Søn og to Døtre opnaede voksen Alder. Sønnen blev døbt 22. Juli 1701, og han fik sin Mor

faders Navn, Anders Rasmussøn. Cicel Andersdatter døde 1732, 63 Aar gammel, og hun blev jordet 14. Maj; medens Rasmus Hendricsøn døde i Februar 1737, 78 Aar gammel.

Om dette Ægtepar er der desværre ikke bevaret nogen mundtlig Tradition i Slægten, endnu mindre skriftlige Optegnelser. I hvert Fald er saadanne ikke komne til Meddelerens Kundskab.

Noget bedre stillede er vi, naar vi nu kommer til det næste Slægtled med

Anders Rasmussøn.

Han er, som foran nævnt, døbt, vel ogsaa født i Juli 1701. I 1730, d. 8. Oktober, blev han trolovet med *Maren*, Datter af Fæstegaardmand Jacob Hansøn i Gaarden Matr. Nr. 8 i Vejstrup. Hun var døbt 14. April 1709, og hendes og Anders Rasmussøns Bryllup fejredes 3. Decbr. 1730. Hvornaar de har overtaget hans Fødegaard i Vejstrup kan ikke oplyses, da, som nævnt, ingen Fæsteprotokoller for Klingstrup Gods og intet Fæstebrev er bevaret; men i et Pantebrev, dateret 11. Decbr. 1734, udstedt af *Henning Christoffer Walkendorff* af Klingstrup til *Frederic Hein* til Steensgaard, nævnes blandt andre Gaarde, ogsaa Gaarden paa Matrikuls Nr. 19a i Vejstrup som Pant, og da nævnes tillige Anders Rasmussøn som Fæster af denne Gaard.

Anders Rasmussøn og *Maren* Jacobsdatter faar mindst 6 Børn, men kun faa af dem opnaar den voksne Alder, og blandt dem var ingen Sønner.

Det er gennem Stavnsbaandets tunge Aar, at dette Ægtepar sidder i den gamle Slægtsgaard i Vejstrup, og de har sikkert, som næsten alle danske Bønder i

disse Dage, mærket de onde Tidens Tyng. Det er de danske Bønders dybeste Fornedrelsestid, Hoveriet tynger som en Mare, og Armoden vokser. Kvægpestens frygtelige Svøbe gaar hen over Landet, og mange foldige Bønder ved ikke deres levende Raad, naar, som det ofte skete, næsten alle deres Fækreaturer var døde. Men det er ogsaa i disse Aar, at den ny Tid fødes, og Bøndernes Frigørelse og Oprensning stunder til. Der er adskilligt, som tyder paa, at Anders Rasmussøn var et Hovede højere end de fleste af sine Standsfæller i disse Dage, og det er sandsynligt, at hans Vilkaar var en Del bedre end deres.

Der var nu først det afgørende vigtige Forhold, at hans Gaard var hoverifri, og dernæst var han en Mand, der havde Forstaaelse af, hvor betydningsfuldt det var at antage de ny Agerdyrkningsmetoder, der kom frem, og endelig havde han Mod til trods sine Sognefællers Spot og Ugleseen at gaa sine egne Veje, hvilket var saare ualmindeligt i den Tid. Det er ganske utvivlsomt, at Hans Christensen lignede sin dygtige Morfader og har arvet en god Del af sin stærke Energi, sit Mod til at gaa nye Veje og sin Forstaaelse af Nutidens Krav fra ham. Efter Hans Christensens mundtlige Fortælling har Friskolelærer Rasmus Hansen optegnet følgende betegnende Træk om ham:

Under den store Kvægsyge, som hærgede Landet i Midten af Syttenhundredtallet, kom den flere Gange til denne Egn; men det var især slemt i 1771. Sygdommen udbrød da ved Mikkelsdagstide, mens Køerne endnu gik i „Ævret“ og havde rigeligt Græs.

Saasnart Pesten viste sig, tog Anders Rasmussøn sine Kreaturer paa Stald; men de andre Mænd i

Sognet lod fortsat deres Køer gaa i Marken, og Resultatet blev da ogsaa, at alle deres Høveder døde paa 15 nær. Anders Rasmussøns Kreaturer derimod blev slet ikke syge, men levede i bedste Velgaaende. Naar han saaledes trøstigt kunde sætte sine Kreaturer paa Stald saa tidligt, skyldtes det, at han havde en bedre Avl end sine Byfæller, og navnlig havde han en Del fortrinlig Hø. Han havde nemlig nogle Aar i Forvejen saet nogle Agre med Kløver, og navnlig paa den fede Toftejord gav den et meget stort Udbytte.

I Aaret 1772 kom Kvægpesten igen til Sognet hen paa Slutningen af Sommeren, dog mindre voldsom end Aaret før. Anders Rasmussøn satte igen sine Høveder paa Stald, og hele Vinteren derefter blev ingen af dem syge; men saa henad Foraaret gik det galt. Sygdommen var for længst overvunden i de angrebne Besætninger i Byen; men da det gik langt hen paa Foraaret, inden Græsset ret kunde komme frem, saa man kunde faa Kreaturerne ud, saa blev det smaat med Foder hos Anders Rasmussøn, som havde en stor Besætning. Han maatte da ty til en Halmstak, som han havde staaende ude i sin Toft fra forrige Aar. Lidt betænkelig var han vel ved at bruge af Halmen, thi han vidste, at en Flok syge Køer havde om Efteraaret brudt ind paa hans Toft fra Bymarken, og de havde gaaet og rodet og savlet i hans Halmstak. Dog nu var der jo gaaet saa lang Tid, siden dette skete, og da hans Trang for Halmen blev meget stor, vovede han at fodre med den. Men det skulde han ikke have gjort; thi nu blev hans Køer straks angrebne af Sygdommen, og de døde paa to nær; desuden reddede han nogle Unghøveder, som ikke havde faaet noget af den ulykkesvangre Halmstak.

Han maatte nu naturligvis sammen med Skaden døje adskillig Spot af sine Byfæller, som længe havde set skævt til ham for hans Helds Skyld, og fordi han vovede at gaa sine egne Veje. Det var som alt nævnt sjældent i de Dage, at nogen vovede at gaa mod det, som var Skik og Brug, eller det, som var vedtaget i Bylavet. Alle lige lange eller rettere lige korte Skridt, og alle sammen Fart eller Mangel paa Fart i Foden; det var Løsenet blandt Bønder i de Tider. Alt nyt er ondt, sagde de. Bliv paa de Veje, Fædrene har vandret, og dyrk de Vækster, som de har dyrket, og dyrk dem paa samme Maade. Uvillie og Spot overfor den, som vover at følge sin egen Villie paa Trods af de andre; han skal kanøfles. Og saa kanøflede de Anders Rasmussøn, saa godt de kunde.

Men Hans Christensen var stolt over sin Morfader og fremhævede altid, naar denne kom paa Tale, at han var den første Bonde her i Egnen, som dyrkede Kløver.

Anders Rasmussøn og Maren Jacobsdatter havde fem Børn, to Sønner og tre Døtre; men Sønnerne døde, mens de var ganske smaa, og det blev den yngste Datter, som fulgte Forældrene efter i Gaarden. Hun hed

Johanne Andersdatter

og blev døbt i Vejstrup Kirke 17. Maj 1749. Da hun var 20 Aar gammel, blev hun gift med *Christen Hansen*, som var Søn af Fæstegaardmand *Hans Jørgensen Baltcher* af Øster Aaby. Christen Hansen blev døbt i Skaarup Kirke 6. Søndag efter Paaske (29. Maj 1741). Den 2. Oktober 1769 blev han trolovet med Johanne Andersdatter af Vejstrup, og deres Bryllup fejredes d. 20. November samme Aar.

Naar det i disse Stavnsbaandets Dage uden Vanskelighed kunde lade sig gøre for en ung Karl fra Skaarup Sogn at bosætte sig i Vejstrup, saa skyldtes det vel den Omstændighed, at alle Gaardene i Aaby hørte under Klingstrup, og at Johanne Andersdatters Hjem var den ene af de to Gaarde i Vejstrup, som hørte under samme Gods.

Hvornaar Christen Hansen og Johanne Andersdatter overtog Fæstegaarden i Vejstrup kan ikke oplyses; men de har sikkert fra første Færd af boet i hendes Hjem. Hendes Moder døde i 1779 og blev begravet d. 15. Decbr. Anders Rasmussøn levede til 1782 og blev 80 Aar gammel; han blev begravet 15. Marts. Senest ved hans Død maa Christen Hansen have overtaget Fæstet; men først i Landsdommer *Hans Koefoeds* Skøde paa Klingstrup og Vejstrupsgaard med tilhørende Jordegods af 23. Juni 1792 finder vi ham nævnet som Fæster af Gaarden paa Matr. Nr. 19 a i Vejstrup.

Christen Hansen og hans Hustru havde fire Børn, to Sønner og to Døtre, som opnaaede voksen Alder: *Niels*, døbt i Vejstrup Kirke 6. Sept. 1772, døde omkring ved 1812 som Gaardejer paa Skaarup Mk.

Karen, døbt 28. Jan. 1776 gift 1804 med Gaardfæster *Christen Rasmussen* i Vejstrup; de boede i den Gaard, som nu kaldes „Lindegaard“.

Hans, født 10. Jan. 1781 og døbt 28. Jan. i Vejstrup Kirke, gift med *Anne*, Datter af Gaardfæster *Niels Hansen* paa den Gaard i Vejstrup, som nu hedder „Spillemosen“, og

Anne Marie, døbt 3. Aug. 1788, gift 1816 med *Kasper Hansen*, Ladefoged paa Hesselagergaard; han

købte samme Aar den Ejendom, som nu kaldes „Højtofte“ (Matr. Nr. 21 b i Vejstrup), og de boede igennem mange Aar der.

Om Christen Hansen og Johanne Andersdatter vises der desværre ikke meget at fortælle. Han var kun 8 Aar gammel, da hans Moder døde, allerede næste Aar fik han Stifmoder; men hun levede kun et Aar, og inden der igen var gaaet et Aar giftede Faderen sig for tredje Gang. I Hjemmet blev der efterhaanden en meget stor Børneflokk, og Vilkaarene har nok ikke altid været saa blide for Christen Hansen og hans Helbrødre; dog staar de som voksne, saavidt det kan skønnes, i et venligt Forhold til Barndomshjemmet, og det maa jo have været nok saa højtideligt, da de fire voksne Brødre staar Faddere ved deres yngste Halvbroders Daab i Skaarup Kirke d. 7. Oktb. 1764.

Christen Hansen synes at have været en stilfærdig og venlig Mand med et blødt Sind og et godt Lov mellem sine Bymænd; jeg slutter det sidste deraf, at han nævnes saa ofte i Kirkebogen som Fadder ved Baredaab. Hans Sønesøn og Navne fortæller, at da han $6\frac{1}{2}$ Aar gammel blev indskreven i Skolen, spurgte Præsten, den ældre Baggesen, om hans Navn, og da Drengen svarede: „Christen Hansen,“ udbrød Præsten: „Nu da, saa er det min gode, gamle Ven.“ Johanne Andersdatter har utvivlsomt været en langt stærkere og mere udpræget Personlighed end sin Mand. Hun har nok lignet sin Fader, og hvad der fortælles om hende viser os adskillige af de Træk, som er fremtrædende hos saa mange af de stærke og dygtige Mennesker, som stammer fra hende. Hun ejede en stærk Villie og en stor personlig Dygtighed, parret med praktisk Sans og Sparsommelighed. Der

lever endnu i Slægten Fortællinger om hende, som viser, at hun ikke netop var nogen blid Natur.

En Sønnedattersøn har fortalt et Træk om hende fra den Tid, da Udskiftningen af Vejstrups Jorder fandt Sted. Christen Hansen fik da tildelt det Stykke af Vejstrup Kohauge, som nu er betegnet med Matr. Nr. 19 a; hvorpaa Kohavegaarden nu ligger, og hvorefter den har faaet sit Navn. Christen Hansen var veltilfreds med Jordstykket og kom glad hjem til sin Kone og fortalte, hvordan deres Lod var falden. Hun saa mere praktisk paa Sagen og var alt andet end fornøjet. Jordstykket var saa ukultiveret og havde saa mange lave og sumpede Strækninger, og hun gav sin Misfornøjelse Luft ved at sige: „Der er jo ikke en gang saa meget som en Skæppe Land, hvor vi kan saa noget Hør.“

Hendes Sønnesøn, Christen Hansen, som var 21 Aar, da hun døde, skriver saaledes om hende: „Min Farmoder var ikke mild og venlig, men havde en streng og kraftig Karakter og var begavet med stor Forstand. Som jeg nu kan tænke mig, var hun en gudfrygtig Kvinde, men meget vanskelig for min Moder at pleje og opvarte.“

Er: anden af hendes Sønnesønner, Niels Hansen, Oure, skriver om hende, at hun ikke var saa god, „men meget dygtig.“ Det vil sige, at hun var en noget haard Karakter.

Endelig skal jeg nævne et Træk om hende, som hendes Sønnedatters Dattersøn har fortalt, og som viser baade hendes gammeldags Gudsfrygt og hendes Sparsommelighed: Hun gik regelmæssig til Kirke hver Søndag, og hun havde hele sit Liv to tærnede Hørgarns Forklæder, som hun skiftevis brugte til sin Kirkefærd.

Christen Hansen døde i en forholdsvis ung Alder, nemlig 14. Juni 1806, kun 66 Aar gammel. Dødsarsagen var Halsbetændelse. Samme Aar, d. 16. Juli, holdtes der Skifte i Dødsboet. Skifteforvalter var Landsdommer, Etatsraad H. Koefoed til Klingstrup og Vejstrupgaard.

Skifteforretningen er beskrevet saaledes:

Anno 1806 d. 16de Julii indfandt sig den høye Skifteforvalter S. T. Hr. Etatsraad Koefoed til Klingstrup og Weistrupgaard Godser med Fuldmægtig Østrup fra Weistrupgaard i Stervboegaarden for i Følge Anmeldelse at holde en lovlige Registrerings- og Würderings-Forretning til videre paafølgende Skifte og Deling efter afgangne Gaardmand Christen Hansen i Weistrup Bye under Klingstrup Gods, der ved Døden var afgaaet den 14de Juni sidstleden, mellem hans efterlevende Enke og de med den afdøde i deres Egteskab sammenavlede Børn, som er 1: en Søn Niels Christensen, Gaardmand i Skaarup Bye. 2: en Pige Karen Christens Datter, givet med Gaardmand Christen Rasmussen her i Weistrup Bye. 3: en Søn Hans Christensen, 25 Aar gammel, tienende her i Stervboegaarden og 4: en Pige Anne Marie Christens Datter, 18 Aar gammel, tienende i Stervboegaarden.

Som Laugværge for den efterlevende Enke var antaget og tilstæde Gaardmand Jacob Hansen her af Byen under Tiselholt Gods; ligesaa var antagen og tilstæde som Formynder for den umyndige Pige, Gaardmand Korth Hansen i Østeraabye Bye, Halvbroder til den afdøde.

Som Witterligheds- og Würderingsmænd var antagen og tilstæde Sognefogden Hans Andersen, Gaardmand her i Weistrup og Peder Hansen Skovfoged, gl. Klingstrup Lykker.

I alle foranbenævnte Nærværelse blev da foretaget som følger: For Skifteretten fremstod Enken og var begierende, at denne Stervboe maatte forskaanes for registrering og Würdering samt videre paafølgende Skiftebehandling, da hun med sine samtlige Børns Willie og Samtykke var bleven eenig at den eneste umyndige Datter, Pigen Anne Marie Christens Datter bliver tilstaaet og tilskreven følgende udi Arv efter hendes afdøde Fader nemlig:

3 St. Køer af Værdi 20 Rgd. pr. Stk. er	60 Rgd.
en komplet Seng med Tilbehør af Wærdie	100 —
en Eege Kiste af Wærdie	14 —
samt frit Brøllup med 100 Personer eller i dette Sted i Tilfælde af andre Omstændigheder, som kunde forbyde Brøllups Holdelse i Stervboegaarden, da i rede Penge	100 Rdl.
	<hr/> Summa 274 Rgd.

Pigens antagne Formyndere tilligemed hende selv erklærede dem fuldkommen fornøiet og tilfreds med det af Enken den umyndige tilstaaede, da de indsaae, at det endog var mere, end hun kunde tilkomme, om denne Stervboes Ind- og Udboe til det yderste blev udbragt, de tilstedeværende myndige Arvinger havde ikke noget imod det, som Enken havde tilstaaet den umyndige, da enhver især af dem tilstøed at have faaet en lige Anpart her imod, og nu for Tiden fordrede de ikke videre af denne Stervboe, men overlod samme til Enkens frie Brug og Raadighed. Hvad denne Gaards og Besætnings Brystfædighed angaar, da ville Herskabet nu for Tiden ikke gøre nogen Paastand om sammes Istandsættelse, men forbeholdt samme, indtil Enken i sin Tid ved Døden afgaar eller og, om det skulde findes, at hun ikke vedligeholdt og forbædrede det hendes afdøde Mand tilfæstede, som nu blev hende Paalagt og Betydet.

Skifteretten kunde altsaa ikke have noget imod, at denne Boe, som den nu forefandtes, blev til Enkens frie Brug og Raadighed overleveret, imod hun forbandt sig til at holde denne Stervboe fri for ald Gield og Krav, til Slutning bliver da alene at anføre dette Skiftes Bekostning, nemlig — efter det den umyndige i Arv tilstaaede kan Boens Formue beløbe til den Summa 3288 rd, hvoraf altsaa dette Skiftes Bekostning bliver at beregne som følger:

a) Skifte Sallarium	3 rdl.
b) til Arveafgifts-Contoiret $\frac{1}{3}$ procento	11
c) Stemplet Papier til Skiftetbrevet	18 — 54 skl.
d) Skrivesallarium	48 —
e) $12\frac{1}{2}$ procento Forhøielses-Gebyr	4 — 18 —
og f) til Witterligheds-mændene	1 —

Summa 68 rdl. 24 skl.

Da nu intet videre ved dette Skifte var at foretage blev det med alle samtlige tilstedeværendes Willie og Samtykke sluttet og tilendebragt under Løfte af Enken og Arvinger at holde Skifteforvalteren og sammes Fuldmægtig i alle Maader Anke- og Kravsløs for alt hvad som af dette Skifte maatte dependere, hvilket alt de med Hænders Underskrift her i Protocollen Bekræftedes.

Stervboen Datum ut supra.

Østrup,
Fuldmægtig.

Sønnerne Niels — N. C. S. — Christensen. Hans — H. C. S. — Christensen.

Enken Johanne — J. A. D. — Andersdatter. Jacob — J. H. S. — Hansen.

Christen — C. R. S. Rasmussen paa sin Kones Vegne.

Pigens Formyndere Kortk — K. H. S. — Hansen.

Witterligheds- og Wurderingsmændene Hans — H. A. S. — Andersen. Peder — P. H. S. — Hansen Skovfoged.

Denne Skifte=Forretning er navnlig interessant der= ved, at den fortæller om en Velstand i den gamle Gaard, som vistnok med Rette kan betegnes som me= get sjælden.

Efter Christen Hansens Død maa den yngste Søn,

Hans Christensen,

overtage Ledelsen af Gaardens Arbejde sikkert dog i nært Samvirke med sin kraftige og energiske Moder. Hans Christensens første Barndom faldt i den be= vægede Tid, da Kampen om Landboreformerne fandt Sted; han var kun 7¹/₂ Aar gammel, da Stavnsbaandet blev løst, og som ældre Mand talte han ofte om, at den Glæde, som denne Begivenhed vakte i hans Hjem og blandt de Mennesker, som stod dette Hjem nær, havde givet ham nogle af de rigeste Minder, han havde fra sin Barndomstid.

Han hørte som Barn de gamle fortælle om Træl= dommens Dage og om Arbejdet paa Hovmarkerne under Fogdens Svøbe eller Herremandens Hundes= pisk. Om Herredsfoged *Niels Brinch*, der ejede Ti= selholt fra 1740 til 1756, gik der saaledes mange haar= rejsende Historier. Han saa jo da endelig ogsaa selv som Dreng, hvorledes Bønderne maatte forsømme deres eget Arbejde for at passe Herremandens. Meget tid= lig er hans Selvstændighedstrang stor, og hans Fø= lelse af Bøndernes Menneskeværd og Ligeret overfor andre Klasser i Folket er vaagen og stærk. Han harmes over den Behandling, som hans Standsfæl= ler ofte maa døje, og den Haan og Ringeagt, de tit er udsatte for. Han forstaar efterhaanden, at naar Bønderne nyder saa ringe Anseelse, som de gør, saa skyldes det vel i nogen Maade deres Fattigdom; men

det skyldes ogsaa i høj Grad deres Uvidenhed og deres Mangel paa personlig Udvikling og Frigørelse.

Da han er bleven voksen, maa han sørge over, at han selv har lært saa lidt i sin Barndom; den Skoleundervisning, der da blev budt ham, var ussel; han fik vel lært at læse, men han fik ikke lært at skrive saa meget som sit eget Navn. Som voksen længes han vel efter at vinde Oplysning og Udvikling, indre Frigørelse; men Arbejdet stiller hver Dag sine Krav, og de maa efterfølges, og igennem mange Aar bliver disse Krav strengere og strengere; saa bliver der ingen Tid tilovers til Kundskabs- eller Færdigheds- tilegnelse. Hans Søn, Christen Hansen, skriver i sine Optegnelser saaledes om sin Fader:

— „som 18 Aars Ungersvend kom han til at tænke paa, hvor fattigt det dog var, at han ikke kunde skrive sit eget Navn; saa fik han en Mand, som kunde skrive, til at foreskrive sig Bogstaverne, og saa lærte han sig selv at skrive.“

Men han har nok alligevel ikke faaet lært at skrive paa dette Tidspunkt; thi da hans Søster, Anne Marie, blev trolovet i 1816, og hendes Svoger, Christen Rasmussen, og Hans Christensen er Forlovere, og de i den Anledning skal skrive deres Navne, saa skriver Sognepræsten nedenunder „med paaholden Pen.“ Nej, det er nok, som Friskolelærer Rasmus Hansen fortæller, at i 1827, da Hans Christensen blev Sognefoged, og som saadan ofte fik Breve, der skulde besvares, da lærte han sig først for Alvor Kunsten at skrive, og da var han 46 Aar gammel.

Hans Christensen tilbragte saa godt som hele sin Ungdomstid i sit Hjem; dog nævner Rasmus Hansen et Sted, at han som 19 Aars Karl en Vinter var Tær-

skekarl paa Broholm. Han blev ikke Soldat, velsagtes fordi Faderen kunde fritage ham som „Gammelmandssøn“, eller det var maaske, som Christen Hansen skriver, at han blev fri som „Enkesøn“. Hans Christensen er ved sin Faders Død 25 Aar gammel, og kort efter det før omtalte Skifte maa han af en eller anden Grund have overtaget Fæstet efter sin Moder, og i Slutningen af 1807 køber han sin gamle Slægtsgaard og bliver Selvejer.

Skødet er af 31. Decbr. 1807 og lyder saaledes:

Jeg underskrevne Hans Koefoed til Weistrupgaard og Klingstrup. Hans Kongelige Mayestæts Etatzraad gjør herved witterlig at have solgt og afhændet, ligesom jeg herved sælger, skiøder og aldeles fra mig og Arwinger afhænder til Gaardfæsteren Hans Christensen den mig hidindtil tilhørende og af ham i Fæste hawde Bondegaard beliggende i Svendborg Amt, Gudme Herred, Weistrup Sogn og Bye staaende for Hartkorn, Ager og Eng 5 Td. 4 Skp. 1 Fjdk. 1²⁹/₂₈ Alb. Hvilken Gaard med alt Tilliggende, som før har været en Hovningsfrie Gaard under Weistrupgaards Hovedgaard, fra nu af herefter skal tilhøre benævnte Hans Christensen som en frie Eiendom med ald den Ret og Rettighed, jeg hidindtil har eiet samme, dog saaledes, at den aldrig maa bruges eller sælges til at completere nogen Hovedgaard og at den bestandig udi hvis Eiendom den end maatte komme, bliwer frie for Howerie, ligesom og denne Gaards Bygninger ere forsikrede udi Landets almindelig Brand-Casse for den Summa 830 rd.

Og da nu bemeldte Hans Christensen i Følge den indgangne Kiøbe-Contract af Dags Dato har betalt mig den accorderede Kiøbesumma med 2200 rd. Skriwer Toe Tuusinder og Toe Hundreder Rdl. saa tilstaaes herwed for mig og Arwinger ingen ydermere Lod eller Deel at hawe til denne Bondegaard, men samme herefter tilhøre bemeldte Hans Christensen og Arwinger frie for hver Mandis Tiltale i alle Maader. Dette Skiøde udstædes herwed i Følge den mig som Sælger ved kongelig allernaadigst Resolution af 19. Januac 1803 giwne Tilladelse paa stemplet Papir til $\frac{1}{4}$ rd. under min Haand og Segl.

Weistrupgaard d. 31. December 1807.

H. Koefoed.

For at kunne dække Købesummen laante Hans Christensen i den „almindelige Enkekasse“ 800 Rgd. mod 1ste Prioritet i sin Ejendom, og for Resten af

Købesummen udstedte han en Obligation paa 1400 Rgd. til Etatsraad Koefoed sikret ved 2den Prioritet i Ejendommen. Begge disse Obligationer blev indfrie 1812.

Før i Tiden havde Hans Christensens Slægtsgaard været en Del større end de fleste andre Gaarde i Byen, men ved Udstykningen, som fandt Sted i Henhold til Landvæsens-Kommissionens Udstyknings-Forretning i September 1795 blev en halv Snes Gaarde under Vejstrupgaard og Klingstrup gjort lige store, i hvert Fald i Hartkorn, og dette blev beregnet til 5 Td. 4 Skpr. 1 Fjdk. $1^{23}/_{28}$ Alb.; mellem disse Gaarde er ogsaa Gaarden paa Matr. 19 a.

Som alle stærke og energiske Mænd vilde Hans Christensen gerne have meget at raade over og arbejde med, og da en af de ny Selvejere i Vejstrup, Reinholdt Rasmussen, Ejer af Matr. 17 efter den nugældende Matrikel, udstykkede sin Gaard, saa købte Hans Christensen Hovedparcellen af den. Han bragte derved sin Gaards Størrelse op til 64 Td. L. med et samlet Hartkorn af ialt 7 Td. 1 Skpr. 3 Fjdk. $1/2$ Alb. Skødet er af 23. December 1809. Hans Christensen laante i Anledning af dette Jordkøb 1000 Rgd. af Etatsraad Koefoed mod 1ste Prioritet i den ny Parcel. Obligationen er udstedt 14. Juni 1810, men den blev indfriet allerede 11. Juli 1811.

I 1807 blev Danmark, som bekendt, mod sit Ønske og mod sin Villie draget ind i den store Napoleonskrig, og det endda paa den fejle Side, saa vi fik det overmægtige England til Fjende; under Kampene med det blev vor Søfart næsten lagt ganske øde og vor Handel lammet. Samtidig dermed maatte Folket bære svære Rustningsbyrder og Tyngen af store staaende

Hære. I 1808 sendte Napoleon jo et saakaldt Hjælpekorps paa 23,000 Mand herind i Landet, og mange Tusinde spanske Tropper blev henlagte til Fyn. Spaniolerne kom da ogsaa til Vejstrupegnen; de kom ganske vist som „vore Venner“, men var dog nok saa nærgaaende og ubehagelige Gæster. Fra den Tid er der fortalt mig et Træk om Hans Christensen, der er meget betegnende for ham:

Spaniolerne var slemme til at stjæle Høns og i det hele tilbøjelige til at tage, hvad de fik Lyst til. En Dag H. Chr. kom omme fra „Lindegaard“, hvor hans Søster jo var Kone, og ind i sin egen Gaard, hørte han Hønseskrig og stor Allarm inde fra Hønseshuset; det var da to spanske Soldater, som var i Færd med at bjerge sig et Knippe Høns, et Par havde de alt drejet Halsen om paa og smidt udenfor. Hans Christensen fo'r da ind i Hønseshuset, greb fat i Tyveknaegtene og smed dem ud. Den ene af Soldaterne greb da sin Daggert og huggede efter ham. Hans Christensen holdt sin ene Arm beskyttende op for sig, men Spanioleren jog sin Daggert gennem hans Arm. Han var dog fremdeles uforknytt, greb en Raft, som laa lige for Haanden, pryglede løs paa Hønsetyvene og jog dem ud af Gaarden; dog blev han nu saa udmattet af Blodtabet, at han besvimed, faldt om og maatte bæres ind. Da han var bleven forbundet og kommen lidt til Kræfter igen, gik han og meldte Sagen til den Officer, som havde Kommandoen i Byen. Officeren spurgte ham, om han kunde kende den Mand, som havde stukket ham i Armen. Ja, det mente Hans Christensen da nok, at han kunde. Saa blev alle Soldaterne i Byen kaldt sammen og stillet op i Geledder, og Hans Christensen maatte saa

gaa langs med Rækkerne sammen med Officeren; han var heller ikke længe om at udpege den skyldige. Voldsmanden fik dog ikke anden Straf, end at han maatte gaa med et hvidt Bind om Panden, saa længe Afdelingen laa i Vejstrup. Hans Christensens Dattersøn, som var 17 Aar, da H. Chr. døde, har fortalt mig dette Træk, og han føjede til: „Som Barn har jeg ofte set det Ar, Morfar fik efter Daggertstikket.“

Fra samme Kilde har jeg følgende Historie:

Engang skulde en 20—30 Bøndervogne fra Oure-Vejstrup køre i Ægt til Faaborg for Spaniolerne; en Afdeling skulde forlægges dertil, og Bønderne skulde køre med Soldaternes Oppakning, medens Soldaterne selv skulde gaa.

Nu var der med Soldaterne en gammel Kvinde, som vaskede og syede et og andet for dem, og hun skulde da ogsaa med til Faaborg. Den Officer, som kommanderede Transporten, vilde have, at hun skulde gaa ligesom Soldaterne; men hun havde skrøbelige Ben, og det var saa svært for hende at gaa. Hans Christensen, som var med i Ægten, ynkedes da over hende og tog hende op at køre paa sin Vogn, men da Officeren saa det, jog han hende ned og befalede hende, at hun skulde gaa.

Saa snart Officeren vendte sig bort, tog Hans Christensen hende imidlertid op at køre igen. Da Officeren saa det, blev han ganske rasende, fo'r til og rev Konen ned af Vognen og gav derefter Hans Christensen nogle Slag over Ryggen med den flade Klinge; men da kogte Blodet over for den fynske Bondemand; han greb fat i Officeren og brødes med ham. De andre Ægtbønder, som saa, hvad der gik for sig, standsede deres Køretøjer, bevæbnede sig med Sten

fra Vejen og gav sig til at stene Officeren; en af Stenene gik dog under fejl Adresse; thi den ramte Hans Christensen med saadan en Kraft i den ene Side af Hovedet, saa han nær var besvimet ved det. Officeren, som blev ramt af flere Stenkast, fik hurtigt nok af den Konfekt; han maatte æde sin Vrede i sig og finde sig i, at den gamle Kvinde agede til Faaborg paa Hans Christensens Vogn.

Anne Nielsdatter.

I Aaret 1809 d. 21. Januar blev Hans Christensen viet til Anne Nielsdatter fra Gaarden „Spillemøse“ paa Vejstrup Mark. Hendes Fader hed Niels Hansen og var født 1730, vistnok i Vormark, medens hendes Moder hed Margrethe Knudsdatter og var født i Gudbjerg 1749.

Anne Nielsdatter blev født d. 10. Juli 1782 og var saaledes omtrent jævnaldrende med sin Mand. Hun var en ualmindelig god og elskelig Kvinde, og hun blev en sjælden Hustru og Moder i Hjemmet paa „Kohavegaarden“.

Som gammel Mand skriver Niels Hansen, Oure Mark, saaledes om sine Forældre:

„Min Fader var en klog, forstandig Mand, fast af Karakter og ærlig som kun faa i de Dage; men han var ikke et Hjertemenneske. Min Moder derimod var hjertelig og god, som kun faa Kvinder, kunde dele alt med sine Medmennesker og navnlig de fattige, som ikke glemte at komme i Gaarden; men dette blandede Fader sig heller ikke i. Hun gav os Børn Formaninger og navnlig holdt hun os til at sige Sandhed og talte tit om Vorherres Godhed.“

Det var i en ond Tid, at de to Mennesker begyndte deres Samliv og fælles Arbejde.

Krigen og et uforstandigt Landestyre udmærvede vor Økonomi, og Rigets Pengeforhold blev ganske forvirrede. Den Mønt, man regnede i, var Rigsdaler Courant, som kun fandtes i Sedler, og naar man for 125 Rigsd. C. fik 100 Specier i Sølv, svarende til 400 Kr. i vore Penge, saa var Sedlernes Kurs Pari; men skulde man give mere end 125 Rigsd. C. for 100 Specier, saa var Kursen ringere end Pari og desto slettere, jo mere man skulde give. I Aarene 1801—1806 var Kursen omtrent 140, altsaa ret nær ved Pari, men i 1812 var den 1735. Det vil sige, at 1 Rigsd. C., der, naar den stod i Pari, havde en Værdi af 3 Kr. 20 Øre, i 1812 kun havde en Værdi af ca. 23 Øre.

Landbrugerne fik i disse Aar vældige nominelle Priser for deres Produkter; det vil sige, at de fik dem betalt efter Kurs. Den sjællandske Kapiteltakst, som i 1807 var saaledes: Rug $6\frac{2}{3}$ Rigsd. C., Byg $3\frac{1}{3}$ Rigsd. C., Havre $2\frac{1}{2}$ Rigsd. C., var i 1812 steget til den tidobbelte Højde: Rug $61\frac{2}{3}$ Rigsd. C., Byg $34\frac{5}{6}$ Rigsd. C., Havre $23\frac{2}{5}$ Rigsd. C., alt pr. Td. Men samtidig betalte man sine Skatter, Afgifter og Renter efter Paalydende. Selvfølgelig maatte Landbruget da give et vældigt Pengeoverskud. Naar det ved en Gældsstiftelse ikke var udtrykkelig angivet eller bestemt, at Gælden skulde betales efter Sølvværdi, saa kunde man dække med de næsten værdiløse Sedler. Den Selvejer, som var klog og forudseende, solgte da f. Eks. et Par Heste eller nogle faa Tdr. Korn og fik derfor en Dyngse Sedler, hvormed han betalte den Gæld, han havde stiftet ved at købe sin Ejendom. Ikke underligt, at mange Godsejere og Pengemænd blev ganske ruinerede i disse Aar.

I 1814 begyndte Hans Christensen at bygge sig en ny Gaard i Vejstrup Kohauge; han byggede den efter Tidens og Egnens Skik af Bindingsværk med lave, snevre Længer og lerklinede Vægtavl, dog havde Stuehuset brændte Sten i Ydervæggene. Han tog selv Del i ethvert Arbejde med at rejse sin ny Gaard, og han sled baade aarle og silde. Naar Arbejdsfolkene efter endt Dagværk havde spist deres Aftensmad og gik til deres Hjem, saa tog han fat paany og arbejdede i Timevis, og det var, som om han aldrig kunde blive træt.

Men hvor meget end han og Anne Nielsdatter arbejdede, og hvor meget de end sparede; det kostede mange Penge at bygge en Gaard, og saa maatte de gøre Gæld, og nu efter Statsbankerotten 1813 blev Tiderne efterhaanden anderledes. Endnu nogle Aar var Priserne paa Landbrugsprodukter vel høje efter Navneværdi; men hvad hjalp det i Grunden, at man fik Hænderne fulde af Sedler ved at sælge et eller andet, naar man skulde betale sine Ydelser, og hvad man købte, efter Sølvværdi.

I 1815 kom endelig Freden efter den store Krig. Hundredtusinder af Soldater vendte tilbage til det produktive Arbejde; Efterspørgselen efter Landbrugsprodukter blev Dag for Dag mindre. Samtidig steg Kursen paa vore Penge, hvilket vel i og for sig var godt; men det virkede alt sammen til faldende Priser. Efter 1818 indtraadte saa den saakaldte „store Landbrugskrise“. Produktpriserne sank nu hastigt ned til et saadant Lavmaal, at det var til at fortvivle over, og samtidig var det, som Byrderne blev større. Det var ikke blot Gælden, som skulde forrentes og afdragges, og Skatter og Afgifter, som skulde betales; men

der var saa mange andre Byrder, og først og fremmest tyngede det „offentlige Hoveri“. Ja, da maatte mangan Bondemand med Kone og Børn gaa fattig som Job fra sit Hjem, og da var Hans Christensen nær bleven dreven af sin Gaard. Ringe Indtægter havde han; Tjenestefolk var der ikke Raad til at holde, og saa maatte han og hans Kone saa godt som alene udføre alt Arbejdet paa den store Gaard.

Naar nogen senere spurgte ham: „Hvor kunde I dog?“ saa svarede han gerne:

„Gaarden var virkelig det nemmeste at passe; det kunde vi sagtens overkomme; det andet var meget værre.“ Med „det andet“ mente han det „offentlige Hoveri“: Ægtkørseler, Kystvagter, Ekserserøvelser m. m.

Da Krisen var paa det værste, sagde han en Dag til sin Kone: „Dersom disse Tider varer endnu 3 Aar, saa er vi ikke Gaardfolk længere.“ Ejendommeligt nok er det, at da han var i den yderste Nød, saa reddede han sig ved at laane Penge af nogle Husmænd i Vejstrup, som havde fast Daglejerarbejde paa Herregaardene, og som i disse Dage var meget bedre stillede økonomisk end Gaardmændene.

Ved Midten af 1820erne blev Vilkaarene for Landbruget dog bedre, og nu gik det godt fremad for Hans Christensen. Han havde, som foran fortalt, i sin Barndom lært at læse, og han var som voksen altid ivrig efter at samle sig Viden baade om sin hjemlige Bedrift og om, hvad der kom frem og skete længere ude i Landet. Han var én af de første Mænd i Byen, som havde en Avis; det var jo „Eyens Stiftstidende“, som dengang almindelig kaldtes „Hempels Avis“.

Dog havde Hans Christensen ikke Tid til at sætte sig hen at læse Avisen, naar den kom; nej, men han tog den med sig, naar han f. Eks. drog ud at pløje, og naar han saa lod Hestene for den tunge Hjulpløv puste et Minut eller to ved Agerenden, saa fik han imens sin Avis frem og læste nogle Linier.

Sognepræsten i Oure, den ældre Baggesen, var hans gode Ven, og han laante ham forskellige landøkonomiske Smaaskrifter, udgivne af „Fyens Stifts patriotiske Selskab“. Heri læste Hans Christensen f. Eks. om Mergling og fik Interesse for den. Her fandt han bl. a. følgende Sætninger, som han altid siden huskede og ofte brugte:

„Finder du Mergel paa din Mark, da skal det være som en Guldmine for dig.“

Det første Stykke Jord i Vejstrup, der blev merglet, var den Løkke under Vejstrupgaard, som ligger lige Syd for Brudagervejen og nærmest ved Byen. Her saa Hans Christensen, hvorledes et Merglingsarbejde gik for sig, og her lærte han ved Hjælp af Skedevand at udfinde, om det var Mergel, han havde for sig, eller „dødt Ler“.

Det lykkedes ham hurtigt at finde godt Mergel paa sin egen Lod, og nu gik han i Gang med at mergle sin Jord. Den første halve Mark, han fik merglet, tilsaæde han med Raps, og her avlede han saa megen Raps, at han fik 200 Rgd. for den. Det var en meget stor Pengesum i de Dage; nu kunde han betale sin Gæld til de Vejstrup Husmænd og endda have en Skilling til overs.

Til at begynde med spottede hans Bymænd over, at han kørte Ler paa sin Mark, og over de ny Driftsmaader, han efterhaanden bragte i Anvendelse; men

de store Kornafgrøder, hans Marker nu bar frem, belærte dem snart om, at det var ikke til at le af og drive Spot med, men et godt Æksempel til Efterfølgelse. Ogsaa befæstede Hans Christensen yderligere den Førerstilling, han tidlig havde vundet blandt sine Byfæller.

Det har nok været der sidst i Tyverne, at følgende lille Begivenhed hændte, som længe vakte megen Morskab i Byen.

Mændene i Vejstrup havde en Smugkro, hvor de ofte samledes og drak Brændevin og sludrede. Den havde for Resten til Huse i det gamle Hus, Matr. Nr. 32, der endnu ligger ligeoverfor Gadedammen. Det gik ofte grimt til med Svir og Spektakel i den Kro, og det blev især galt, naar Degnen i Oure, som var en stor Sviregast, kom til Vejstrup og deltog i Drikkeriet, og det skete tit. Hans Christensen havde længe ærgret sig over dette Ustyr, og da han saa en Dag kom ind i Krostuen, hvor mange af Mændene i Vejstrup var samlede om Degnen fra Oure, der ret havde „Blus paa Lampen“ og skabte sig som en gal Mand, da magede Hans Christensen det saaledes, at han kom til at staa med sin Ryg tæt ind imod Degnens, derpaa greb han pludselig op over sine Skuldre og fat i Degnens, bøjede sig derpaa forover og stod saa med den sprællende Degn paa Ryggen. Nu raabte han til Mændene, at de skulde lukke Døren op ud til Gaden, og saa forsvandt han ud af Døren med den skraalende Degn, tog Fart tværs over Vejen og et godt Stykke ud i Gadekæret; der bøjede han sig helt forover og lod den fulde Degn gaa lige paa Hovedet i Gadekæret. Hele dette Optrin tog sig saa ustyrlig komisk ud, at alle, som saa det, brast i en

skraldende Latter. Degnen vadede spyttende og banende i Land og forsvandt derefter som en vaad Hund, og efter den Dag var Smugkroen i Vejstrup i hvert Fald fri for hans Besøg.

Som Aarene gik voksede der en stor Børneflokk op i Kohavegaarden:

1. *Christen Hansen* (i Fl. Bevilling til Navneforandring af 23. Maj 1879 — *Rosager*), født 10. Decbr. 1811.
2. *Jhanne Margrethe Hansdatter*, født 24. September 1814.
3. *Niels Hansen*, født 24. December 1817.
4. *Maren Hansdatter*, født 21. Juni 1820.
5. *Hans Hansen*, født 26. Januar 1823 og endelig
6. *Karen Hansdatter*, født 28. November 1828.

En Søn, som blev født i Oktober 1255 og hjemmedøbt straks efter Fødselen med Navnet *Peter*, døde som Barn.

Men saa var der Hans Christensens to Brodersønner *Hans* og *Christen*, hvis Forældre var døde af Tyfus, da Drengene kun var fire og to Aar gamle. Hans Christensen og hans gode Hustru havde da taget de forældreløse Drengene i Huset, og de handlede imod dem og opdrog dem, som var de deres egne Børn. Endelig var der tre gamle Mennesker, som havde deres Ophold i Hjemmet, nemlig Hans Christensens Moder og begge Anne Nielsdatters Forældre, som alle tre levede, til de blev meget højt op i Aarene. Vi vil efter dette forstaa, at der i dette Hjem var mange og meget for en Husmoder at have Omsorg for og tage sig af.

Børnene blev tidligt vænnede til Arbejde, og der blev stillet store Krav til dem, ogsaa ofte for store

efter deres Kræfter; men havde Børnene under Fæderens Ledelse arbejdet, saa hvert Lem dirrede af Udmattelse, saa havde Moderen saa blød en Haand og saa gode Ord til sine Smaa, og de blev alle tidlig meget dygtige Mennesker.

I Slutningen af Tyverne blev Hans Christensen opmærksom paa, at „Det kongelige danske Landhusholdningsselskab“ hvert Aar antog et Antal Bønderkarle som Lærlinge i Landbrug. Læretiden var tre Aar, som tilbragtes paa tre forskellige Læresteder, hvert Sted et Aar, hos fremragende Landmænd i Landets forskellige Egne.

Disse Landvæsens-Elever fik ingen Løn; men naar de bestod Læretiden med et godt Vidnesbyrd, saa blev de fri for at være Soldater i den staaende Hær.

Hans Christensen talte nu med sin ældste Søn, Christen, om, at han skulde søge at blive antaget som Lærling under Landhusholdningsselskabet. Det var Christen ogsaa villig til, fordi han, som han selv som gammel Mand skriver, „var vis paa, at Faderen vilde, hvad han ansaa for det bedste for ham.“

I Sommeren 1829 blev der saa indgivet Ansøgning til Landhusholdningsselskabet; denne blev bevilget, og 1. November 1829 mødte Christen Hansen som Landbrugslærling hos Forpagter Schouboe paa Knuthenborg paa Laaland. Her saa han, hvorledes der pløjedes med Svingplov, og lærte den Kunst. Om Sommeren var han paa Bremersvold, en anden Gaard paa Laaland, som Schouboe ogsaa havde i Forpagtning.

Det andet Læreaar var Christen Hansen hos den bekendte Præst *Bone Falch Rønne* i Kongens Lyngby Nord for København. Endelig tilbragte han sit tre-

die og sidste Læreaar hos den højt ansete jydsk Landmand *Peder Nielsen Knudstrup* i Ødum Sogn i Randers Amt. Her blev han især glad ved at være; her var fem Lærlinge foruden ham; men han var langt den dygtigste af dem; da de f. Eks. skulde pløje et Stykke Hedejord paa 30 Tdr. Land, viste det sig, at kun han formaaede at udføre dette Arbejde.

Medens han var der, fik han Lejlighed til at deltag i to Præmiepløjninger, den ene ved Randers, den anden ved Grenaa. Ved den første fik han 1ste Præmie, 20 Rigsd., ved den anden 2den Præmie, 25 Rigsd.

Efter at Christen Hansen var kommen hjem ved Novembertide 1832, gav Hans Christensen ham Frihed til at forandre Driften af Kohavegaarden i Overensstemmelse med, hvad han nu havde lært. Der blev indført Vekseldrift og Sommerstaldfodring, og al Ting lykkedes saare godt.

Mest Betydning fik det dog, at Svingploven nu blev indført i Vejstrup og Omegn i Fl. Chr. H.s Eksempel. Han havde allerede, medens han var i Jylland købt en af de smaa „amerikanske“ Svingplove og sendt den hjem til sin Fader; men Hans Christensen havde ikke ment, at han kunde pløje ordentlig med den, og fortsatte med den gamle Hjulplow. Men saa saare Christen Hansen kom hjem, blev den fundet frem og taget i Brug. Det vakte betydelig Opsigt; der blev talt meget om det i Byen og Eggen, og mange kom for at se, hvorledes det gik for sig. Ofte maatte Christen Hansen ud at pløje for saadanne Gæster, især om Søndagen. Det varede heller ikke længe, inden flere bad ham om at skaffe dem saadanne Plove, og i mange Vintre efter sin Hjemkomst havde han et betydeligt Arbejde med at lave Trætøj

til de Plove, han hjemskrev for Egnens Bønder. En af de mest fremtrædende Egenskaber i Hans Christensens Personlighed var hans udprægede Retfærdsans. Det kunde fylde ham baade med Sorg og Vrede, naar han var Vidne til eller hørte om, at nogen led Uret. Han kunde dirre af Harme, naar han saa, at en af hans Standsfæller var Genstand for Udbytning, Haan og Ringeagt fra Overklassens Side; men han harmedes ikke mindre dybt, naar en eller anden indenfor Bylavet maatte døje noget tilsvarende fra sine Fællers Side, og det skete ofte; thi det er jo en af de sørgelige Følger af Trællekaar, at den, som lever under saadanne og jævnlig er udsat for Overlast, Haan og Foragt fra sine Overmænd, han finder ofte en grusom Tilfredsstillelse i at traktere den eller de, han kan magte, med samme Behandling.

Naar Hans Christensen mødte saadant, var han altid rede til at tage sig den forurettedes Sag an. Enhver, der bad om hans Hjælp i en vanskelig Sag, kunde være sikker paa hans Bistand.

Nu var der i Tyverne en Sognefoged i Vejstrup, som hed Rasmus Jensen; han var ikke nogen synderlig dygtig eller betydelig Mand, og han lod Forholdene arte sig, som de bedst kunde, og han var nok hellere med mellem dem, der gjorde Uret, end han tog sig de forurettedes Sag an. Saadanne tyede da til Hans Christensens Hjælp; og efterhaanden lagde Myndighederne Mærke til, at han ofte førte en Sag til Sejr for en, der ikke kunde væрге sig selv.

I 1827 blev saa den gamle Sognefoged afskediget, og Hans Christensen udnævnt i hans Sted. Han var derefter Sognefoged i Vejstrup i 21 Aar, indtil han

som Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling bad sig fritaget for Hvervet.

Fra sin tidlige Ungdom af havde Hans Christensen haabet og ventet paa, at den Stund skulde oprinde, da Bønderne ogsaa fik Mund og Mæle og Frimændsret til at føre deres Ønsker og Krav frem for Landets Konge, sammen med de andre Stænder, og derfor vakte Forordningen af 28. Maj 1831 om Indførelse af raadgivende Stænder den mest levende Glæde i hans Sind. Nu endelig var den Stund vel nær, som han saa længe havde ventet paa; nu maatte vel den endelige Frigørelse for den danske Bonde komme.

Vel sandt; der var i den gamle Konges Ungdomstid gjort meget for Menigmand; Lænker var løste, og Byrder var lettede; men hvor mange Byrder, som særlig trykkede Bondestanden, var der dog endnu tilbage. Det var endnu *alene* Bønderne, der maatte bære Værnepligtsbyrden, og Behandlingen af Soldaterne var ofte brutal; og det var Bønderne, som *alene* maatte udføre Pligtarbejdet paa Landets Veje og besørge det utrolige Antal „Frikørseler“, som Kongen bevilgede.

Endnu i 1834 var en stor Del af Bondejorden under Fæstetvang; paa Øerne var saaledes endnu 12288 Bøndergaarde eller 56,4 % af alle Gaardene under Fæstetvang, og fra de fleste af disse Gaarde ydedes der endnu Hoveri. Og selv om det almindelige Hoveri mange Steder var afløst, saa hvilede det „offentlige Hoveri“ fremdeles paa al Bondejorden. Det ydedes især gennem „Frikørseler“ og Vejarbejde.

„Frirejser“, som de første ogsaa kaldtes, var de saakaldte „Kongerejser“ i Statens Ærinde, ikke blot for at befordre Kongen og det kongelige Hus, men

mangfoldige Personer, der rejste i offentligt Ærinde med „Pas paa fri Befordring“. Saa var der Kørsel med Militærets Bagager fra Sted til Sted, og der var de saakaldte „Amtsrejser“ med Kørsel for Amtmanden eller hans Fuldmægtig, og der var Kørsel med Sagførere, Embedsmænd til Rettens Pleje, og Forbrydere, Læger, Jordemødre m. m. a.

I Stændermødet i Roskilde d. 16. Oktober 1835 taler Fabrikejer *Drewsen* om den urimelige Byrde, som dette offentlige Hoveri er for Bønderne. Han nævner, at han har udregnet, at der i hele Danmark køres „aarligt i „Frيرهjser“ 486,000 Mile, eller vor Klode omtrent 100 Gange rundt.“ Disse Frيرهjser „medfører stort Misbrug af Bondens Tid og Kraft. De militære Rejser er de værste; lige fra Generalen og ned til den kasserede Rekrut lyder Ordren: „Bonde, spænd for!“, medens Kørselen for Vejkorpset er det næstværste.“

Hans Christensen havde baaret disse Byrder sammen med sine Standsfæller, ja, de bar dem endnu; men nu maatte de vel blive hævede — eller dog i hvert Fald blive fordelte paa en retfærdigere Maade. Alle Vegne, hvor han saa Lejlighed dertil, taler han med sine Standsfæller om det, der staar for, søger at vække dem til at være med til at smede deres egen Skæbnes Lykke. Og i en stedse videre Kreds ser Bønderne hen til ham som deres selvskrevne Fører.

De endelige Forordninger om Stænderinstitutionen er af 15. Maj 1834, og til dem sluttede sig kongelige Skrivelser om Valgenes Afholdelse af 21. Maj s. Aar, hvortil der videre knyttede sig Bestemmelser om Kredsinddelingen.

Der var ikke fastsat en bestemt Valgdag, men det

blev i Almindelighed paalagt Undersaatterne, at de skulde fuldføre Kongens Villie saa hurtigt som muligt. Inden Udgangen af 1834 var da ogsaa de fleste Valg afholdte. Østifterne var for de mindste Landejendomsbesidderes Vedkommende delt i 20 Distrikter, som hver skulde vælge en Deputeret og en Suppleant.

14. Distrikt omfattede hele Sunds Herred, Gudme Herred med Undtagelse af Gislev, Ringe og Ryslinge Sogne, Hundstrup Sogn i Salling Herred og hele Langeland. Det synes at have faldet ganske af sig selv, at de valgberettigede i den fynske Del af Distriktet opstillede Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup; medens Langelænderne opstillede Proprietær Pilegaard til Skovsbo paa Langeland. Der var Valgsteder i Svendborg og Rudkøbing, og der blev afgivet ialt 626 Stemmer; af dem fik Hans Christensen 385 Stemmer og var dermed valgt til Deputeret; Proprietær Pilegaard fik 220 og blev Suppleant; hvilket imidlertid ikke fik nogen Betydning, da Hans Christensen sad hele Valgperioden ud.

Valgdeltagelsen var næsten alle Vegne meget stor, for Østifternes Vedkommende 83 %. I Jylland modte endog 87 % af Vælgerne og afgav Stemme. Østifternes Stændersamling skulde aabnes 1. Oktober 1835, og i Løbet af de sidste Dage i September ankom de Deputerede til Roskilde. Mellem dem var Hans Christensen, der saaledes havde maattet beskikke sit Hus for længere Tid og drage hjemmefra.

(Fortsættes).

Kilder.

Ved Udarbejdelsen af foranstaaende Skildring har jeg benyttet følgende Arkivalier paa Provinsarkivet i Odense:

En Jordebog til Nyborg Slot, (vistnok fra 1662).

Nyborg Amts Matrikul 1688.

Fynboe Landsthings Skiøde- og Pante-Protokoller, især 9ende, 14de og 24de Bind.

Klingstrup Skifteprotokol 1790—1807. Bl. 115.

Sunds-Gudme Herreds Skiøde- og Panteprotokol 1807—11, og de gamle Kirkebøger fra Oure-Vejstrup og Skaarup.

I Oure-Vejstrup Kommunearkiver har jeg fundet enkelte Oplysninger.

Endvidere har jeg haft til min Raadighed *Christen Hansens* Erindringer i Haandskrift (nu trykt i „Friskolefolk“ I. udgivet af Anders Uhrkov). *Niels Hansens* Erindringer i Haandskrift (utrykt). En Række Optegnelser efter *Hans Christensens* Fortælling ved Friskolelærer *Rasmus Hansen*, Vejstrup, (tildels utrykt) og Optegnelser af *Vilhelm Kristensen*, Hjelmkilde, Skaarup.

Endelig har jeg modtaget mange mundtlige Meddelelser fra tre af Hans Christensens Dattersønner; *Peder Mortensen*, Skaarup, som er født i Kohavegaarden, og Brødrene *Niels* og *Hans Pedersen* fra Møllegaarden i Gravvænge.

Saa har jeg da ogsaa hentet forskellige Oplysninger i de foreliggende historiske Værker.

Aaret, som svandt.

Søndag den 31. August 1930 holdt „Svendborg Amts historiske Samfund“ Aarsmøde paa Nyborg Slot. I Eftermiddagstimerne før Mødet benyttede en hel Del af Medlemmerne Lejligheden til et Besøg paa det smukke og righoldige Nyborg Museum.

Aarsmødet havde vundet god Tilslutning, og der var vel 100 Medlemmer tilstede, da Formanden bød Velkommen og udtalte sin Glæde over, at „Historisk Samfund“ i Aar kunde holde Møde paa „Nordens ældste Kongeborg“. Tiderne skifter. Her holdtes „Danehof“ i gamle Dage. Mange betydningsfulde Sammenkomster er holdt her; men de har været saare forskellige fra Mødet i Dag. Nu er det altsaa vor Tid. Gid vi maa benytte den vel.

Formanden aflagde derefter Beretning om „Historisk Samfunds“ Arbejde i de sidste to Aar. Store Gerninger er der ikke øvet. „Samfundet“s knappe Pengemidler har sat snævre Grænser for Foreningens Virksomhed. Denne har væsentlig bestaaet i at samle Stoffet til og at udgive de aarlige Bind af „Svendborg Amt“. Formanden omtalte derpaa nærmere de Afhandlinger, som Aarbogen havde bragt. Bestyrelsen glædede sig over, at den havde været i Stand til at udsende saa gode og læseværdige Bidrag til Medlemmerne, som sket var. Han rettede en Tak til de Lokalhistorikere, som havde stillet deres Arbejder til Bestyrelsens Raadighed, og en særlig Tak til Hr. Pastor *Fabricius*, Gislev, for det ualmindelig smukke Bidrag om Gislev Kirke.

Skønt Bestyrelsen saaledes mener at turde hævde, at „Samfundets“ Virksomhed er værdifuldt; maa dette jo dog desværre kæmpe en stadig Kamp for blot at holde det gaende, og Bestyrelsen har lidt ondt ved at forstaa, at det ikke kan lykkes at vinde større Tilslutning af Medlemmer. Fik „Samfundet“ en virkelig betydelig Tilslutning, kunde det

blive i Stand til at gøre langt mere for *alle* Medlemmer, ikke blot ved at udsende endnu fyldigere Aarbøger, men ogsaa ved at lade afholde historiske Møder paa minderige og skønne Steder i Amtets forskellige Egne.

Dengang „historisk Samfund“ begyndte sin Virksomhed, gik Bestyrelsens Medlemmer ud, næsten fra Mand til Mand og søgte at vinde dem som Medlemmer af „Samfundet“. Nu synes Bestyrelsen, at det er Medlemmerne i Almindelighed, der skal hjælpe til med at vinde ny Tilgang, og i Virkeligheden skulde det vel heller ikke være saa svært for hver enkelt af de nuværende Medlemmer at vinde et Medlem til. Derved vilde saare meget være vundet. Paa Bestyrelsens Vegne vil jeg derfor indtrængende opfordre til, at et saadant Arbejde tages op. Godt og værdifuldt Stof til Aarbøger har vi grundet Haab om at kunne fremskaffe. En hel Del ligger og venter paa at blive optaget, og ny Bidrag kommer stadig til.

Gaardejer *Johannes Pedersen*, Oure Mark, rettede en Tak til Bestyrelsen for dens gode Arbejde, og henstillede til alle tilstedeværende Medlemmer, at virke for ny Tilgang. Det var ham en særlig Glæde at være med til Mødet i Dag paa det nu restaurerede Nyborg Slot. Han havde i sin Tid ligget her som Soldat, og han maatte sige, at det var en god og lykkelig Forandring her var sket.

Flere Medlemmer havde Ordet, og én nævnedes, at det maaske kunde hjælpe paa Tilslutningen, dersom „historisk Samfund“ arrangerede og samlede sine Medlemmer til Udflugter til naturskønne og historisk mærkværdige Steder. Saadanne Udflugter kunde være saare fornøjelige.

Gaardejer *Albert Sandager*, Ærø, advarede dog imod at lægge for megen Vind paa Udflugter. Saadanne var ganske vist Tidens Løsen; men det bør ikke blive „historisk Samfund“'s Opgave at arrangere saadanne. Dette maa som hidtil særlig lægge Vægt paa at bringe gode og velskrevne Bidrag frem til Medlemmerne, og Redaktionen bør være opmærksom paa, at det er af stor Betydning, at Aarbogen bringer Bidrag baade fra Land og By og fra Amtets forskellige Egne.

Kæmner *Juel*, Faaborg, spurgte, om Bestyrelsen, som det

var stillet i Udsigt ved Mødet i Ringe for et Par Aar siden, havde gjort noget for at skaffe „Samfundet“ Repræsentanter rundt om i Amtets Sogne. Det var dog muligt at en saadan Foranstaltning kunde hjælpe til øget Tilslutning.

Formanden svarede dertil, at han havde henvendt sig til adskillige gode Mænd i Amtets forskellige Egne og fra nogle af dem faaet Løfte om, at de vilde være Repræsentanter for „Samfundet“, men det havde dog ikke sat synderlig Frugt i Tilgang af nye Medlemmer. Der vil dog blive optaget et Arbejde paa det Felt, saa snart der foreligger en Medlemsliste, som er ordnet Sognevis, og det vil der gøre i Løbet af 1931.

Med Hensyn til Ordningen af Udflugter for „Samfundet“s Medlemmer, udtalte han derpaa, at Bestyrelsen fra første Færd af havde anlagt „Samfundet“s Aarsmøder saaledes, at der var Lejlighed til, som nu i Dag, at samles paa mærkværdige, skønne og minderige Steder, og man havde som oftest været heldig at faa særdeles kyndige og gode Mænd som Talere og Vejledere; men alligevel havde mange, ja, de fleste af disse Aarsmøder været smaat besøgte. Sluttelig meddelte Formanden, at „det 9. danske Hjemstavns-Stævne“ sandsynligvis vilde blive afholdt paa *Vejstrup Højskole* omkring ved 1. Aug. 1931. Han haabede, at mange af „Samfundet“s Medlemmer vilde benytte Lejligheden til at deltage i hvert Fald i nogle af de Studieudflugter, der vilde blive foretaget under Stævnet, og til at høre en Del af de Foredrag, der vilde blive holdt. Det vil jo kun være naturligt, at „historisk Samfund“ medvirker til at ordne og lede dette Kursus, og Bestyrelsen paatænker at nedsætte et Udvalg, som kan tiltræde Ledelsen af Stævnet.

Derefter foretoges der Valg. Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur *Thøger Dissing*, *Vejstrup*, og *Rasmus Jensen*, *Trunderup*, som begge genvalgtes. Ligeledes genvalgtes Redaktør *L. Faurby Stengaard*, *Vejstrup*, som Revisor. Dermed sluttede Generalforsamlingen.

Umiddelbart derefter begyndte det offentlige Møde, og i dette deltog ca. 200 Mennesker.

Her talte Hr. Overlærer *J. Høirup*, *Nyborg*, om „Det

gamle Nyborg“. I en klar og udmærket Tale omtalte han en Del af de mange vigtige Begivenheder, der havde fundet Sted her i Nyborg i den lange Periode i Middelalderen, da Nyborg Slot var Kongebolig, og Nyborg var Hovedstad i Danmark, idet det var her paa det gamle Slot, at Danehoffet samlede. Ligeledes skildrede han livligt de mange Ombygninger, Slottet havde været Genstand for, og de vekslende Vilkaar, Byen havde haft fra den gamle Tid indtil vore Dage.

Sluttelig viste Overlæreren en Række fortræffelige Lysbildeleder, der paa en saare levende Maade illustrerede de store Forandringer, som ikke blot Byplanen og Bybilledet, men ogsaa Nyborgensernes Liv og Vilkaar har taget i Tidernes Løb.

Forsamlingen lønnede Overlærerens Foredrag med livlige Haandklap, og Formanden udtalte en hjertelig Tak for det fortræffelige Foredrag og de udmærkede Billeder.

Dermed sluttede Aarsmødet, men „historisk Samfund“s Medlemmer spredte sig nu i det gamle Slots mange og saare ejendommelige Rum, som de besaa med megen Interesse.

Thøger Dissing.

UDDRAG AF REGNSKABET

FOR

» SVENDBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND «

FRA $\frac{1}{7}$ 1930 TIL $\frac{30}{11}$ 1932.

INDTÆGT:

Aarsbidrag fra 584 Medlemmer	Kr. 1154,00
Porto=Godtgørelse	» 279,50
Salg af »Svendborg Amt« hos Formanden	» 246,55
Do. Do. i Boghandelen	» 23,78
Tilskud fra Staten, 6 Kvart.	» 420,00
Do. fra »Fyens Stifts patr. Selskab« ..	» 25,00

Ialt... Kr. 2148,83

UDGIFT:

Dækket Kassererens Udlæg f. f. Aar.....	Kr. 27,20
Bet. C. Schönemanns Bogtrykkeri	» 1257,26
Honorar for Bidrag til »Svendborg Amt« ..	» 397,50
Porto ved Udsendelse af samme	» 295,27
Ekspedition af samme	» 50,00
»Dansk hist. Fællesforening«	» 24,00
Kundgørelse og Tryksager	» 39,96
Porto og Fragt hos Formanden	» 35,90
Beholdning at overføre	» 21,74

Ialt . . . Kr. 2148,83

»Samfundet« skylder C. Schönemanns Bogtrykkeri 250 Kr.

Efterset og godkendt.

»Birkely« Vejstrup $\frac{1}{12}$ 1931.

L. Faurby=Stengaard.

Thøger Dissing.

Indhold.

	Side
Rise Sogns Degne- og Skolehistorie. Af Lærer M. Eriksen, Jegerup, Vojens.....	3
En Selvejergaard paa Frederik den Fjerdes Tid. Af Kom- mune lærer Albert Thomsen, Holbæk.....	75
Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, og hans Slægt. Ved Thøger Dissing.....	99
Aaret, som svandt. Ved Thøger Dissing.....	139
Regnskabet.....	143

Medlemsliste vedlagt til »Samfundet«s Medlemmer.

Fynsk Hjemstavn

Udgiver og Redaktør

Lærer *H. C. Frydendahl*, Krarup, Espe.

DET ualmindelig smukke lille Maanedsskrift har nu gaet i næsten fire Aar, og det har vundet mange Venner, hvad det ogsaa i rigt Maal fortjener.

Det har i Aarenes Løb bragt mange fortræffelige Bidrag frem: Folkeminder fra gammel og nyere Tid; personalhistoriske Oplysninger af betydelig Værdi, Sandsager og Remser.

I sidste Aargang bl. a. ogsaa Biskop Ruds smukke Digt om Fyn med Melodi af Thorvald Aagaard. En særlig Pryd for Skriftet er de mange smukke Billeder, det bringer.

Undertegnede vil gerne anbefale Skriftet paa det bedste.

Thøger Dissing.

Svendborg Amts Museum

er stiftet den 17de Oktober 1908 med det Formaal gennem erhvervede Samlinger at bevare og ophjælpe Kundskab om vore Fortidsminder.

Museet opfordrer særligt Landboerne til at værne om og bevare alle saadanne Genstande, som have det mindste at betyde i Henseende til det daglige Liv paa Landet i gamle Dage, før Damp og Elektricitet afløste Haandarbejdet; Museet modtager og opbevarer med Glæde disse Ting.

Endvidere opfordrer Museet til at indsende alle ved Tørvægraving fremkomne Knogler, Tænder, Gevirer, Kranier eller lignende til Museets Inspektør *Johannes Olsen*, Lundevej 21, 1. Sal, Svendborg, fordi disse Ting have Betydning for den videnskabelige Undersøgelse af Danmarks Dyreverden i Fortiden. Findested og Dybden i Jorden bedes opgivet.

Medlemmer kunne optages ved Henvendelse til Selskabets Kasserer, Hr. Købmand *Ludvig Riber*, Svendborg.

Det aarlige Medlemskontingent er 2 Kr.

Langelands Museum

er en selvejende Institution, som har til Opgave at samle og fremstille i Museets Bygning i Rudkøbing, alt hvad der kan tjene til Oplysning om Langelands Fortid.

Museet er aabent for Besøgende hver Lørdag og Søndag Eftermiddag Kl. 2—4. Gratis Adgang.

Udenfor disse Tider vil Museet som Regel kunne beses ved Henvendelse til Opsynet.

Nyborg Museumsforening

stiftet ^{10/10} 1912

har til Formaal at samle forskellige Genstande, Billeder, Møbler, m. m. for at de, samlede i Nyborg Museum, kan bidrage til at oplyse Nyborgs og nærmeste Omegns historiske Udvikling.

Medlemsbidraget er 1 Kr. aarlig. Indmeldelser og Gaver til Museet modtages med Tak af Bestyrelsens Formand, Overlærer *J. Høirup*.